

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 12 (143)

Istoriko, švietėjo,
tautinio atgimimo
veikėjo, XIX a. žemaičių
kultūrinio sambūrio
dalyvio Simono
Daukanto (1793–1864),
kurio 160-ąsias mirties
metines paminėjome
šiomet, paminklas
Papilėje (Akmenės r.).
Skulptorius Vincas
Grybas (1890–1941).
Paminklas sukurtas
1928 m., pastatytas
1930 metais

Nuotrauka Bonifaco Vengalio

„Ventos lelija“. 2014 m. Autorius Vytautas Jarutis. Akmuo, metalas

„Angelas“. 2011 m. Autorius Česlovas Pečetauskas. Medis, metalas

UŽVENTYJE (Kelmės r.) vasaromis nuo 2009 m. vykstančiuose tarptautiniuose akvarelės pleneruose, meninės kalvystės ir šamoto skulptūrų kūrybos stovyklose-festivaliuose „Užventis MENE“ sukurti darbai

Gražinos Vengalienės ir Bonifaco Vengalio nuotraukos

Iš kairės: Stogastulpiai. Kryžių-saulučių autorius Vytautas Jarutis, skulptoriai: Edvardas Bielakopitovas, Aurimas Šimkus, Eduardas Titas. 2011 m. Medis, metalas; „Saulučių medis“. Idėjos autorius – Virgilijus Mikuckis, Kalviai: Vytautas Jarutis, Ričardas Grekavičius, Juozas Kavaliauskas, Saulius Kronis, Benediktas Mikuckis, Virgilijus Mikuckis, Česlovas Pečetauskas, Eitaras Pokvytis, Evaldas Rimkūnas, Vytautas Slavinskas, Stanislovas Špukas, Darius Vilius; medžio drožėjas Antanas Viskontas. 2014 m. Medis, metalas

ISTORIJA
MUZIEJAI
PAVELDAS
KULTŪRA
ARCHYVAI
LITERATŪRA

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 12 (143)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

65–68

18–25

53–60

- 2–3 „Kokią įtaka dvarams, jų architektūrai, gyven-
senai darė ryšiai? Mokslinė konferencija „Ryšių
įtaka dvarams: amžių kelionė“ Plungėje“
- 3–9 „Kas saugoma Lietuvos nacionalinės Martyno
Mažvydo bibliotekos Asmenų archyvo lobyne?“
- 10 Vita Šikšnytė Andrulienė. „Dar ne viskas pa-
sakyta, dar ne viskas žinoma“
- 11, 76–78 „Algirdo Lipčiaus atsiminimai apie dėdę ir
krikšto tėvą Maironį“
- 12–17 Stasys Daržinskas. „Du bajoriškas šaknis turėję
žemaičių poetai – Karolina ir Otonas Praniauskai“
- 18–25 Danutė Mukienė. „Su Rietavo dvaru susiję kom-
pozitoriai, jų gyvenimas ir kūryba“
- 26–35 Kazimieras Prušinskas. „Iš Europos Sąjungos
fondų, Lietuvos Respublikos, savivaldybių biu-
džetų renovuoti, restauruoti Žemaitijos dvarai,
kuriuose veikia muziejai, jų įveiklinimas, prieina-
mumas visuomenei: kultūrinio turizmo maršrutai“
- 27 Europos Sąjungos parama Lietuvai 2004–2024 m.
- 36–50 Džervienė Teklė. „Salontūm dvarė“
- 51 „Žemaitijos dvarų paveldą saugantys valstybiniai
Vilniaus ir Kauno muziejai“
- 52–53 „Dvarų vertybių kelias į Žemaitijoje veikiančius
valstybinius muziejus“
- 53–60 Donatas Tytuva. „Žemaitijos krašto dvarų verty-
bės Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose“
- 61–64 Janina Leonavičienė. „Žemaičių bajorų Daugė-
lių šeimos kapas-rūsvis Tryškių kapinėse“
- 65–68 Arūnas Vyniautas. „Biografiniai romanai apie žy-
mius iš Žemaitijos kilusius rašytojus“
- 69–75 Donata Žemaitytė. „2001–2020 m. išspausdinti
moksliniai leidiniai apie Lietuvos dvarus“

REGĖJUONU KULTŪRĖNIŲ INICETĪVŲ CĖNTRŲ.
LEIDĖNI SODARĖ, MAKETAVA REDAKTUORĖ
Mukienė Danutė.

ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: Butrėms Aduoms,
Daujuotitė Vėktuorėjė, Skurdauskienė Jolanta,
Sungaillienė Loreta, Mukienė Danutė

Žornals parėngts RKIC 2024 m. vėkdont balondė-
groudė mienesės igėvendėnama kultūrėni
sklaiduos pruojekta „MOZĖKA, LITERATŪRA, DAI-
LĖ, KULTŪRAS PAVELDS ŽEMAITĖJĖS DVARŲS. IS-
TUORĖJĖ Ė ŠIŲ DĖINŲ AKTOALĖJĖS. Pruojekta
igėvendėnėmou dalini finansavėma (5 400 Eur)
skirė Medėju riemėma fonds.

ISSN 2783-6436

Regėjuonu kultūrėniŲ inicetėvŲ cėntrŲ,
GERBUTAVIČIAUS G. 10-213. Tel. + 370 687 47 550
El. p. zemaiciu@gmail.com
<http://www.zemaitiuzeme.lt>

Kokią įtaką dvarams, jų architektūrai, gyvenimui darė ryšiai?

Mokslinė konferencija „Ryšų įtaka dvarams: amžių kelionė“ Plungėje

Šiame Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos įgyvendinamo projekto „Ryšų įtaka Lietuvos dvarų paveldui“ vienas iš tikslų – paskatinti visuomenę pasigilinti, koks buvo istorinis dvarų paveldo kelias ir kokią įtaką ryšiai, dvarų, jų šeimininkų, architektų, parkų specialistų ir kitų asmenų, formavusių dvarų sodybas, bendradarbiavimas darė dvarams.

Nuo seno skirtingose šalyse gyvenę dvarininkai, visuomenės veikėjai, menininkai, mokslininkai daug keliaudavo, didikai savo dvaruose priimdavo užsienio svečius, susirašinėdavo, bendradarbiaudavo, keisdavosi idėjomis, dalindavosi sukaupta patirtimi. Tai darė didelę įtaką jų gyvenimui, keitė dvarus, jų sodybų vaizdą, pastatų stilistiką, parkus.

Kiekvienas dvaras, čia esantis paveldo objektas yra savitas, dažnai ir unikalus, svarbi to krašto istorijos dalis. Kaip laikui bėgant šie dvarai keitėsi. Ką jie liudija apie vietą, kurioje veikė, žmones, kurie čia gyveno, dirbo, kokie buvo jų ryšiai su kitais dvarais, kaip tie ryšiai veikė dvarus? Lietuvos pilių ir dvarų asociacija pokalbiui apie tai pakvietė į šiemet spalio 25 d. Plungė kunigaikščių Oginskių dvare, kur veikia Žemaičių dailės muziejus, vykusią mokslinę konferenciją „Ryšų įtaka dvarams: amžių kelionė“. Renginys buvo skirtas dvarų paveldo savininkams ir valdytojams, kultūros paveldo tyrinėtojams, entuziastams ir atviras visiems kitiems besidomintiems šiais klausimais. Joje dalyvavo, pranešimus skaitė, diskutavo Lietuvoje gerai žinomi mokslininkai ir kultūros paveldo ekspertai.

Renginio dalyviai sužinojo apie užsienio šalių specialistų darytą įtaką Lietuvos dvarų paveldui, diskutavo jo puoselėjimo ir išsaugojimo temomis bei dalinosi savo patirtimi ir įžvalgomis.

Plungės kunigaikščių Oginskių dvaras, kuriame

vyko konferencija, yra vienas iš pavyzdžių, kaip per dvarininkų ryšius su kaimynais ir platesniu pasauliu savo veidą formavo ir keitėsi dvaras.

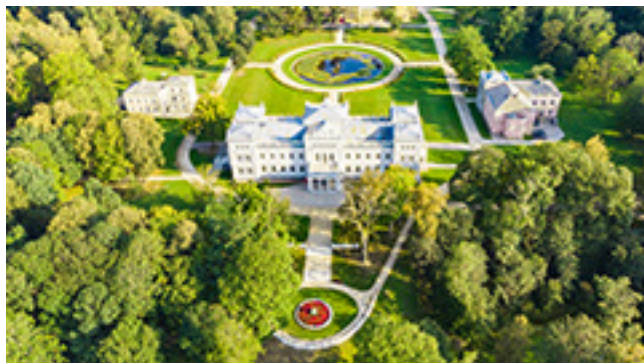
Rengiant konferenciją įsitraukė ne tik asociacijos nariai, bet ir dalis Lietuvos dvarų bei pilių savininkų, valdytojų, kurie pateikė savo pilių ir dvarų svarbius istorijos faktus, liudijančius užsienio šalių įtaką jų puoselėjamiems paveldo objektams. Konferencijos metu ir rengiantis jai paaiškėjo nauji įdomūs dvarų ir pilių istorijų faktai bus paviešinti internete bei kitose informacinėse medijose.

„Siekiant rūpintis Lietuvos pilių ir dvarų paveldo saugojimu bei puoselėjimu, svarbios nuolatinio tobulėjimo galimybės. Lietuvos pilių ir dvarų asociacija kasmet kviečia savo narius ir dvarų paveldu besidominčią plačiąją visuomenę į pažinimo renginius, konferencijas. Tai puikios progos susitikti, dalintis įžvalgomis, pažinti mūsų valstybės tvarias vertybes“ – sako Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos prezidentas Gintaras Karosas.

KONFERENCIJOJE PERSKAITYTI PRANEŠIMAI

* Dvarų tyrinėtoja ir architektūros istorikė dr. Dalė Puodžiukienė. „XVI a.–XVII a. bajorijos gy-

venamoji erdvė: Vakarų kultūros įtaka architektūros kaitai“.

* Istorikė, Vilniaus universiteto dėstytoja dr. Neringa Dambrauskaitė-Martinkėnė. „Daiktai dvaruose – LDK bajorų kasdienio gyvenimo XVI a.–XVII a. I p. liudininkai“.

* Dailės istorikė doc. dr. Birutė Rūta Vitkauskienė. „Kai kurios barokinių dvarų įdomybės: Vilniaus Sapiegų rūmų atvejis“.

Architektūros istorikas, architektūros paveldo ekspertas dr. Marius Daraškevičius. „Dvarų virtuvių architektūra ir įranga: ryšiai ir įtakos“.

Renginio metu taip pat buvo pristatyta Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos įgyvendinamo projekto „Pažinkime Lietuvos dvarus“ eiga, konferencijos dalyviams papasakota apie Plungės dvaro sodybą, vyko ekskursija, kultūrinė programa.

Lietuvos pilių ir dvarų asociacija jungia 67 mūsų šalies valstybinius, privačius ir nevyriausybinių organizacijų valdomus dvarus bei pilis.

Projektą „Ryšių įtaka dvarams: amžių kelionė“ iš dalies finansuoja Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos.

Nuotraukose: mokslinės konferencijos „Ryšių įtaka dvarams: amžių kelionė“ reklaminio plakato fragmentas, Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodybos centrinė dalis (fotografas Linas Bertašius, nuotrauka iš Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos archyvo) ir didikų Goštautų kelias Vilniaus Liubavo dvare (fotografas Gintaras Karosas)

Tekstas parengtas pagal Lietuvos pilių ir dvarų asociacijos informacinį pranešimą

Kas saugoma Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Asmenų archyvo lobyne?

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (toliau – LNB) Asmenų archyvo fonduose yra daug unikalių, nemažai dar neskelbtos informacijos apie iškilus žemaičius bei su Žemaitija glaudžiai susijusius asmenis. Čia tarp kitų gausu ir kunigo teologo, knygų kolekcionieriaus Jono Krizostomo Gintilos (1788–1857), Žemaičių vyskupo, rašytojo, visuomenės veikėjo Motiejaus Valančiaus (1801–1875), rašytojos Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės-Žemaitės (1845–1921), Lazdynų Pelėdos (bendru literatūriniu slapyvardžiu pasirašinęs seserų Sofijos Ivanauskaitės-Pšibiliauskienės (1867–1926) ir Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės (1872–1957), istoriko, rašytojo, švietėjo Simono Daukanto (1793–1864), botaniko, kunigo, pamokslininko Jurgio Ambroziejus Pabrėžos (1771–1849), kultūros veikėjo, bibliografo Jurgio Pliaterio (1810–1836), bibliografo, kalbininko Kazimiero Jauniaus (1848–1908), kultūros istoriko Vaclovo Biržiškos (1884–1956), legendinio „Lituanikos“ skrydžio lakūnų Stepono Dariaus (tikr. Darius Jucevičius, -Darašius, Jucius, 1896–1933), Stasio Girėno (tikr. Stanislovas Girskis, 1893–1933), kalbininko Antano Salio (1902–1972), pedagogo, kraštotyrininko, muziejininko Juozo Mickevičiaus (1900–1984), kraštotyrininkės, bibliotekininkės Marijonos Čilvinatės (1900–1995), etnologo, bibliografo, kolekcionieriaus Vacio Miliaus (1926–2005), tautosakininko, vertėjo Stasio Skrodenio (g. 1938 m.) rankraščių, dokumentų, nuotraukų, spaudinių ir kt. dokumentinio paveldo objektų. Yra ir su Žemaitija savo darbais susijusio Lietuvos kultūros istoriko, bibliotekininko Michalo Eustachijaus Brenšteino (1874–1938) bei Vilniaus spaustuvininkų, turėjusių knygyną ir Varniuose (Telšių r.), Zavadskių šeimos fondai, nemažai kitos aktualios informacijos tiems, kas domisi Že-

Lietuvos kraštotyros draugijos leidinio „Marijona Čilvinaitė“ (Vilnius, 1980) viršelis; Jonas Šliūpas (1861–1944) Čikaga. Fotografas J. V. Stankūnas

maitijos istorija, čia gyvenusių, su ja susijusių iškilių asmenų veikla.

Kas labiausiai galėtų sudominti skaitytojus? Šį kartą kviečiame pasižvalgyti po fondus, saugančius žemaičių, kurių svarbias gyvenimo suktis minime šiemet ar minėsime kitais metais, dokumentinį paveldą.

Jonas Šliūpas (1861–1944)

LNB Asmenų archyve pirmuoju numeriu pažymėtas 1861 m. kovo 7 d. dabartinio Šiaulių rajono Rakandžių kaime gimusio, 1944 m. lapkričio 6 d. Berlyne mirusio, 1948 m. Čikagos (JAV) Lietuvių tautinėse kapinėse palaidoto gydytojo, Lietuvos politikos, visuomenės, kultūros veikėjo, spaudos darbuotojo, publicisto, knygų autoriaus, filosofo, aušrininko, pirmojo Palangos miesto burmistro Jono Šiūpo fondas (F 1). Jame saugomi autografa (įvairūs rankraščiai), mašinraščiai, spaudiniai lietuvių, anglų, lenkų, rusų kalbomis bei nuotraukos. Šis fondas į biblioteką pateko apie 1946-uosius iš Šiūpo namų Palangoje (perdavė J. Rimantas), o dalis fondo 1948 m. gauta iš K. Račkausko (Vairo), 1978 m. – iš R. Jonynienės ir kitų asmenų.

Pirmąją Fondo dalį sudaro asmens ir buities dokumentai, gimimo metrikų išrašas, autobiografijos, medicinos mokslo baigimo diplomai, pasai, naminiai testamentai, įvairūs pažymėjimai, pareiškimai, kt.

Kitoje dalyje – dokumentinis paveldas, susijęs su J. Šiūpo 1889–1944 m. publicistine ir visuomenine veikla, jo straipsniai, referatai, jų apmatai medicinos ir jos istorijos, paveldimumo dėsningumą taisykymo siekiant pagerinti žmonijos prigimtį, Lietuvos ir visuotinės istorijos, švietimo, laisvamanybės ir kitomis temomis.

Fonde daug 1883–1944 m. korespondencijos. Tai laišakai, rašyti J. Šiūpo ir jam atsiųsti laišakai. Jų gausa liudija apie J. Šiūpo plačius ryšius, didelį interesų ratą ir įvairias gyvenimo peripetijas.

Ketvirtąją fondo dalį sudaro J. Šiūpo šeimos narių ir kitų asmenų rankraščiai, datuojami 1886–1942 metais. Yra L. Šliūpienės, G. Šliūpienės rašytų ir joms adresuotų laiškų, Lietuvos laisvamanių etinės kultūros draugijos įstatų, įvairių asmenų rašinių, Arkadijaus Preso „Iš mano biografijos“, „Lietuviški raštai“ (d. 1–2), J. O. Širvydo atsimini-

Rašytoja Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921). Fotografas nežinomas

mai apie J. Šliūpą, K. Račkausko (Vairo) – apie A. Burbą, J. Šliūpą, D. Zaurniaus, A. Burbos „Mano praeituvė“, eilėraščių rinkinys „Senkaus Jurgis“ (1889), M. Slančiausko eilės „Du Césoriu Vokitijo“, „Bismark’s“ ir „Mūsų wargaj“ (1892), pluoštas laiškų ir kitų dokumentų.

Saugomos ir XIX a. pab.–1935 metais sukurtos nuotraukos. Jose įamžintas J. Šliūpas su savo šeima ir bendražygiais, JAV visuomenininkais, yra ir kitų asmenų nuotraukų.

Lietuvoje su J. Šliūpu susijusių dokumentinio paveldo objektų saugoma ir kituose LNB fonduose: J. Petruolio (F 127), J. Rimanto (F 47), V. Steponaičio (F 25), Z. Toliušio (F 66), taip pat ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, Lietuvos literatūros ir meno archyve, Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune, Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, Vilniaus universiteto bibliotekoje, jos padaliniuose Šiauliuose, yra jų ir kitose šalies kultūros, švietimo bei mokslo įstaigose.

Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921)

LNB Asmenų archyvo fondas F2 skirtas lietuvių literatūros klasiškai rašytojai, visuomenės veikėjai Ju-

lijai Beniuševičiūtei-Žymantienei-Žemaitėi, kurios 180 gimimo metinių sukaktį minėsime 2025-aisiais. Rašytoja gimė 1845 m. Bukantės dvarelyje (Plungės r.) smulkių bajorų šeimoje, mirė 1921 m. gruodžio 7 d. Marijampolėje. Ten, senosiose miesto kapinėse, ji yra ir palaidota.

Biblioteka skelbia, kad Žemaitės fondą dar 1946 m. sudarė J. Rimantas, surinkęs rankraščius iš A. Kalniaus, A. Venclovos, K. Borutos, S. Jaro, A. Bulotos. 1946 m. vykstant LNB mokslinei ekspedicijai Žemaitės biografiniams duomenims tirti kai kurių dabar fonde saugomų objektų buvo įsigyta iš J. Veikšienės-Petrauskienės, S. Ivanausko. Kai kurių laiškų nuorašų buvo gauta iš Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus perimto Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondo, kt.

Žemaitės fonde – 110 saugojimo vienetų lietuvių kalba. Tai 1897–1947 m. datuojami autografsai (rankraštiniai dokumentai), mašinraščiai, spaudiniai, 109 lapų apimties autobiografija, 1897–1915 metais parašyti kūriniai bei jų fragmentai, „Raštų“ penkto tomo mašinraštis su redakciniais pataisymais, du spaudiniai su Žemaitės įrašais. Saugoma ir išlikusi rašytojos 1897–1921 m. korespondencija – jos susirašinėjimas su šeimos nariais, kitais artimaisiais, iškiliais ano meto kultūros ir visuomenės veikėjais, du J. Būtėno ir R. Kalpoko straipsniai apie Žemaitę ir raštai dėl jos kūrybos palikimo.

Fonde yra ir 1900–1946 m. ikonografijos. Nuotraukose rašytoja įamžinta viena ir kartu su šeimos nariais, kultūros ir visuomenės veikėjais JAV. Yra ir Žemaitės dukterų, kitų giminaičių nuotraukų, jų negatyvų, R. Kalpoko piešinių eskizų, litografijų.

LNB nurodo, kad dokumentinio paveldo objektų apie Žemaitę yra ir šioje įstaigoje saugomuose kituose asmenų fonduose: Vaclovo Biržiškos (F 32), J. Rimanto (F 47), V. Toliušio (F 66). Jų taip pat yra ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinės bibliotekos literatūriniam rankraštyne, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, kt.

Marijona Čilvinaitė (1900–1995)

Kitais metais sukaks 125 m. kaip 1900 m. rugpjūčio 6 d. Upynoje (Šilalės r.) gimė bei 30 metų kaip 1995 m. birželio 28 d. mirė kraštotyrininkė, bibliotekininkė Marijona Čilvinaitė (ji palaidota Šilalės rajono Kaltinėnų kapinėse).

Jai LNB skirtas fondas – F 64. Čia esantys 264 saugojimo vienetai datuojami 1900–1985 metais. Tai autografsai (rankraščiai), mašinraščiai, spaudos iškarpos lietuvių ir rusų kalbomis bei nuotraukos.

Fondą sudarė ir ji 1949 ir 1985 metais bibliotekai perdavė pati M. Čilvinaitė.

Pirmojoje fondo dalyje – 1900–1985 m. biografinė medžiaga: gimimo, mokslo, studijų, įvairūs pažymėjimai (1900–1956), 1928–1963 m. darbo ir visuomeninės veiklos apžvalga, darbo Kauno ir Vilniaus universitetų bibliotekose, M. Mažvydo bibliotekoje dokumentai (1938–1961), spaudos iškarpos apie M. Čilvinaitę (1956–1985), tėvų pasai (1920–1922).

Kitoje dalyje – dokumentinis paveldas, susijęs su jos kraštotyrine veikla 1925–1983 metais.

Kaip ir kituose asmenų fonduose, taip ir šiame yra korespondencijos. Ji datuojama 1929–1985 metais. Laiškų siuntėjai: K. Boruta, P. Bugailiškis, R. Geniušas, J. Petrulis, A. Raulinaitis, O. Šimaitė, D. Šolomskas, J. Tamašauskaitė-Ragauskienė, S. Pipiraitė-Tomarienė, V. Vaitekūnas ir kt.

Šiame fonde yra ir kitų asmenų 1908(?)–1961 m. rankraščių: A. Godlevskio (Godliausko) 1908–1928 m. ūkio užrašų, J. Tamašauskaitės-Ragauskienės eilėraščių, Upynos miesto knygynui steigti jaunimo kuopelės pora protokolų ir knygų sąrašų. Saugomos ir 1930(?)–1985 m. sukurtos M. Čilvinaitės portretinės, buitinės, ir kitų asmenų nuotraukos.

Dokumentų, susijusių su M. Čilvinaitės gyvenimu ir veikla, taip pat yra ir kituose LNB fonduose: T. Balandos (F 115), U. Babickaitės (F 12), K. Borutos (F 10), S. Dariaus ir S. Girėno (F 151), J. Mickevičiaus (F 165), J. Petrulio (F 127), J. Rimanto (F 47), V. Steponaičio (F 25), M. Urbšienės-Mašiotaitės (F 14). Jų saugoma ir Lietuvos literatūros ir meno archyve, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, Lietuvos švietimo muziejuje, kt.

Vaclovas Biržiška (1884–1956)

Šiomet pažymime 140-ąsias metines, kaip Vieکشniuose (Akmenės r.) 1884 m. gruodžio 2 d. pedagogės, muzikės Elzbietos Rodzevičiūtės-Biržiškienės (1858–1938) ir gydytojo Antano Biržiškos (1855–1922) šeimoje gimė kultūros istorikas, bibliografas, teisininkas, publicistas, Lietuvos moks-

(Nukelta į 6 p.)

Iš kairės: Antanas Salys (1902–1972). Fotografas nežinomas; Simonas Daukantas (1793–1864). 1850 m. Dailininkas Jonas Zenkevičius; memorialinė lenta su bareljefu Kauno technologijos universitete, skirta Vaclovo Biržiškos (1884–1956) atminimui. Skulptorius Stasys Žirgulis

lą akademijos narys (1941), pulkininkas leitenantas (1925), Vytauto Didžiojo universiteto filologijos garbės daktaras (1939), profesorius Vaclovas Biržiška. Jis mirė 1956 m. sausio 2 d. Weterbury (Konektikuto valstija, JAV), 2018 m. liepos 11 d. perlaidotas Vilniaus Rasų kapinėse. Profesoriai buvo ir du jo broliai – Mykolas Biržiška (1882–1962) ir Viktoras Biržiška (1886–1964).

LNB saugomame paties Vaclovo Biržiškos sukauptame fonde (F 32) yra 330 saugojimo vienetai, datuojamų 1904–1944 metais. Tai autografai (rankraščiai), mašinraščiai, spaudiniai lietuvių, lenkų, vokiečių kalbomis ir nuotraukos. Fondas apie 1950-uosius metus gautas iš J. Rimanto, o 1951 m. – iš buvusios spaustuvės „Varpas“.

Fonde yra saugomas Lietuvos Respublikos vyriausybės aktas, liudijantis, kad V. Biržiška apdovanojamas Gedimino III laipsnio ordinu.

Didelę fondo dalį sudaro V. Biržiškos dokumentinis paveldas, susijęs su jo 1914–1944 kultūrinė veikla. Tai „Lietuviškosios enciklopedijos“ archyvas bei kai kurie jos straipsniai, studijos (1919–1944), asmenvardžių, vietovardžių lapeliai, kartotekos, 1923–1944 m. parašytos 146 asmenų biografijos ir autobiografijos, įvairios tematikos nuotraukos, atvirukai, spaudos iškarpos, „Lietuviškos bibliografijos istorija“ (1944?), „Lietuvių slapyvardžiai ir slapyraidės. D. 2“ (1943), „Nežinomi senieji lietuvių raštai ir rašytojai“ (1943(?)), „Medžiaga lietuvių spaudos draudimo istorijai. Martyno Jankaus archyvas“ (1926(?)).

Saugoma ir 1936–1940 m. korespondencijos

dalys. Siuntėjai: B. Andriuška, K. Boruta, J. Kriščiūnas, A. Mažiulis, J. Minius, K. Lerkis, A. Regelskis.

Įvairių dokumentinio paveldo objektų, susijusių su V. Biržiškos gyvenimu ir veikla, yra ir kituose LNB asmenų fonduose: T. Balandos (F 115), K. Bizausko (F 61), F. Bortkevičienės (F68), K. Borutos (F 10), L. Giros (F 7), J. Kirlio (F 46), J. Rimanto (F47), J. Šliūpo (F 1), M. Urbšienės-Mašiotaitės (F 14), J. Urbšio (F 15), E. Volterio (F 17). Jų yra saugoma ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinės bibliotekos literatūriniame rankraštyne, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje, kt.

Simonas Daukantas (1793–1864)

Šiais metais sukanka 160 metų kaip 1864 m. gruodžio 6 d. Papilėje (Akmenės r.) mirė ir ant Papilės piliakalnio esančiose kapinėse buvo palaidotas 1793 m. spalio 28 d. Skuodo rajono Lenkimų seniūnijos kalvių Kaime gimęs istorikas, rašytojas, švietėjas, tautinio atgimimo veikėjas, žemaičių kalbos puoselėtojas, XIX a. žemaičių kultūrinio sąjūdžio dalyvis Simonas Daukantas. Jo fondas LNB–F110. Kas jame saugoma?

Biblioteka nurodo, kad S. Daukanto fondas, kuriame yra 1825(?)–1850 m. datuojami dokumentinio paveldo objektai, sudarytas šios bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje. Dauguma rankraščių pažymėti Lietuvių mokslo draugijos antspaudu. Tai rodo, jog šie rankraščiai anksčiau

buvo Lietuvos mokslo draugijos žinioje. Kada ir kokiomis aplinkybėmis jie perduoti Lietuvos nacionalinei bibliotekai, žinių neturima.

Fondo pagrindą sudaro: „Pasakojimas apie Wejkalus Letuwiu tautos senowie kuri trumpaj apraszia Simonas Daukantas Rasztinikas Pilizopios Magistras“ [D. 1]. (1850, autogr.); rankraštiniis lietuvių liaudies dainų rinkinys, 32 pluošteliai (1825(?)-1850(?), autogr.): Pluoštas 1. „Daynes roznes Lietuwiszkas“ [18 dainų]; Pl. 3. „Dayneles“ [ir vestuvių papročių aprašymas, 16 vien.]; Pl. 4. „Duma Gospodarza“ [ir kt. 27 dainos]; Pl. 5. „Naudas Girtibes“ [ir kt. 17 dainų]; Pl. 6. „Daynie Waynos“ [ir kt. 7 dainos]; Pl. 7. „Daynas“ [7 dainos]; Pl. 8. „Paniulayty mumis meti...“ [ir kt. 26 dainos]; Pl. 9. „Giesmes Ziemaytyszkas“ [16 dainų]; Pl. 10. „Mujzelis“ [ir kt. 25 dainos]; Pl. 11. „Daynely“ [2 dainos]; Pl. 12. „Giesmia“ [ir kt. 5 dainos]; Pl. 13. „Zingy Kurlandische“ [2 dainos]; Pl. 14. „Ant Dienos palaydoima...“ [ir kt. 2 dainos, 8 laidotuvių pamokslai ir vestuvių oracijos]; Pl. 15. „Eylas.-Zihngy Kuhrzemiszka“ [2 dainos]; Pl. 16. „Gismele „Pasweykinima“ [ir kt. 3 dainos]; Pl. 17. „Birutta“.- „Niekas man didibies, didziu wiresnibies...“ [2 vien.]; Pl. 18. „Deyna „Jaunikis su Swotejs...-Aracija“ [2 vien.]; Pl. 19. „Brolis isdudams Sesseri“ [ir kt. 15 dainų]; Pl. 20. „Worielis“ [ir kt. 12 dainų]; Pl. 21. „Spiewy Zmudzkie“ [94 dainos]; Pl. 22. „Cantacula Lithuanica“ [18 dainų]; Pl. 23. „Zaloy ląkoj...“ [ir kt. 9 dainos]; Pl. 24. „Senu dienu raginama“ [ir kt. 50 dainų]; Pl. 25. „Dajnis“ [ir kt. 18 dainų]; Pl. 26. „Brolis isdudams Sesseri“ [ir kt. 23 dainos]; Pl. 27. „Meszka“ [ir kt. 37 dainos]; Pl. 28. „Wędrauniks!“ [ir kt. 6 dainos]; Pl. 29. „Pawasario dienas“ [ir kt. 17 dainų]; Pl. 30. „Ragiamoie Dajnia“ [ir kt. 18 dainų]; Pl. 31. „Pabengus potą arba gierinę“ [ir kt. 29 dainos]; Pl. 32. „Asz esu zmogielis szczirs koznamy darby...“ [ir kt. 30 dainų]; Pl. 33. „Dayneles Zemaytyszkas“ [149 dainos]. Dainos yra užrašytos. S. Daukanto, Jurgio Pabrėžos ir kitų; „M. Justino istorijos“ (1798 m. leid.) S. Daukanto vertimo pratarmė ir lapas su žodžiais lietuvių k. žodynui.“

Dokumentų, susijusių su S. Daukantu, yra ir LNB saugomame Juozo Kizostomo Gintilos fonde (F 150), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinės bibliotekos literatūriniame rankraštyne, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, kt.

Nacionalinės reikšmės Simono Daukanto originaliosios kūrybos ir vertimų autografa, datuojami 1831–1858 m. yra saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje ir Vilniaus universiteto bibliotekoje. Jie 2019 m. buvo įrašyti į 2003 m. mūsų šalyje įsteigtą Lietuvos nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“, kuris yra UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ sudėtinė dalis.

UNESCO nacionalinio komiteto leidinyje „FIKSUOTI ISTORIJĄ. Lietuvos dokumentinis paveldas, įrašytas į UNESCO programos Pasaulio atmintis tarptautinių ir nacionalinių registrus“ pažymima, kad „*Simonas Daukantas (1793–1864) – ypatingos reikšmės Lietuvos kultūros figūra, universalių interesų asmenybė: lietuvių nacionalinės istoriografijos pradininkas, pirmasis lietuvių kalba parašė Lietuvos istoriją, sudarė istorijos šaltinių, rinko ir leido tautosaką, rengė vadovėlius, rašė žodynus, maldaknygę, išleido ūkiško turinio knygy. Jis parašė ir išleido daugiau knygy negu kuris kitas to meto lietuvių kultūrininkas. Išsaugotas gausus S. Daukanto rankraštiniis palikimas, kurtas 1831–1858 m., yra unikali Lietuvos kultūros vertybė. Didžiausia S. Daukanto rankraščių dalis saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, kiti dokumentai saugomi Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo ir Vilniaus universiteto bibliotekose. Rankraščiai parašyti S. Daukanto sukurtą tam laikui modernia kalba ir rašyba, artima šnekamajai, liaudiškai kalbai, turi daugelį ankstyvojo romantizmo tekstams būdingų elementų, retoriška, muzikali. Raštams būdinga sodri, žodinga kalba. Išlikusiuose rankraščiuose yra autorinių taisyčių, kurie vertingi S. Daukanto kūrybinei laboratorijai tirti. Šie autografa turi ir kitų asmenų paliktų įrašų.*“

Antanas Salys (1902–1972)

2024-uosius Žemaitijos savivaldybės yra paskelbusios Žemaičių rašto metais. Ta proga pravartu susipažinti ir su LNB saugomu 1902 m. liepos 21 d. Reketės kaime (Plungės r.) gimusio kalbininko, eksperimentinės fonetikos pradininko Lietuvoje, visuomenės veikėjo Antano Salio, mirusio 1972 m. liepos 31 d. Filadelfijoje (JAV), fondu, kuris saugomas LNB.

(Nukelta į 8 p.)

A. Salys tarpukario metais bendradarbiavo su žemaičių raštui pagrindus dėjusiais Žemaitijos kultūros veikėjais, spaudos darbuotojais, buvo pritaręs jų parengtoms ir praktikoje naudotoms žemaičių rašybos taisyklėms.

A. Salio fondas LNB – F 111. Jame – 208 saugojimo vienetai, datuojami 1924–1943 metais. Tai autografi (rankraščiai), mašinraščiai, spaudiniai lietuvių ir vokiečių kalbomis. Fondą sukaupe pats A. Salys, į biblioteką dokumentinio paveldo objektai pateko apie 1944–1945 m., o 1977 m. jį papildė vertybės, kurias perdavė B. Sekmoko.

Didžiąją šio fondo dalį sudaro 1927–1943 m. datuojami lingvistiniai darbai. Tai Lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimo medžiaga, „Vilniaus krašto vietovardžiai“ (apie 1941), A. Salio ir P. Skardžiaus „Lietuvių kalbos rašybos pagrindai“ (1935 ir 1942, spaud. su patais., mašinr.), sintaksės, žodžių grupių mokslo paskaitos (b. m.), medžiaga latvių, prūsų kalbų paskaitoms; pabirūs fragmentiški užrašai, rašiniai, išrašai apie lietuvių kalbos vardažodžius, fonetiką, morfologiją, bendrąją kalbotyrą, kalbos kultūrą, 1927–1943 m. tarminės leksikos medžiaga, surinkta iš įvairių Lietuvos vietų ir įvairių užrašinėtojų, A. Salio skaityto dialektologijos kurso M. Alseikaitės-Gimbutienės ir lietuvių kalbos tarmių kurso J. Laboko 1935 m. užrašai, Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto kalbų studijų įvairūs 1924 m. užrašai, 1924 m. vasaros ekspedicijos kalbos medžiagai rinkti užrašai bei pavieniai Lituanistikos instituto lietuvių kalbos skyriaus 1939–1940 m. posėdžių protokolai.

Fonde yra ir korespondencijos. 1924–1943 m. gautų laiškų siuntėjai: V. Adomėnas, P. Aristė, Z. Ašoklis, J. Balčikonis, P. Baltrumas, M. Galdikaitė, J. Dagys, A. Griškevičius, E. Hermanas, V. Kasnickas, J. Labokas, A. Mažiulis, O. Girčytė-Maksimavičienė, A. Minkevičius, J. Šaulys, A. Rucevičius, N. Smalstys, R. Stankūnas, S. Tijūnaitis, K. Ulvydas, F. Zomeris, S. Žakevičius ir kt.

Saugoma ir kitų asmenų 1935–1942 m. datuojamų rankraščių: A. Kalniaus „Svetimųjų žodžių kirčiavimas“, J. Kriščiūno „Bitės ir jų veisimas“ (1940), S. Naginsko „Teisybės ieškoti niekada nevelu“ (rašybos vadovėlio ištrauka), V. Presko „Lietuvių kalbos fonetika ir morfologija“ (Jablonskinės rašybos reformos projektas) (1936), A. Seno (*Senn*) paskaitos

„Istorinė lietuvių kalbos fonetika“, skaityta 1926 m. Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultete, S. Jankausko, A. Kojelio ir kitų užrašinėtojų A. Saliui 1927–1938 m. atsiųstos žemaičių liaudies dainos ir kita tautosaka, pora rankraštinų knygų.

Dokumentinio paveldo objektų, susijusių su A. Salio gyvenimu ir veikla, yra ir kituose LNB fonduose: K. Būgos (F 22), S. Dirmanto (F 62), L. Girros (F 7), V. Krėvės (F 9), J. Puzino (F 52). Jų yra ir Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Klaipėdos universiteto, Vilniaus universiteto bibliotekose, bei kai kuriuose kituose fonduose.

Vacys Milius (1926–2005)

2025-aisiais sukaks 20 metų, kaip 2005 m. spalio 2 d. Vilniuje mirė 1926 m. gruodžio 8 d. Šauklių kaime (Skuodo r.) gimęs etnologas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, bibliografas, Lietuvių katalikų mokslų akademijos akademikas, vienas iš Vilniaus žemaičių kultūros draugijos įkūrėjų, kolekcininkas, profesorius Vacys Milius (1926–2005).

1973–1982 m. sukauptą ir LNB saugomą Vacio Miliaus fondą (F 128) šios bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius gavo iš paties jo sudarytojo – V. Miliaus. Fonde – 57 saugojimo vienetai. Tai autografi (rankraščiai), dokumentų originalai, mašinraščiai ir jų nuorašai, nuorašų kopijos, spaudiniai lietuvių, rusų, lenkų kalbomis bei nuotraukos.

Pirmojoje dalyje – V. Miliaus 1950–1981 m. surinkta memorialinė medžiaga (antkapinių ir kitų memorialinių paminklų įrašai, nurašyti Vacio Miliaus įvairiose Lietuvos ir Latvijos vietovėse).

Fonde saugoma ir 1962–1976 m. korespondencija: V. Miliui adresuotas M. Čilvinaitės laiškas, jo ir Lietuvos TSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos 1962–1976 m. susirašinėjimas bei kiti veiklos dokumentai.

Trečiojoje fondo dalyje – kiti 1905–1979 m. datuojami dokumentai: Žemaičių vyskupijos dvasinės konsistorijos, Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus raštai Kretingos bernardinų vienuolyno vyresniajam dėl bažnytinių reikalų; pažymėjimai, išduoti Maskvos 113 Tarybinės antros pakopos mokyklos mokiniui Rostislavui Andriejevui; Birutės Jonynaitės pažymėjimai; „Mes išeinam“ – Telšių mokytojų seminarijos IV kurso sienlaikraštis 1946.02.16. Nr.4;

XVII Respublikinės dialektologinės-toponiminės konferencijos programa ir pranešimų tezės; straipsnis, ataskaita apie Lietuvių visuomeninės kultūros draugijos Vroclavo ir Varšuvos skyrių veiklą ir kt.

Ketvirtojoje fondo dalyje – 1957–1982 m. ikonografijos objektai: Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto (dabar Vilniaus universitetas) 1950 m. laidos absolventų ir Archeologijos-etnologijos katedros dėstytojų susitikimo grupinė nuotrauka, įvairių autorių Vacio Miliaus surinkti ekslibrisai.

Paskutiniąją fondo dalį sudaro 1962–1978 m. spaudinių rinkinys. Jame – Lietuvos TSR mokslų akademijos Istorijos instituto leisto leidinio „Etnografinių klausimų lapas“ 1962–1978 m. numeriai, Antano Daniliausko ir Vacio Miliaus literatūros rodyklės, Stephen Raul Anaya parodos katalogas.

V. Miliaus dokumentų yra ir kituose archyvuose, bibliotekose. Duomenų apie juos LNB nepateikia.

Juozas Mickevičius (1900–1984)

2024-aisiais minime iškilaus žemaičių muziejininko, pedagogo, kraštotyrininko Juozo Mickevičiaus (1900–1984) keturiasdešimtąsias mirties metines. Jis gimė 1900 m. rugpjūčio 27 d. netoli Platelių (Plungės r.) esančiame Mačiūkių kaime, mirė 1984 m. Šarnelės kaime (Plungės r.). Palaidotas Mickevičių šeimos kape Beržoro kapinėse (Plungės r.).

Dalį J. Mickevičiaus rašytinio palikimo, saugomo Lietuvių istorijos institute, LNB, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, Žemaičių muziejuje „Alka“ ir Kretingos muziejuje, sąrašus ten esančių dokumentinio paveldo objektų leidinyje „Tėvų ir protėvių žemė“ (kn. 1, 2) 2008 ir 2009 m. paskelbė Regionų kultūrinių iniciatyvų centras.

LNB J. Mickevičiaus fonde (F 165) yra 116 saugojimo vienetų, kurie datuojami 1913–1984 metais. Tai autografa (rankraščiai), mašinraščiai, nuorašai lietuvių kalba ir nuotraukos. Juos bibliotekai 1985 m. perdavė Vacys Milius.

Fonde yra J. Mickevičiaus 1939–1984 m. asmens dokumentų, 1927–1984 m. kraštotyrinio pobūdžio medžiaga: 1926–1979 m. kraštotyrinių darbų sąrašai, 1956–1974 m. kraštotyrinių išvykų po Skuodo, Plungės, Kretingos, apylinkes dėl muziejinių eksponatų ir įvairių kraštotyrinių-etnografinių žinių rinkimo užrašai, parengiamoji medžiaga rašiniams, darbams apie senovės žemaičių ligonių gydymą, ma-

rinimą, laidojimą, Kretingos apyl. liaudies menininkus ir amatininkus, 1905, 1918–1919 m. istorinių įvykių atgarsius Žemaitijoje (1927–1982), šiek tiek medžiagos iš Platelių katalikiškojo jaunimo „Saulutės“ kuopelės veiklos 1916–1918 metais.

Bibliotekoje saugoma ir nemažai J. Mickevičiaus 1932–1984 m. korespondencijos. Jo laiškų adresatai: R. Karazija, R. Šalūga, V. Valatka, P. Dundulienė ir kt. Yra ir J. Mickevičiui rašytų laiškų. Jų siuntėjai: A. Brazauskas, P. Bugailiškis, A. Jucys, B. Dundulis, R. Karazija, V. Milius, A. Nezabitauskas, J. Petrulis, J. Valančius, V. Valatka, V. Vaitiekūnas, A. Vyšniauskaitė ir kt.

Fonde yra ir Plungės pažangiojo jaunimo nelegalus rankraštinis laikraštis „Jaunimo balsas“ (apie 1915 m. Nr. 3, 8, 10), Platelių katalikiškojo jaunimo rankraštinio laikraščio „Saulutė“ (apie 1916 m.) Nr. 1–4, 7–9, 11–12.

Fonde esančios nuotraukos datuojamos 1913–1984 m., tarp jų – 1967–1984 m. J. Mickevičiaus pavienės, grupinės buitinės, kraštotyrinių-muziejinių išvykų, Žemaičių Kalvarijos 1919 m. revoliucinio komiteto narės J. Daškutės (1913), Platelių „Saulutininkų“.

Dokumentinio paveldo objektų, susijusių su Juozu Mickevičiumi, yra ir šios bibliotekos J. Petrulio fonde (F 127), kitų institucijų fonduose.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Inventorinis fondų sąrašas“, *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*: <https://2cm.es/Ok6M>.
2. „Jonas Šliūpas“, „Žemaitė“, „Simonas Daukantas“, „Juozas Mickevičius“, „Vaclovas Biržiška“, „Antanas Salys“, „Vacys Milius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/>.
3. „Fiksuoti istoriją. Lietuvos dokumentinis paveldas, įrašytas į UNESCO programos Pasaulio atmintis tarptautinį ir nacionalinį registrus“: *Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija*: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://unesco.lt/images/Fiksuoti_istorija_Pasaulio_atmintis.pdf.

Parengė Arūnas Latvis

Dar ne viskas pasakyta, dar ne viskas žinoma

Vita ŠIKŠNYTĖ ANDRULIENĖ

„Homeras, Dantė, Šekspyras, mūsų Maironis, jų gimimas ir pasirodymas yra tokie įvykiai tautų istorijoje, kaip ir praeityje atlikti žygiai, valstybės atsiradimas, pirmoji knyga, o kartais gal net svarbesni už juos“.

Marcelijus Martinaitis

Maironis...

Atrodo jau tiek skaityta, tiek žinoma apie jį ir nieko naujo nebeturėtų būti, tačiau dar ne viskas, ką žmonės saugo, yra paskelbta. Šis atvejis kaip tik toks. Prieš keletą metų mano rankose atsidūrė nemažas albumas rudais viršeliais su gražiais ranka užrašytais žodžiais – „Amžininkų prisiminimai apie Maironį“. Jame yra XX a. 8-ajame dešimtmetyje surinkti poeto artimiausių giminaičių, draugų, kitų jį gerai pažinusių žmonių atsiminimai. Kilo mintis atsiminimus paviešinti ir taip sudaryti galimybę juos skaityti tiems, kuriems Maironis yra, buvo ir bus mūsų tautos pasididžiavimas, šviesulys. Vienas šių prisiminimų – Maironio dukterėčios Danutės Lipčiūtės Augienės – jau buvo paskelbtas šių metų el. žurnalo „Žemaičių žemė“ 5-ajame numeryje (p.22–23). Šį kartą Jums siūlome Algirdo Lipčiaus prisiminimus, kuriuos jis parašė 1975 m. gyvendamas Vilniuje. Tekstas kopiruotas.

Algirdas Lipčius (1907–1999) – jauniausias poeto Jono Mačiulio-Maironio sesers Kotrynos Mačiulytės-Lipčienės ir Juozo Lipčiaus sūnus bei jo krikšto sūnus. Algirdas mokėsi Raseinių gimnazijoje. Baigęs ją įstojo Dotnuvos žemės ūkio technikumą, kuriame įgijo agronomo specialybę. Mėgo dirbti visus žemės ūkio darbus. Vėliau kurį laiką studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Gamtos-matematikos fakulteto Veterinarijos skyriuje, bet tada buvo sunku pragyventi, todėl studijas nutraukė.

A. Lipčiaus sutuoktinė – Marija Tamašauskaitė (1906–1991). Gyvendamas su ja santuokoje užaugino ir išauklėjo penkis vaikus. Sovietmečiu Algirdas ir jo šeima, norėdami išvengti tremties, slapstėsi, pakeitė net pavardę – tapo Linčiais. Tai jiems padėjo išvengti represijų. Jie, skirtingai negu kiti

Algirdas Lipčius su tėvu Algirdu Lipčiumi. XX a. 3 deš. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš Vitos Šikšnytės-Andrulienės archyvo

Maironio sesers Kotrynos vaikai, sovietmetį sugėbėjo praleisti Lietuvoje.

Visi A. ir M. Linčių vaikai (Augustinas Linčius, Irena Linčiūtė-Paškevičienė, Filomena Linčiūtė-Vaitiekūnienė, Danutė Linčiūtė-Kalendienė, Juozas Linčius) baigė mokslus, tapo gerais specialistais ir savo darbais puošia Lietuvą, palaiko artimus ryšius. 2023 m. jie visi kartu aplankė savo dėdės Maironio tėviškę Bernotus, pasidžiaugė, kad su šiuo kraštu yra susijęs ir jų gyvenimas.

Algirdo Lipčiaus atsiminimai apie dėdę ir krikšto tėvą Maironį

Gimiau 1907 m. spalio mėn. 28 d. tuometinės Raseinių apskrities Betygalos valsčiaus Bernotų kaime. Mano motina Kotryna – Jono Mačiulio Maironio sesuo, o Maironis – mano dėdė ir krikšto tėvas. Iš savo vaikystės nedaug ką beprisimenu, daugiausiai atmintyje išliko tik kitų pasakojimai apie tuos metus.

Nuo Bernotų iki Pasandravio kelio – apie 2 kilometrai. Bernotų ir Pasandravio valdų riba ėjo Luknės upelio pakrante. Maironio tėvas kurį laiką Pasandravyje ūkininkavo. Tada, matyt, Pasandravio (Astrauskų) sumenkusiam dvaro ūkiui buvo reikalinga patikima administracinė pagalba. Mano laikais apie Pasandravio (Astrauskų) dvarą kaip apie Maironio gimtinę ar ilgiau gyventą vietą niekas nekalbėdavo. Gražiausias ir kūrybingiausias dienas Maironis praleido ne Pasandravyje, o Bernotų vieniemyje, todėl ir didesnio ar mažesnio paminklo Maironiui, jei jis šiame krašte būtų statomas, vieta irgi turėtų būti ne Pasandravyje, o Bernotuose.

Prieš Pirmąją pasaulinę karą Maironis dažnai atvykdavo į savo tėvo Aleksandro Mačiulio ūkį ir čia praleisdavo daug laiko. Labai graži buvo ta medžių žalumoje skendėjusi sodyba. Namas, nors ir medinis, bet dviejų galų, pamatai aukšti – akmenų ir plytų. Gerojoje pusėje – trys kambariai, darbinėje pusėje – tėvų ir vaikų

Lipčių šeima apie 1930-uosius metus. Algirdas Lipčius stovi pirmas iš dešinės

Bernotų viensėdis 2023 m. Iš buvusių 10 pastatų yra likę tik 4. Fotografai nežinomi. Fotoreprodukcijos iš Vitos Šikšnytės-Andrulienės archyvo

kambariai, didelė virtuvė, namo viduryje – darbo priemenė, kamino pakūra ir švarusis prieškambaris su gonkomis. Pastogėje, virš namo darbinės dalies, buvo salkutė, iš kurios atsiverdavo visas sodo gražumas.

Jis buvo apie 1,5 ha dydžio, iš šiaurės ir šiaurės rytų apsodintas eglėmis, liepomis, kitais medžiais bei aptvertas tvora, nes prie sodo glaudėsi Bernotų kaimo bendros ganyklos. Kad piemenys nelandžiotų į sodą, Aleksandras Mačiulis su jais buvo sutaręs, kad laikas nuo laiko jiems duos po krepšį obuolių. Ir vieni, ir kiti susitarimo laikėsi, tad sodo saugoti nereikėdavo.

Maironio tėvas A. Mačiulis buvo darbštus, sumanus ir pavyzdingas ūkininkas. Jo metai iš metų puoselėjamas ūkis, kuriam priklausė 45 ha žemės, buvo vis našesnis. Sode daugėjo vaismedžių. Mačiulis gerino jų

(Nukelta į 76 p.)

Du bajoriškas šaknis turėję žemaičių poetai – KAROLINA IR OTONAS PRANIAUSKAI

Dailininkės Remigijos Vaitkutes sukurtas medalis, skirtas poetės, vertėjos Karolinos Praniauskaitės (1828–1859) atminimui

1997 m. lapkričio 28 d. Telšių rajono savivaldybės sprendimu Telšių rajono savivaldybės viešajai bibliotekai buvo suteiktas Karolinos Praniauskaitės (1828–1859) vardas. Šiandien daugelis mažai ką apie ją žino, jos nėra ir mokyklų programose. Tad kas ji – Karolina Praniauskaitė?

Karolina Praniauskaitė (1828–1859, lenkiškai pasirašinėjo *Karolina Anna Proniewska*) – poetė, vertėja, į lietuvių grožinės literatūros istoriją įėjusi kaip pirmoji lietuviškai rašiusi lietuvė moteris. Ji gimė 1828 m. sausio 18 d. netoli Telšių – dabartinės Gadūnavo seniūnijos Džiuginėnų kaime buvusiame Padurbinio dvarelyje (palivarke). Poetės tėvai buvo neturtingi žemaičių bajorai – Eleonora Dabševičiūtė-Praniauskienė ir Teofilis Praniauskas. Padurbinio dvarelį Karolinos tėvas – ilgametis Tel-

šių pavieto teismo asesorius (tarėjas) – buvo paveldėjęs iš senelių. Mama buvo kilusi kad ir iš neturtingos, bet mokslo vyrais pagarsėjusios Dabševičių giminės. Yra pagrindo manyti, kad šioje šeimoje nuo mažens buvo kalbama tiek lietuviškai, tiek ir žemaitiškai. Tai liudija K. Praniauskaitės vertimai iš lenkų į lietuvių kalbą, kuriems būdinga sodri, vaizdinga žemaitiška tarmės leksika, folklorinė frazeologija. E. ir T. Praniauskai išaugino 7 sūnus ir dvi dukteris. Sūnus Napoleonas Praniauskas buvo Švietimo ministerijos valdininkas Peterburge, o sūnus Vladislovas ten pat, Peterburge, užėmė aukštas pareigas Vidaus reikalų ministerijoje. Peterburge buvo įsitvirtinęs ir sūnus Feliksas, o Marcelinas dalyvavo 1831 m. sukilime, o jam pralaimėjus, pasitraukė į Prancūziją, gyveno Paryžiuje, bet palaikė ryšius su Lietuvoje likusia šeima. Be šių brolių, būta ir artimiausio poetei brolio Otono (1818–1878), pasak Reginos Mikšytės, „vien[o] šviesesniųjų to meto Žemaitijos kunigų“. Karolinos sesuo Teklė buvo ištekėjusi už Telšių valstybinių turtų rūmų raštininko Platono Borisevičiaus. Ji, kaip ir brolis Otonas, Karolinai buvo artimiausi, labiausiai ją palaikė.

Anksti mirus tėvui, šeima vertėsi sunkiai. Karolina mokėsi namuose, daugiausiai savarankiškai. Nuo vaikystės buvo svajotoja. Namuose knygų netrūko, tad daug skaitė, pamėgo grožinę literatūrą. Vaikystėje išryškėjo jos polinkis kurti. Pirmuosius eilėraščius parašė būdama vos septynerių metų amžiaus.

Apie 1855-uosius, stipriai pašlijus Padurbinio dvarelio reikalams, Karolina kartu su mama persikėlė gyventi į Telšius. Įsikūrė buvusioje Liepojos (dabar Sedos) gatvėje – katiliaus Danilevičiaus namuose. Tada Karolina jau buvo išsilavinusi, savo gebėjimais pasitikinti mergina, dirbo mokytoja. Telšiuose ji pirmą kartą pamilo, tačiau nebuvo turtinga, neturėjo kraičio, todėl jos mylimojo šeima neleido savo sūnui susijungti šventais santuokos saitais su Karolina.

Apie širdyje pabudusią, bet nelaimingai pasibagusią Karolinos meilę rašoma ir jos pirmojo bibliografo Felicijano Rimkevičiaus jau po poetės mirties leidinyje „Po ziarnie“ išspausdintuose atsiminimuose

(p. 214), kuriuose jis, remdamasis išlikusiais Karolinos rašyto dienoraščio fragmentais, cituoja šiuos poetės žodžius: „*perskaudėjo jauna širdis, perdegė joje meilė, nužydėjo mano gyvenimo pavasario nuostabi gėlė, nudžiūvo žalia vilties šakelė, o ant jos rasos perlas liko tik tyli ašara. Mirtis mano vienintelė laimė.*“

F. Rimkevičius taip yra apibūdinęs poetę: „*Vidutinio ūgio, tamsiaplaukė, ryškių ir stambių veido bruožų, didelėse pilkose akyse atsispindėjo tauri dvasia. [...] Kas ją pažino, visi mylėjo, visus patraukė gerumu, meiliu kalbėjimo žavesiu, švelnumu, mandagumu.*“

Vaikystėje išryškėjo Karolinos polinkis sirgti plaučių ligomis. Šeimos nariai rūpinosi sesers sveikata, stengėsi ją atriboti nuo, jų supratimu, nereikalingos veiklos, vienas iš brolių (kuris, nežinoma) net draudė daug skaityti, užsiimti kūryba, išjuokdavo jos literatūrinius bandymus. Tuo tarpu sesuo Teklė ir brolis Otonas pritarė jos kūrybinėms paieškoms, skatino rašyti.

Literatūrologė Jūratė Petronienė 2020 m. savo baigiamajame magistro studijų darbe „Moteryų autorytė XIX a. vidurio Lietuvos literatūroje: Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė“ taip pat pažymi, kad „*jaunos rašytojos kūrybiniai gabumai ilgą laiką buvo gniauziami. Ankstyvoje vaikystėje buvo svarbi tėvo figūra, kuris, matydamas mergaitės talentą, kartodavo poeto Jano Kochanovskio žodžius „Slavų Sapfo auga tavjė“. Po tėvo mirties mergaitė palaikymo savo kūrybai nesulaukė – augant su vieno iš brolių šeima buvo nuolat stabdoma nuo rašymo „manijos.“*

Vėlesniais metais jai jau niekas nebedraudavo užsiimti kūryba, brolis Otonas net rūpinosi jos kūinių spausdinimu. Tai liudija jo laišakai, 1856–1863 m. rašyti Vilniaus spaustuvininkui Adomui Zavadskui.

Pati Karolina apie savo vaikystę dienoraštyje taip rašė: „*Man tų bendrų mokslų ir paprasto gyvenimo buvo maža; visada mintis veikė, vaizduotė skrajojo, kurdama nuostabius gyvenimo vaizdus, kuriuose neliko pasaulio turtų, tik širdies lobiai. Tose svajonėse mažiausią, skurdžiausią dalį ėmiau sau; širdžiai mieliausi buvo vargšai, troškau būti vargdiene, ir nežinau, kodėl skurdas ir skausmas man kėlė tiek žavesio, o vaikiška širdis visada taip giliai jautė tiesą, kad manęs negalėjo apgauti jokia išorė, joks žvilgesys.*“

1856 m. „Varšuvos dienraštyje“ („*Dziennik Warszawski*“) buvo išspausdintas K. Praniauskaitės

eilėraštis, dedikuotas vienai žymiausių ano meto poečių Jadvygai Lušcevskaï-Deotimai, kuriame ji save apibūdina gana nepatraukliai, atseit, yra varginga mergina iš Žemaitijos užkampio, negavusi jokio išsilavinimo ir esanti prispausta tironės motinos. Iš šios „klišės“ vėliau ją bandė išvaduoti, t. y. reabilituoti, poetės bičiuliai, kūrybos gerbėjai.

Karolina buvo imli žinioms, gabi, labai religinga, gerai mokėjo lietuvių ir lenkų kalbas. Ji domėjosi Lietuvos istorija, tautosaka, mitologija, bręstančiu lietuvių tautiniu atgimimu. Tai atsispindėjo ir jos kūrinuose. Ankstyvosios jaunystės eilėraščiai buvo nuoširdūs, paprastos formos, panegiriniai, dalis jų dedikuota artimiesiems, kitiems pažįstamiems. Jos eilėms būdingas jausmingumas, intymumas, dėkingumas, paguoda, religinė ekstazė, sapnų ir maldų motyvai bei įvaizdžiai, ryškus autorės trapus moteriškumas, ilgesinga siela. Pasak literatūrologės V. Daujotytės, „*nuo K. Praniauskaitės mūsų literatūroje pradeda formuotis moteriškumo kontūrai. [...] Jos į lietuvių kalbą išversta Józefo Ignacy Kraszewskio „Vitolio raudos“ dalis „Žalčio motė“, išspausdinta 1859 m. Lauryno Ivinskio „Kalendoriuje...“, skamba gana poetiškai ir yra visai originali. Pačiame kūrinyje galimos mitologinio istorinio epo jungtys: išlaikyti Žemaitijos vietovardžiai, veikėjų vardai primena mitologinius asmenis, itin svarbūs Žemaičių žemės, kaip atskiro krašto, akcentai. [...].“*

Karolina Lietuvoje ir Lenkijoje labiausiai išgarsėjo savo eiliuotomis improvizacijomis.

Jau minėtame magistro baigiamajame darbe J. Petronienė pažymi, kad „*K. Praniauskaitės debiutas atliepė nacionalinės kultūros puoselėjamus lūkesčius – žemaitė poetė leido Lietuvai lygintis su kaimynine Lenkija, taip pat ji savo kūryba įsirašė į tuometinio romantinio regionalizmo tradiciją. [...] Kūrinuose (eilėraštis „Ant upės krašto blindelė auga“) nuskamba ir socialinė kritika bei oponavimas neigiamam žemaičių įvaizdžiui, kuris XIX a. pirmosios pusės Lietuvos spaudoje buvo nemažai eskaluojamas – žemaičiai kaltinti pernelyg dideliu praktiškumu, kultūros stoka. K. Praniauskaitė imasi užmojo regiono įvaizdį reabilituoti, suestetindama ir minėta kraštovaizdį bei praeitį – Žemaitiją ji sulygina su vaidilutės Birutės dora bei nekaltumu [...].“*

Literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė 2001m. Vilniuje išleistoje monografijoje „Parašyta

(Nukelta į 14 p.)

Tautodailininko Stepono Kamino sukurtas koplytstulpis, ženklintis buvusio Padurbinio dvarelio (Telšių r.) vietą. Nuotrauka iš Telšių rajono savivaldybės Karolinos Praniauskaitės viešosios bibliotekos archyvo

moterų“ lietuvių moterų literatūros pradžią sieja su pirmą kartą lietuviškai pradėjusia rašyti Karolina Praniauskaite.

Karolinos Praniauskaitės ir Antano Baranausko draugystė

1855 m. gegužės 15 d. Karolinos sesuo Teklė Borisevičienė, nuvažiavusi į Sedos miestelį, susipažino su ten raštinėje dirbusiu tada dar jaunu poetu Antanu Baranausku (1835–1902). Ji, sužinojusi, kad A. Baranauskas eiluoja, paprašė leisti nuvežti seseriai Karolinai jo poezijos sąsiuvinį „Eilėraščiai“ („*Wiersze*“). Ši, gavusi tą rinkinėlį ir jį perskaičiusi, liko sužavėta A. Baranausko kūryba ir jau kitą dieną jam nusiuntė eilėraštį „Dvasios atsiuntimas“, o po poros dienų – Vladislavo Sirokomlės „Pokalbius“ („*Gavendas*“) ir ką tik parašytą savo eilėraštį „Jaunajam poetui“ („*Do młodego poety*“). Eilėraštį ji pradėjo šiomis eilutėmis:

*„Broli Kristuje, nors tavęs nepažįstu,
Minčių karalijoj regiu tavo sielą
Ir, Dievo dovaną brangindama Tavy,
Aš sveikinu Tave širdim ir savo giesmele.*

*Tą šventą ugnį įžiebė krūtinėj Tavo didis Dievas:
Tai Dievo dovana – didžiulė paslaptis,
Tik Viešpačiui vienam už ją turiu dėkoti [...].“*

Karolinos kūryba, jos dėmesys ir dvasingumas A. Baranauską sujaudino ir jis, grąžindamas perskaičius Vladislavo Sirokomlės „Pokalbius“, nusiuntė jai savo sukurtą eilėraštį „Puikaus Žemaičių krašto poetė“ („*Spievaczko Zmudzi, uroczej krajiny*“).

Taip gimė jų poetinis dialogas, sielų giminystė, draugystė, kuri nenutrūko iki paskutinės Karolinos gyvenimo dienos.

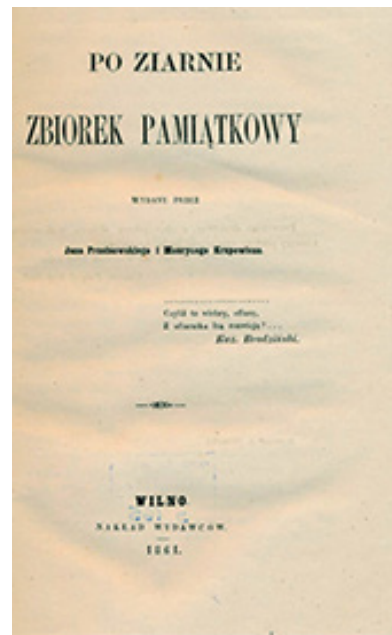
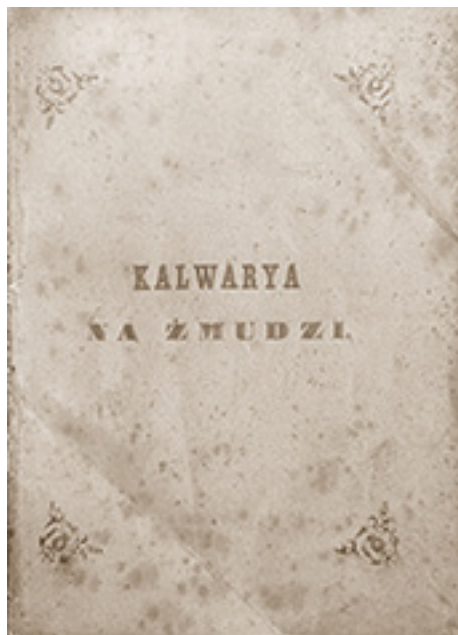
Beje, Karolina susirašinėdama buvo užmezgusi poetinį dialogą ir su Gargždų dvare gyvenusiu baronu, poetu Eugenijumi fon Rönne (1830–1895), kuris jai dedikavo vieną savo eilėraštį, pavadinęs ją „*iškilia poete – žemaičių mergelė*“.

Pasak J. Patronienės, A. Baranauskui, darbo Sedoje laikotarpiu buvusiam nusivylusiam menkaverčiu ir šviesesnių ateities perspektyvų neteikiančiu valsčiaus raštininko gyvenimu, bendravimas su Karolina buvo tikra širdies atgaiva, moralinis atsigavimas. Jie susitikinėdavo, susirašinėdavo, keisdavosi savo parašytais eilėraščiais. Karolina supažindino A. Baranauską su lenkų romantine literatūra, paskatino jį labiau domėtis lietuvių inteligentijos gyvenimu, ragino pradėti rašyti lietuviškai, netiesiogiai žadino jo tautinį sąmoningumą, skatindama kurti, akcentuodavo kilnią poeto misiją, literatūros svarbą žmonėms.

Yra pagrindo manyti, kad K. Praniauskaitė ir A. Baranauskas buvo vienas kitą įsimylėję (tai pagal iš šeimos narių girdėtų užuominų yra nurodęs ir A. Baranausko brolio Jono Juozapo Baranausko (1828–1904) anūkas – rašytojas Antanas Žukauskas-Vienuoelis (1882–1957), bet šiems jausmams nebuvo lemta labiau išsiskleisti, nes A. Baranauskas 1856m., padedamas Karolinos brolio Otono Praniausko (apie 1817–1879), su kuriuo poetą buvo supažindinusi pati Karolina, įstojo į Varnių kunigų seminariją, o Karoliną netrukus pakirto mirtina liga.

K. Praniauskaitės kūryba

K. Praniauskaitei kaip XIX amžiaus II pusės romantinės literatūros tradicijas puoselėjusiai kūrėjai didžiausią įtaką darė su Lietuva susijusi romantinė lenkų literatūra, ypač Adomo Mickevičiaus

K. Praniauskaitės knygelių „Žemaičių Didžiosios Kalvarijos atlidai“ („Festyna Wielkiej Kalwaryj na Żmudzi“) ir „Dainelės“ („Piosneczki“) ir 1861 m. Vilniuje išspausdinto leidinio „Po ziarnie“, kuriame Felicijonas Rimkevičius paskelbė atsiminimus apie Karoliną Praniauskaitę, viršeliai

(1798–1855), Juzefo Ignoto Kraševskio (1812–1887), Vladislavo Sirokomlės (Liudvikas Kondratavičius, 1823–1862) kūryba.

1856–1858 m. K. Praniauskaitės kūriniai buvo spausdinami, apie ją rašoma Lietuvoje ir Lenkijoje – leidiniuose „Gazeta Warszawska“, „Tekka Wileńska“, „Dziennik Warszawski“, tačiau yra pagrindo manyti, kad labiausiai jos eilėraščiai ir poemos Lenkijoje ir Lietuvoje plito nuorašais.

Žymiausias ir poeti dar gyvai esant didžiausią šlovę jai atnešęs kūrinys buvo 1856 m. lenkų kalba išspausdintas jos eiliuotas Žemaičių Kalvarijos atlidų aprašymas – poema „Žemaičių Didžiosios Kalvarijos atlidai“ („Festyna Wielkiej Kalwaryj na Żmudzi“), kurią autorė dedikavo Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui (1801–1875). Joje poetiškai aprašytas Žemaitijos krašto-

vaizdis ir išsamiai pasakojama apie svarbiausią Žemaičių piligrimystės vietą Žemaičių Kalvariją. Pasirodžius šiam kūriniiui, daug kas poetę pradėjo vadinti pranaše, buvo net apie ją kuriami eilėraščiai, o lenkų kalba rašęs istorikas, publicistas Mykolas Balinskis (1794–1864) tada ją apibūdino kaip „ilgai lauktą poetę iš Žemaitijos, pasižyminčią neeiliniu talentu“. Poemą gana palankiai 1856 m. leidinyje „Gazeta Warszawska“ išspausdintoje recenzijoje įvertino ir J. Kraševskis. Karolinai savo knygą „Królewsky lutniści“ (1857) dedikavo V. Sirakomlė.

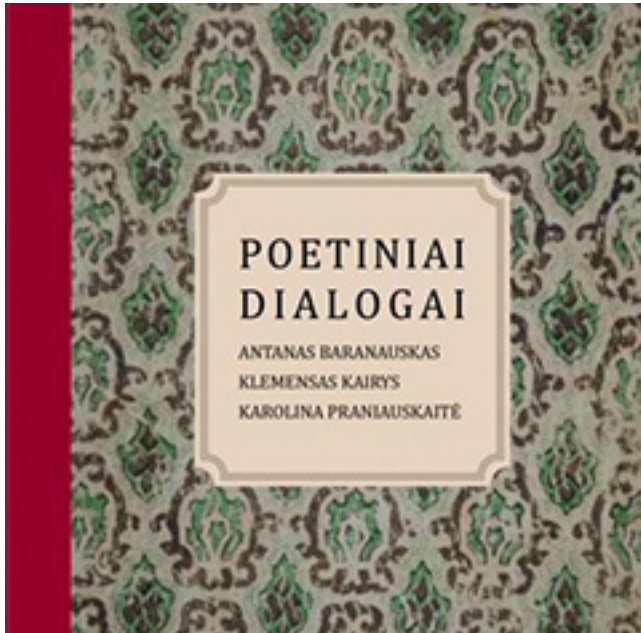
1958 m. lenkų kalba buvo išleista Karolinos eilėraščių rinktinė „Dainelės“ („Piosneczki“), kurios skaitmeninė versija internete yra paskelbta adresu: https://issuu.com/kpbiblioteka/docs/autorius_praniauskaite_karolina_piosnecki_1858. Rinkinyje „Piosneczki“ nurodyta, kad jame išspausdinti 1848 m. datuoti eilėraščiai yra poetės sukurti anksčiausiai.

Karolina paskutiniaisiais savo gyvenimo metais rinko medžiagą didelei poemai apie kunigaikštienę Birutę, tačiau jos parašyti nebespėjo.

Plačiai žinomi, literatūrologų dėmesio dažniausiai sulaukia K. Praniauskaitės sukurti jau minėti poetiniai dialogai, eilėraščiai „Sapnas“, „Giesmės atpildas“, „Ant upės krašto blindelė auga“, „Moters širdis“, „Rauda, arba Motinos sapnas“, „Merginos gedulas prie sužadėtinio kapo. Skiriama A. S.“, „Mano mielajai“ ir kt.

Karolina žinoma ir kaip vertėja. Ji pirmoji iš lenkų į lietuvių kalbą 1856 m. išvertė J. Kraševskio poemos „Anafielas“ pirmosios dalies „Vitolio raudos“ fragmentą „Žalčio motė“ apie Eglę žalčių karalienę (vertimas išspausdintas Lauryno Ivinskio išleistame kalendoriuje 1859 metams). Šis darbas ir kiti K. Praniauskaitės vertimai suteikia pagrindą apie ją kalbėti ne tik kaip apie lenkų, bet ir kaip apie lietuvių kalba rašiusią autorę.

Kai K. Praniauskaitės brolis Otonas, buvęs ne tik kunigas, prelatas, bet ir poetas, vertėjas, tapo Utenos parapijos klebonu, (Nukelta į 16 p.)

Knygos „Poetiniai dialogai“ (Vilnius, 2013) viršelis

Karolina 1858m., jau sunkiai sirgdama, kartu su mama persikėlė gyventi pas jį į Utenos kleboniją. Poetė ten praleido savo paskutiniuosius gyvenimo metus. Ji mirė 1859-ųjų gegužės 26 d. Utenoje ir buvo palaidota šio miesto kapinėse. Tikslī jos kapo vieta jau nežinoma. Simbolinėje K. Praniauskaitės palaidojimo vietoje, kapinėse prie tako, yra pastatytas jos atminimo įamžinimui skirtas stogastulpis.

Poetei mirus, jos mama, kaip tai prieš mirtį buvo prašiusi Karolina, beveik visus jos laiškus, dienoraščius, kitus rankraščius sudegino. Per atsitiktinumą nebuvo sunaikinti tik keli sąsiuviniai. Neliko ir jos atvaizdų (nuotraukų, portretų), tad šiandien Karolinos portretas kuriamas tik iš jos amžininkų aprašymų.

1860 m., remdamasis iš Karolinos artimųjų gautais išlikusiais jos dienoraščio sąsiuviniais, autobiografinę apybraižą apie poetę parašė ir 1861 m. Vilniuje išspausdintame leidinyje „Po žiarnie“ paskelbė jos pirmasis bibliografas Felicijonas Rimkevičius.

K. Praniauskaitės eilėraščių, skirtų A. Baranauskui, yra išspausdinta 2013 m. išleistoje trijų autorių (Antano Baranausko, Klemenso Kairio ir Karolinos Praniauskaitės) 119 puslapių apimties knygoje „Poetiniai dialogai“. Joje paskelbti septyni A. Baranausko eilėraščiai, skirti K. Praniauskaitėi, du K. Praniauskaitės eilėraščiai A. Baranauskui, dvylika A. Baranausko K. Kairiui ir trys K. Kairio – A. Baranauskui). Tai pirmoji tokio pobūdžio XIX a. lietuvių literatūroje žinomų literatūrinių dialogų knyga. Poetinius dialogus knygos įvadiniame straipsnyje aptaria litera-

tūrologas Tomas Andriukonis. Leidinys iliustruotas A. Baranausko, K. Kairio fotografijomis bei visų trijų poetų eilėraščių autografais.

Poetės atminimas yra įamžintas buvusio Padurbinio dvarelio vietoje – čia pastatytas tautodailininko Stepono Kamino 2004 m. sukurtas koplytstulpis. Justinas Lingys 2017 m. sukūrė filmą „Karolina Praniauskaitė“ iš serijos „Moterys vyrų šešėlyje“. Nemažai straipsnių apie K. Praniauskaitę ir jos kūrybą yra paskelbta periodikoje ir įvairiose knygose. Be minėtų literatūrologių V. Daujotytės ir J. Petronienės, K. Praniauskaitės gyvenimą ir kūrybą yra tyrinėjusi ir Reda Griškaitė, Lietuvių kalbos instituto leidinyje „Archivum Lithuanicum“ (2013m. Nr. 15, p. 141–190) paskelbusi straipsnį „Karolina Praniauskaitė: „Do mlodego Poety“ („Jaunajam poetui“). Eilėraščio istorija“.

Otonas Praniauskis

Laikas vis labiau užmaršties skraiste pridengia ir poetės, vertėjos Karolinos Praniauskaitės brolio – kunigo, prelado, poeto, vertėjo, bajoro, profesoriaus Otono Praniausko (apie 1818–1879) gyvenimo istoriją. Daugelyje literatūrinių šaltinių rašoma, kad jis gimė 1817 arba 1823 m., o „Mažeikių enciklopedijoje“ (internete adresas: https://www.mke.lt/Otonas_Praniauskas) nurodoma, kad gimė „1818-03-28 (nurodoma 1818.01.27) – [šaltinis: Bankauskienė N., „Otonas Praniauskas – kunigas, literatas, lietuviybės puoselėtojas (1818-01-27–1878-11-23), *Kultūros tyrinėjimai: konferencijos medžiaga*, Kaunas: Technologija, 1995, p. 204“], m. 1878-11-23 (nurodoma ir 1897-11-23, min. šalt.) Sankt Peterburge“.

Otonas gimė ne Padurbinio dvarelyje, kaip jo sesuo Karolina, o Kapėnų dvarelyje, kuris buvo dabartinio Mažeikių rajono teritorijoje esančiame Kapėnų kaime, prie Vieškėnių–Tryškių kelio.

Nedaug straipsnių šiandien galima rasti apie šį žmogų, savo siela buvusį itin artimą seseriai Karolintai.

Vladas Jackūnas 1961 m. Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ (t. 23, p. 499) rašo, kad Otonas, baigęs Telšių mokyklą ir Žemaičių kunigų seminariją, kaip gabumais pasižymėjęs auklėtinis, buvo pasiūstas toliau mokytis į Peterburgo dvasinę katalikų akademiją, kurią baigė teologijos magistro laipsniu ir, grįžęs į Lietuvą, iš pradžių profesoriavo Žemaičių kunigų seminarijoje, o nuo 1850 m. dirbo Žemaičių vyskupo M. Valančiaus kapelionu ir

sekretoriumi. Jis gerai sutarė su seserimi Karolina, palaikė jos kūrybinius ieškojimus, finansiškai rėmė ją ir jos kūrinių leidybą. Karolina brolių supažindino su A. Baranausku, papasakojo apie jo poetinį talentą. A. Baranauskas, padedant Otonui, 1856 m. Varnuose įstojo į kunigų seminariją.

Otonas, kaip ir jo sesuo, mėgo poeziją ir pats kūrė. Eilėraščius daugiausiai rašė lenkiškai. Didžiausią išliekamąją vertę turi jo vertimai. Jis išvertė ir 1855 m. Vilniuje išspausdino Koenigsdorferio „Išguldymas Ewangeliju Szwentu ant wisu Nedeldieniu“. Šį darbą dedikavo vyskupui M. Valančiui. Tais pačiais metais jis iš lenkų į lietuvių kalbą išvertė ir kitą kūrinių – „Piusto dewintojo Gromata apasztaleszka“, o 1870 m. – trečiąją „Bialobrzėske Isguldymas Ewangelijų“ dalį (vėliau rusų administracija šį darbą, neatsiklausi O. Praniausko ir be jo žinios, išleido rusiškomis raidėmis).

Otonui mirus, rankraštyje liko 1873 m. jo parašyti „Pamokslai ant nedeldieniu ir metiniu Szwenczių“ ir „Meditacijos trijų dienų rekolekcijų“.

O. Praniauskas buvo pažangus, empatiškas žmogus. Nepaisant to, kad pats buvo kilęs iš bajorų, turčių nemėgo. Iki šiol uteniškai vieni kitiems perspaskoja su šio kunigo tarnyste Dievui ir su juo susijusius nutikimus. V. Jackūnas rašo, kad „*nors pats Otonas buvo kilęs iš bajorų giminės, bet dirbdamas klebonu Utenoje, dvarininkų dėl jų ydų nemėgdavo ir juos per savo pamokslus viešai plakdavo. Kai Utenos apylinkės dvarininkas Koscialkovskis, iššvaistęs savo dvarus ir išekvojęs turtus mirė Utenos smuklėje, Otonas surengė Koscialkovskiui laidotuves, bet šalia jo puošnaus katafalko ant žemės pastatė tą pačią dieną mirusio elgetos paprastą karstą ir bažnyčioje ponams pasakė pamokslą iš Kristaus palyginimo apie puotautoją turtuolį ir vargšą Lozorijų, jų dviejų mirtį ir pommirtinį likimą.*“

Na o 1858 m., kai Otoną pasiekė žinios, kad dvarininkai, sužinoję, jog greitai bus panaikinta baudžiava, pradėjo atleidinėti baudžiauninkus ir varyti juos iš namų, kuriuose šie gyveno, klebonas, nieko nelaukdamas, bažnyčioje per pamokslą sukritikavo dvarininkus ir užstojo skriaudžiamus valstiečius. Dvarininkai, neapsikęsdami tokio klebono elgesio, jį įskundė Vilniaus generalgubernatoriui Nazimovui, apkaltindami Otoną maištaujant ir kurstant žmones. Susidarius tokiai situacijai, įsikišo tuometinis Mogiliavo arkivyskupas Vaclovas Žilinskas (1803–1863) ir kunigą Otoną pasikvietė

į Peterburgą dirbti jo sekretoriumi. Skundas, V. Žilinskui užtarus, vidaus ministro buvo panaikintas.

Otonas buvo sukaupęs daug senųjų lietuviškų spaudinių. Vieną jų – Jurgio Pliaterio bibliotekoje buvusią Mikalojaus Daukšos *Postilę* (J. Wujeko mažosios postilės vertimą *Postilla catholica*, išspausdintą 1599 m. Vilniuje, jis buvo gavęs iš Simono Tado Stanevičiaus (1799–1848). Vėliau knyga pateko į Žemaičių kunigų seminarijos biblioteką.

Otonas yra palikęs atsiminimų apie savo pažintį su Simonu Tadu Stanevičiumi.

1869 m. O. Praniauskui atsisakius Utenos beneficijos, jis buvo paskirtas Peterburgo dvasinės kolegijos nariu (šias pareigas ėjo iki mirties).

O. Praniausko susirašinėjimas su jo pareigas Utenoje perėmusiu kunigu Adomu Vyšniausku 1899 m. yra paskelbtas laikraštyje „Tėvynės sargas“.

Kunigas, prelatas O. Praniauskas mirė 1879 m. lapkričio 11 d. Sankt Peterburge.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Karolina Praniauskaitė“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 18, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2010.
2. „Praniauskaitė Karolina“, „Praniauskas Otonas“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 23, Bostonas, 1961, p.498–499.
3. Viktorija Daujotytė, *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma Littera, 2001, p. 49–54.
4. Reda Griškaitė, „Karolina Praniauskaitė: „Do mlodego Poety“ („Jaunajam poetui“). Eilėraščio istorija“, *Archivum Lithuanicum*, (2013 m. Nr. 15, p.141–190, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
5. Jūratė Petronienė, *Moterų autoritė XIX a. vidurio Lietuvos literatūroje: Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė*, Vilniaus universitetas, 2020.
6. Povilas Vitkevičius, „Bajorai Praniauskai A. Baranausko gyvenimo kelyje“, *Lietuvos bajoras*, Vilnius, 1998, p. 29–30.
7. „Karolina Praniauskaitė – pirmoji moteris, rašiusi lietuviškai“, *Telšių žinios*, 2023m. sausio 31 d.: <https://tzinios.lt/karolina-praniauskaite-pirmoji-moteris-rasiusi-lietuviskai/>.
8. „Otonas Praniauskas“: *Mažeikių enciklopedija*: https://www.mke.lt/Otonas_Praniauskas.

Parengė Stasys Daržinskas

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Su Rietavo dvaru susiję kompozitoriai, jų gyvenimas ir kūryba

Parengė Danutė MUKIENĖ

Nuo seno Europos, o kartu ir Lietuvos didikų dvaruose didelis dėmesys būdavo skiriamas muzikiniam išsilavinimui. Nepaisant to, kūrybinis darbas didikų nebuvo laikomas prestižiniu, tad muzikavimas, dainavimas, kompozicijų kūrimas jiems dažniausiai būdavo tik pramoga, viena iš laisvalaikio praleidimo formų, taigi, – ne profesija. XVIII a. pab. nuo anksčiau dažnai vykusių didikų viešų koncertų palaipsniui buvo pereinama prie kamerinių pamuzikavimų namuose, diduomenės suėjimuose. Įsigaliojo supratimas, kad muziko profesiją gali rinktis vidutiniosios klasės atstovai, o ne aristokratai.

Muzikologė, archyvarė Laima Kiauleikytė knygoje „XVIII a. II pusės–XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose“ (Vilnius, 2008, p. 145) rašo: „XIX a. tebegyvavo diduomenės kūrybinės veiklos tradicija. Žinoma gausybė Oginskių, Pliaterių, Tiškevičių, kitų LDK aristokratų palikuonių muzikinių kompozicijų, tačiau – su nedidelėmis išimtimis – tai daugiausiai instrumentiniai, nesudėtingi, mėgėjiškam muzikavimui skirti kūriniai – dainos, instrumentinės pjesės, kameriniai ansambliai.“

Tarp tų išimčių, t. y. XVIII a. pab.–XIX a. pr. muziką kūrusių didikų, yra tiesiogiai su Rietavo dvaru glaudžiai susijęs kompozitorius, valstybės ir politikos veikėjas, diplomatas, kelių knygų autorius, buvęs Rietavo dvaro savininkas Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833).

Rietavo dvaras M. K. Oginskio žinion perėjo mirus jo seneliui Pranciškui Ksaverui Oginskiui (1712–1783). 1814 m. caro Aleksandro I įsaku Rietavo seniūnija M. K. Oginskiui buvo parduota už 277 600 sidabro rublių. Rietave M. K. Oginskis negyveno, čia lankėsi tik keletą kartų, o dvarą valdė jo patikėtiniai. 1822 m., kai jis ėmė ruošti išvykti gyventi į Italiją, Rietavo dvarą užrašė savo antrajai

Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) portretas. Dailininkas François Granje (1793–1867). Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

žmonai Marijai de Neri-Oginskienei (1778–1851) ir vaikams, o vėliau Rietavas perėjo Marijos ir Mykolo Kleopo Oginskio sūnaus Irenėjaus Kleopo Oginskio (1808–1863) žinion.

Savo atsiminimuose M. K. Oginskis yra nurodęs, jog jis tėvų namuose nuo vaikystės buvo ruošiamas valstybės tarnybai. Tačiau... Dar mažam būnant išryškėjo jo muzikinis talentas, tad muzika tapo neatskiriama jo gyvenimo dalimi. Nepaisant to, kad M. K. Oginskis savo laiku buvo politikas, valstybės veikėjas, diplomatas, dar būdamas gyvas jis labiausiai išgarsėjo, pripažinimą ir šlovę pelnė, kaip kompozitorius, Europoje populiarių polonezų, romanų, mazurkų ir kitų muzikinių kūrinių autorius.

L. Kiauleikytė yra pažymėjusi, kad jo „meilę muzikos menui lėmė ne vien giminės, bet ir luomo priedermės. Visais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, vėliau imperinės Lietuvos amžiais didikų atžalos buvo mokomi muzikos, paaugę vykdavo pasitobulinti į užsienį, muzikuodavo aukštuomenės aplinkoje. XVIII a. antroje pusėje, kada brendo kunigaikščio Mykolo Kleopo asmenybė, muzikavimo mada tarp diduomenės buvo įkopusi į viršūnes. Neatsitiktinai Apšvietos šimtmetis muzikos istorijoje vadinamas „muzikuojančių monarchų“ amžiumi. Tačiau nepa-

kakdavo šiaip sau muzikuoti – siekta muzikos pasaulio įžymybių bendrijos.“

M. K. Oginskis knygoje „Laiškai apie muziką“ rašo, kad muzikos, muzikavimo jis mokėsi visą gyvenimą, nors nei vaikystėje, nei vėliau muzikos pamokos jam nebuvo privalomos. Net ir paskutiniams savo gyvenimo metams, nusilpus regėjimui, jis ieškojo būdų, kaip geriau išmokyti griežti smuiku, ir šiuos įgūdžius dažnai tobulindavo grodamas kartu su žymiais ano meto muzikais ar paklausęs jų patarimo.

Pirmieji Mykolo Kleopo muzikiniai kūriniai gimė dar vaikystėje, kai jį groti, muzikos pagrindų ir kompozicijos mokė Juzefas Kozlovskis. Deja, šie pirmieji jo kūrybos bandymai arba neišliko, arba jie dar nėra surasti tyrinėtojų. „Laiškuose apie muziką“ M. K. Oginskis rašo, kad daugeliui ir vėliau parašytų savo kūrinių jis nesuteikdavo didelės reikšmės ir dažnai, po kelių metų nuvykęs į kurią nors šalį ir išgirdęs ten grojant kokį savo polonezą ar romansą, jis nuoširdžiai nustebdavo, kad tie kūriniai yra žinomi, grojami ir netgi populiarūs.

Šiandien specialistams, tyrinėjantiems Mykolo Kleopo Oginskio muzikinį palikimą, gana sunku tiksliai pasakyti, kiek ir kokių kūrinių jis yra sukūręs. Pasak muzikologų, M. K. Oginskio muzikinio paveldo tyrinėtojų, iš viso iki mūsų dienų gali būti išlikę apie 70–80, o gal net ir daugiau jo kūrinių. Iwo Zaluski savo knygoje „Oginskių genas“ mini tokius skaičius: 41 kūrinys fortepijonui, iš kurių 24 polonezai (žymiausias – „Atsisveikinimas su Tėvyne“) fortepijonui solo ir duetui, 3 mazurkos, 3 valsai, 3 maršai, 2 kadriliai ir 6 kitokio pobūdžio kūriniai. Iš vokalinių kūrinių jis pamini 17 romansų ir du polonezus, o iš operų – „Zelisa ir Valkūras, arba Bonapartas Kaire“.

Kaip kompozitoriai ir atlikėjai garsėję Mykolo Kleopo Oginskio sūnūs

Yra žinoma, kad Mykolas Kleopas Oginskis turėjo 8 vaikus, iš kurių dvi dukros mirė kūdikystėje. Gyvenant santuokoje su pirmąja žmona Izabele Lasocka (1764–1852) gimė du sūnūs – Tadas Antonijus (1798–1844) ir Pranciškus Ksaveras (1801–1837) bei dukra, kuri, tikėtina, jog mirė būdama maža.

Abu šie M. K. Oginskio sūnūs yra tiesiogiai

Oginskių giminės herbas

susiję su Vilniaus universitetu, Renavo ir Gargždų dvaruose gyvenusiais baronais Rönne bei Veisiejų miestelio (Lazdijų r.) istorija.

I. Zaluski knygoje „Oginskių genas“¹ rašo, kad abu broliai buvo pianistai ir kompozitoriai. Juos dažnai galėjai pamatyti klestinčiuose didikų salonuose, kur jie linksmindavo publiką, grodami savo pačių ir savo tėvo legendinius polonezus. Lietuvos Šiaurės Žemaitijoje broliai Oginskiai susipažino su Felikso fon Rönne šeima, kuriai priklausė Renavo dvaras. Antaninos Gelgaudaitės (g. apie 1770) ir Lietuvos majoro, Lenkijos karaliaus šambeliono, Šv. Stanislovo ordino kavalieriaus barono Felikso fon Rönne (1770–1827) dukra Marija Teklė ištekdėjo už Mykolo Kleopo Oginskio sūnaus Tado Antonijaus Oginskio, o kita jų dukra – Teodora Borevičienė tapo antrojo Mykolo Kleopo sūnaus Pranciškaus Ksavero Oginskio žmona.

Broliai jaunystėje kaip muzikantai buvo plačiai žinomi Europoje, ypač Varšuvoje. Tadui Antonijui muzikos srityje sekėsi kiek blogiau negu Pranciškui Ksaverui, kurio repertuarą koncertų metu dažniausiai sudarydavo jo paties kompozicijos, parašytos madingu neoromantiniu Mošeleso ir Humelio bravūros stiliumi, bet su stipria lenkiška nuotaika.

Pranciškus Ksaveras gimė 1801 m. Bžezinų dvare (centrinė Lenkija). Jis Varšuvos aristokratų salonuose, kuriuose kartu su broliu Tadu Antonijumi pradėjo lankytis 1820 m., ovacijomis būdavo sutinkamas jau 1820–1830 metais. Kurti muziką pra-

(Nukelta į 20 p.)

Rietavo dvaro orkestras prie Rietavo dvaro oranžerijos. XIX a. pab. Viduryje – orkestro vadovas Jozefas Eduardas Mašekas (1865–1927)

dėjo dar anksčiau. Didikų vakarėliuose Pranciškus Ksaveras dažniausiai atlikdavo savo paties ir savo tėvo kūrinis. Jie žavėdavo aiškumu ir emocionalumu. Mėgo jis J. L. Duseko, A. Kolono, G. Spontinio ir tėvo muziką. Tai buvo laikotarpis, kai jaunas kompozitorius Frederikas Šopenas pradėjo savo karjerą. Muzikologai pripažįsta, kad ne tik Mykolo Kleopo Oginskio, bet ir jo sūnaus Pranciškaus Ksavero Oginskio kūryba tuo laikotarpiu padarė nemažą įtaką kūrybiniam F. Šopeno ieškojimams.

Pasak I. Zaluskio², Pranciškaus Ksavero pirmieji polonezai priminė tam tikrą eksperimentavimą. Nr. 1 D (Fantasia alla Polacca), polonezas Nr. 2 C su trio F, Nr. 3 E minor, Nr. 4 E buvo išleisti Peterburge apie 1820-uosius metus. Po Tado Antonijaus ir Pranciškaus Ksavero koncertų Varšuvoje kitus jų polonezus Miodovos gatvėje išleido Bžezina. Tarp jų buvo Tado Antonijaus polonezas fortepijono duetui. Pranciškus Ksaveras Varšuvoje sukūrė dar šešis brandesnius polonezus, pradėdamas jų rinkinį trimis polonezais, kuriuos skyrė savo tėvui. Jie buvo išleisti 1826 metais. 10 žinomų Pranciškaus Ksavero polonezų atitiko ano meto madą. Keturi Vilniaus ir šeši Varšuvos polonezai aiškiai skiriasi savo kokybe. Pastarieji yra subtilūs lenkiškos sielos ir vokiškos bravūros susiliejiimo pavyzdžiai. Jie buvo labiau „forte-pijoniniai“ ir mažiau melancholiški nei tėvo. Tai – tikriausio optimizmo atspindys, kuris pasklido Kongreso Karalystėje³, prieš išryškėjant nuomonių skirtumams. Mykolo Kleopo polonezai buvo sukurti taip, kad būtų atliekami pagal individualią interpretaciją ar orkestro susitarimu, o Pranciškaus Ksavero polonezai buvo grojami tiksliai taip, kaip parašyti – fortepijonu. Nors ir naudojo tėvo „su-

kryžiuotų rankų“ techniką, Pranciškus Ksaveras „kairės rankos“ techniką išvystė į kažką daugiau, nei akompanimento akordai. Kai kuriais atvejais pagrindinė melodija buvo grojama kaire ranka, ir joje buvo keletas labai įspūdingų virtuozinių pasaužų, tokių kaip kad yra poloneze Nr. 7 E bemol. Iš viso Pranciškus Ksaveras Oginskis parašė kelias dešimtis polonezų, iš kurių didelė dalis yra išlikusi⁴. Pranciškus Ksaveras sukūrė ir nemažai romanų, vėlgi savo tėvo stiliumi, iš kurių išliko keturi. Vienas jų – „Le Page blesse a B avie“ (žodžiai Leonardo Chodzkos) buvo išleistas Peterburge 1820 metais. Kitus tris – „Le Lis“, „Le Retour du Groisė“ (jie buvo įkvėpti Valterio Skoto „Aivenho“) ir „Trioletto“ (jame jaučiama Tado Zano kūrinio įtaka) – 1829 m. Varšuvoje išleido J. Dombrovskis.

Gabūs muzikai buvo ir kiti M. K. Oginskio vaikai, ypač jo dukros Ema ir Amelija, tačiau neturima žinių, kad jos būtų tiesiogiai susijusios su Žemaitijos dvarais. Tikėtina, kad kai kuriuose jų jos galėjo lankytis, bet tik tiek.

Su Rietavo dvaru susiję XIX a. pab.–XX a. I p. lietuvių kompozitoriai

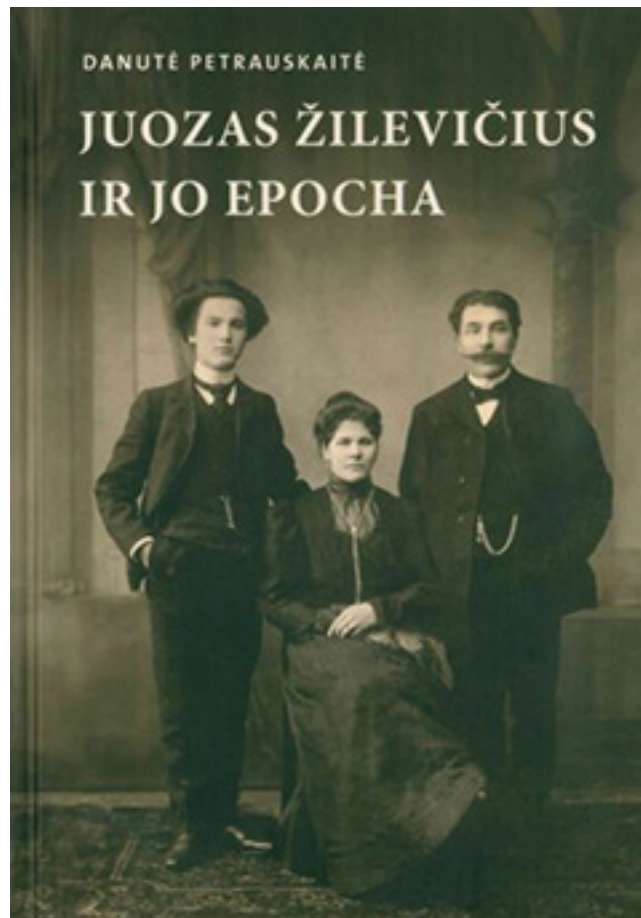
Kaip jau minėta, Mykolo Kleopo Oginskio žmona Marija de Neri-Oginskienė Rietavo dvarą perdavė savo sūnaus Irenėjaus Kleopo Oginskio (1808–1863) žinion, vėliau dvaro šeimininku tapo jo sūnus – kunigaikštis Bogdanas Oginskis (1848–1909), kuris išpuošė ne tik šio dvaro sodybą, bet ir visą tuometinį Rietavo miestelį. Jis garsėjo ir kaip didelis novatorius, puikus ūkininkas, naujų pramonės ir žemės ūkio technologijų diegėjas, muzikos mecenatas. 1872 m. B. Oginskis Rietave įsteigė muzikos mokyklą, kurioje muzikai gabūs vaikai būdavo mokomi groti smuiku, vargonais, pučiamaisiais instrumentais, muzikos teorijos, vėliau grodavo dvaro orkestre, kuris koncertuodavo ne tik Rietave, bet ir kaimyniniuose dvaruose, pasiekdavo ir Rygą, Plungę, Kretingą, Palangą, kai kuriuos kitus miestus. Ši Rietavo muzikos mokykla išugdė daug talentingų muzikų. Joje yra dirbę, orkestrui vadovavę, bei kitaip su ja susiję ir keletas Lietuvoje žinomų XIX a. pab.–XX a. pr. kompozitorių, muzikos teoretikų, iš kurių žymiausi – Emerikas Gailevičius (1874–1949), Juozapas Gudavičius (1873–1939) ir Petras Stankevičius (1874–1914).

Juozas Žilevičius

Juozas Žilevičius (1873–1939) – vienas iškiliausių žemaičių muzikų, pirmosios lietuviškos simfonijos autorius, muzikologas, pirmasis lietuvis muzikos teorijos profesorius (vardas suteiktas 1919 m. Vitebsko konservatorijoje), pirmųjų lietuvių dainų švenčių organizatorius, pedagogas, visuomenės veikėjas, chorų dirigentas. Jo muzikinio gyvenimo pradžia glaudžiai susijusi su Rietavo ir Plungės kunigaikščių Oginskių dvarų orkestrų mokyklomis bei jų auklėtiniais.

J. Žilevičius gimė 1891 m. kovo 28 d. dabartinio Plungės rajono Jerubaičių kaime. Pradžios mokyklą baigė Tveruose. Jo mama tarnavo akmistrine Rietavo dvare, tai būsimasis muzikas vaikystėje augo kunigaikščių rūmų aplinkoje. Rietavo dvaro orkestro mokykloje mokytis muzikos jis pradėjo būdamas septynerių metų amžiaus. 1904 m. eksternu išlaikė baigiamuosius 4 klasių egzaminus Palangos progimnazijoje. Tada jis su mama persikėlė gyventi į Plungę. Tuo metu Plungės kunigaikščio Mykolo Mikalojaus Marko Severino Oginskio (1849–1902) įkurta muzikos mokykla jau nebeveikė, tačiau jos muzikinės tradicijos mieste buvo tęsiamos, veikė kamerinės muzikos būrelis, kuriame grojo buvęs Mykolo Oginskio dvaro rūmų orkestro mokyklos auklėtiniai. Jo nariu tapo, su šiuo orkestru koncertuodavo ir J. Žilevičius. Plungėje vykusiuose pirmuosiuose viešuose lietuviškuose vakaruose jis yra skambinęs ir fortepijonu. Plungėje J. Žilevičius groti vargonais mokėsi pas vargonininką Napoleoną Sasnauską, o muzikos teorijos dalykų – pas Kotauską. 1908–1914 m. dirbo vargonininku, vadovavo chorams Varniuose, Vieکشniuose, Plungėje ir Tirkšliuose. 1910–1912 m. vasaromis važinėdavo į Varšuvą muzikos mokytis pas Vladislavą Lipkowskį, vargonais groti – pas V. Surzynskį.

Gyvendamas Plungėje J. Žilevičius susitiko su čia atvykusi Peterburgo universiteto profesoriumi, Žemaitijos etnografijos tyrinėtoju Eduardu Volteriu (1856–1941) ir jo paskatintas pradėjo užrašinėti senąsias Plungės krašto dainas, vėliau jas siūsdavo E. Volteriu į Peterburgą. 1908–1909 m. Plungėje J. Žilevičius bendravo ir su čia pas savo sužadėtinę Sofiją Kymantaitę atvykstančiu dailininku ir kompozitoriumi, buvusiu Plungės dvaro orkestro mokyklos auklėtinu ir dvaro orkestrantu Mikalojumi

2023 m. Vilniaus dailės akademijos išleistos monografijos „Juozas Žilevičius ir jo epocha“ (autorė – profesorė dr. Danutė Petrauskaitė) viršelis. Ant viršelio – Juozo Žilevičiaus (kairėje) ir jo tėvų nuotrauka. Fotografas T. Lunbirza

Konstantinu Čiurlioniu, kuris, matydamas J. Žilevičiaus talentą, patarė jam studijuoti muziką.

Pirmasis pasaulinis karas J. Žilevičių nubloškė į Peterburgą. Ten jis 1914–1917 m. Šv. Kotrynos gimnazijoje dėstė muziką ir vadovavo šios gimnazijos chorui. Globojamas kompozitoriaus Česlovo Sasnausko, pasirengė egzaminams į Peterburgo imperatoriškąją konservatoriją ir 1915 m. į ją įstojo. Pirmaisiais metais studijavo vargonų klasėje, vėliau – kompozicijos teorijos klasėje (vargonavimo – pas J. Handschiną, kompozicijos – pas V. Calafatti, J. Vytuolą (*Vitols*), A. Glazunovą, M. Steinbergą ir A. Žitomirskį, o estetikos ir muzikos istorijos – pas Karatiginą). Konservatoriją baigė 1919 m. pavasarį, gaudamas laisvo menininko diplomą (jo diplominis darbas „Simfonija F-moll“ – pirmasis lietuvių sukurtas tokio pobūdžio muzikos veikalas).

Studijuodamas J. Žilevičius 1918 m. eksternu

(Nukelta į 22 p.)

baigė gimnaziją (Vedensio suaugusiųjų kursų) ir gavo brandos atestatą. Tais metais jis papildomai lankydavo paskaitas Peterburgo Archeologijos ir Meno istorijos institute.

Baigęs konservatoriją dirbo Lietuvos ir Baltarusijos Švietimo liaudies komisariato įgaliotiniu, vadovavo darbininkų chorams, rūpinosi, kad rusų valdžia gražintų Lietuvai išvežtas kultūros vertybes. Pagal paskyrimą 1919 m. rugpjūčio–1920 m. vasario 10 dienomis privaloma tvarka Vitebsko konservatorijoje dėstė muzikos teorijos disciplinas, čia jam buvo suteiktas profesoriaus laipsnis. Dirbo jis ir mokyklų muzikos inspektoriumi, chorų instruktoriumi.

Į Lietuvą grįžo 1920 m. pavasarį. Čia jis tapo tais metais įkurtos Lietuvių meno kūrėjų draugijos Muzikos sekcijos nariu, rūpinosi Operos vaidybos ir Valstybės teatro steigimo reikalais, 1920–1922 m. dirbo draugijos žinioje buvusių Kauno miesto teatro rūmų administratoriumi, reikalų vedėju, operos antruoju dirigentu, muzikos sufleriu, teatro kasininku. Dėstė Antano Sutkaus vaidybos studijoje ir vargonininkų kursuose, buvo Valstybės teatro antrasis dirigentas, muzikos sufleris, administratorius. Eidamas Lietuvos meno kūrėjų draugijos Teatro sekcijos sekretoriaus pareigas, daug kuo prisidėjo prie šios draugijos įsteigtų dramos (1920.12.20) ir operos (1920.12.31) teatrų įkūrimo bei veiklos organizavimo. Beje, Operos teatro steigėja laikytina Lietuvos operos taryba, kurios narys tada buvo J. Žilevičius.

Nuo 1920 m. rugpjūčio mėnesio J. Žilevičius tris metus Archeologijos komisijoje atstovavo Lietuvos meno kūrėjų draugijai.

1922 m. lapkričio 11 d. jis buvo paskirtas Lietuvos Švietimo departamento Meno skyriaus viršininku. Eidamas šias pareigas jis 1922–1924 m. parengė muzikos programas vidurinėms mokykloms, tris vasaras vadovavo muzikos mokytojų vasaros kursams. 1923 m. liepos 27 d. Lietuvoje pirmą kartą buvo atlikta J. Žilevičiaus sukurta simfonija F-mol I d. ir „Karo šokis“.

Gyvendamas Kaune J. Žilevičius Kauno karo muziejuje ir miesto sode suorganizavo 32 simfoninės muzikos koncertus. Buvo 1923 m. buvo išvykęs į Latvijos dainų šventę susipažinti, kaip čia organizuojami pasirengimo dainų šventėms darbai. Jis buvo 1924 m. įvykusios pirmosios Lietuvių dainų šventės (Dainų dienos) vienas pagrindinių organiza-

torių. Šios šventės metu buvo atlikta jo sukurta iki šiol populiarus daina „Vilnius“.

Kauno laikotarpiu ir vėlesniais metais J. Žilevičius aktyviai bendradarbiavo spaudoje, ypač leidiniuose „Muzikos menas“, „Muzikas“, „Muzikos almanachas“, juos kurį laiką pats redagavo. 1925 m. išleido M. K. Čiurlionio kūrinis.

Kai Lietuva susijungė su Klaipėdos kraštu, kompozitorius apsigyveno Klaipėdoje, tapo ten aktyviai veikusios „Aukuro“ kultūros draugijos nariu, dirbo Klaipėdos muzikos mokyklos teorinių muzikos disciplinų ir muzikos istorijos dėstytoju, mokyklos inspektoriumi, buvo studentų bendrabučio vedėjas, vadovavo chorui, 1926–1927 m. – Klaipėdos muzikos mokyklai.

Tarp žymiausių J. Žilevičiaus mokinių yra J. Kačinskas, V. Marijošius, A. Mikulskis, J. Motiekaitis, P. Samuitis, P. Serva, J. Strolia, J. Švedas.

1924 m. J. Žilevičius parengė spaudai leidinį „Muzikos almanachas“ apie Lietuvos chorus ir chorvedžius, parašė vadovėlį „Jaunas dainininkas“ (100 dainų su Domo Andrulio metodika) ir jį savo lėšomis išleido 1927 m.).

Gyvendamas uostamiestyje kompozitorius toliau domėjosi lietuvių tautosaka, rinko ją ir etnografinius kultūros paveldo objektus, ypač senus muzikos instrumentus, subūrė lietuvių tautosakos rinkėjų būrelį ir vadovavo jam. J. Žilevičiaus iniciatyva 1927 m. birželio 6 d. įvyko Klaipėdos krašto lietuvių dainų šventė. Jos metu buvo atidaryta J. Žilevičiaus per ekspedicijas surinktų muzikos instrumentų kolekcijos (sudegė per Antrąjį pasaulinį karą, JAV išliko tik šios kolekcijos metrikų knyga ir nuotraukos) paroda. Šventės metu vykusiose šv. Mišiose giedojo konservatorijos vyrų choras, kuriam dirigavo J. Žilevičius.

Naujas J. Žilevičiaus gyvenimo etapas prasidėjo 1929 m., kai Lietuvos švietimo ministerija jį išsiuntė į JAV susipažinti su JAV lietuvių kultūrine veikla, rinkti folklorinę medžiagą ir įvairius muzikos eksponatus. Į JAV jis išvyko kartu su šeima. Įsikūrė Naujojo Džersio valstijos Elizabethe mieste, kur buvo stipri lietuvių bendruomenė. Čia jis iki pat 1961 m. dirbo Šv. Petro ir Povilo lietuvių parapijos vargonininku bei choro, kurį anuo metu lankė net 65 nariai, vadovu.

Gyvendamas už Atlanto J. Žilevičius visą laiką

aktyviai dalyvavo JAV lietuvių kultūriniame gyvenime, prisidėjo organizuojant Amerikos lietuvių dainų šventes, buvo 1930 m. rajoninių dainų švenčių, vykusių Bayonne, Newarke, Elizabethe, Marianpolyje, Vilks Bare vyriausiasis dirigentas. Jis rengė koncertus Niujorko Šv. Patriko katedroje, Symphony Hall ir kitur. 1933 m. įkūrė Amerikos lietuvių parapijų chorų sąjungą, buvo jos garbės narys ir iki 1952 m. – šios sąjungos dainų švenčių vyr. dirigentas. 1934 m., kai buvo pažymimas Elizabethe parapijos įkūrimo 40-metis, pastatė spektaklį „Kražių skerdynės“, kuriame dalyvavo 100 atlikėjų, skambėjo daug muzikos ir dainų.

1935 m. J. Žilevičius Kaune vykusiai užsienio lietuvių parodai atsiuntė kelis tūkstančius eksponatų, liudijančių apie įvairiapusę JAV lietuvių kultūrinę veiklą.

1935–1936 m. jis suorganizavo nedidelį Niujorko apylinkės vargonininkų chorą, 1938 m. dirigavo Summet Parke vykusioje rajoninėje dainų šventėje. 1939 m. Niujorko Pasaulinės parodos Lietuvių dienoje dalyvavo apie 70 chorų ir 3000 dainininkų. J. Žilevičius buvo šios šventės generalinis dirigentas ir dirigavo jungtiniam chorui. Paskutinėje 1952 m. Niujorko ir Niudžersio apskrinių lietuvių chorų dainų šventėje Harrisone, NJ, jis dalyvavo su Šv. Petro ir Povilo parapijos choru.

1961 m. J. Žilevičius persikėlė gyventi į Čikagą. Ten jis buvo išrinktas 1961-ųjų metų antrosios JAV ir Kanados lietuvių dainų šventės rengimo komiteto garbės pirmininku. 1964 m. buvo Niujorko Pasaulinės parodos Lietuvių dienos repertuaro komisijos narys, 1956 m. – Čikagoje vykusios pirmosios JAV ir Kanados lietuvių dainų šventės garbės dirigentas.

Gyvendamas JAV J. Žilevičius sudarinėjo ir skelbė lietuvių muzikų vardyną, buvo Bostone tuo laikotarpiu leistos „Lietuvių enciklopedijos“ redkolegijos narys ir muzikos skyriaus redaktorius. Tuo pat metu aktyviai bendradarbiavo ir lietuvių periodinėje spaudoje. Parašė monografiją „Česlovas Sasnauskas“ (1936, 1953 papildytas), sudarė Č.Sasnausko vokalinių kūrinių rinkinį „Lietuviška muzika“ (1950 m.), lietuvių liaudies ir originalių dainų rinkinį „Lietuviais esame mes gimę“ (1964 m.), parašė studiją „Mažosios Lietuvos liaudies muzikos bruožai“ (1958 m.), knygą „Lietuvio vargonininkas išėivijoje“ (1971 m.), žinyną „Lietu-

Juozas Žilevičius. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

viai muzikai Vakaruose“ (išleista 1999 m. kartu su K. Skaigirio papildymais) bei keletą kitų veikalų.

J. Žilevičius prisidėjo prie žurnalo „Muzikos žinios“ įkūrimo, daug metų buvo jo redkolegijos narys ir daugelio straipsnių autorius.

Gyvendamas JAV jis tęsė 1920 m. Lietuvoje pradėtą lietuvių muzikinio folkloro ir lietuvių muzikinės kultūros istorijos rinkimo darbą, Čikagoje įkūrė Lietuvių muzikologijos archyvą, kurio veiklai skyrė savo paties 50-ies metų santaupas. 1974 m. šis archyvas jau turėjo apie 300 tūkst. eksponatų.

J. Žilevičius muzikines kompozicijas pradėjo kurti 1910 m. gyvendamas Plungėje. Jis yra žinomas kaip 400 muzikinių kūrinių, paskelbtų įvairiuose leidiniuose, autorius. Kūrė simfoninę ir kamerinę muziką, harmonizavo lietuvių liaudies dainas, originalias dainas solistams ir chorui, kantatas, operetas, religinę muziką (mišias, mišparus, giesmes). J. Žilevičius yra „Vytauto Didžiojo kantatos“ (1933 m.), operėčių „Lietuvaitė“, „Artistai“, „Slaptasis himnas“, „Švento Juozapo Mišios“, „Missa

(Nukelta į 24 p.)

De Dominica“ autorius. Tarp J. Žilevičiaus sukurtų dainų chorams plačiai žinomos „Anoj pusėj ežero“, „Vilnius“, „Šviesi naktis mėnesiena“, „Pabuskim iš miego“, „Čia kraštas liūdnas“, „Jau pavasaris“, „Gaudžia, gaudžia“, „Laisvės daina“, „Pasakyk, mergele“, „Švento Jono vakarėlį“, „Oi, kad išauštų“, „Pupos“, „Vaikščiojau“, „Pasakyk, mergele“, ir kt. Daugelis šio kompozitoriaus dainų, tarp jų „Anoj pusėj ežero“, „Laisvės daina“, „Pasakyk, mergele“, „Oi, kad išauštų“, buvo įtraukta į Lietuvos, JAV ir Kanados lietuvių dainų švenčių programas ir yra iki šiol Lietuvos chorų repertuaruose.

1935 m. J. Žilevičius už didelius nuopelnus lietuvių muzikinei kultūrai apdovanotas Gedimino III laipsnio ordinu.

2023 m. Vilniaus dailės akademijos leidykla išleido profesorės dr. Danutės Petrauskaitės monografiją „Juozas Žilevičius ir jo epocha“. Interneto svetainėje „Lituanistika. Database“ pateikiamame šio leidinio anonse (adresai: <https://www.lituanistika.lt/content/106045>) rašoma: „*Nauja profesorės dr. Danutės Petrauskaitės monografija „Juozas Žilevičius ir jo epocha“ yra reikšmingas mūsų kultūrinio gyvenimo įvykis. [...] Didelės apimties knyga gausiai iliustruota istorinėmis, daugeliu atvejų pirmą kartą skelbiamomis nuotraukomis (iš viso – apie 300). Leidinys dar plačiau atveria duris į ilgus dešimtmečius ribotą, ignoruotą ir sovietmečiu net draustą lietuvių tautos istorijos pusę – tą kultūrinės raidos dalį, kuri natūraliai susiformavo ir netrikdomai vystėsi už Atlanto, kuri rėmėsi ir pratęsė tarpukario nepriklausomos Lietuvos dvasią. [...] Žilevičiaus vardas iki šiol Lietuvos muzikos istorijoje nėra per daug žinomas ir, tiesą sakant, nelabai vertinamas. Sovietmečiu ignoruotas dėl pasitraukimo į Vakarus, po 1990 m. jis liko tyrėjų nuošalėje, nes nebuvo nei ryškūs muzikos atlikėjas, nei labai modernus kompozitorius. [...]*“

Juozas Žilevičius mirė 1985 m. rugpjūčio 5 d. Baltimorėje, JAV.

Emerikas Gailevičius

Vienas iš žymiausių buvusių Rietavo dvaro muzikos mokyklos auklėtinių – kompozitorius, kontrabosininkas, klarnetininkas, kapelmeisteris, pedagogas Emerikas Gailevičius (1874–1949). Jis gimė 1874 m. spalio 5 d. Žagarėje (dabartiniame Joniškio rajone). Pirmąsias muzikos žinias įgijo namuose. Jį

Emerikas Gailevičius. 1936 m. Fotografas Mejeris Smečechauskas

mokė tėvas vargonininkas. Vėliau Emerikas Rietavo dvaro orkestro muzikos mokykloje mokėsi griežti klarnetu. Išryškėjus jo muzikiniams gabumams, buvo išsiųstas į Varšuvos muzikos institutą studijuoti kontrabosą ir kompoziciją. Čia jis mokėsi dar ir kapelmeisterių klasėje. Vėliau studijavo Maskvos konservatorijos S. Tanejevo kompozicijos klasėje, grojo Rygos kariniame orkestre, Maskvos Zimino operos teatre.

1920 m. pradėjo dirbti Lietuvos Valstybės teatro operos kontrabosininku ir koncertmeisteriu.

1922 m. tapo Kaune prie Švč. Trejybės bažnyčios veikusios Šv. Cecilijos muzikos mokyklos mokytoju. Jis yra buvęs ir šios mokyklos vedėjas.

1925–1933 m. dirbo Kauno muzikos mokyklos, nuo 1933 m. – Kauno konservatorijos klarneto ir kontraboso, nuo 1934 m. – ir kapelmeisterių klasės vedėju. Nuo 1929-ųjų daug metų ėjo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus veikusio Karo invalidų orkestro kapelmeisterio ir dirigento pareigas.

Gyvendamas Lietuvoje išugdė daug gabių muzikų, tarp jų ir Bronių Jonušą, Povilą Bekerį, Juozą

Gaudrimą, Klemensą Griauzdę, kt.

1944 m. priartėjus frontui, pasitraukė į Vokietiją ir ten gyveno iki mirties.

E. Gailevičiaus kūrybos aukso fondą sudaro kantata „Darius ir Girėnas“ (išleista 1938 m.), intermezzo simfoniniam orkestrui „Vestuvinė eiseną“, intermezzo „Vestuvinė eiseną“, maršai („Prezidento Smetonos“, „Ramovėnų“, „Per girias, laukus“), parafrazės ir fantazijos („Subatos vakarėlių“, „Ganiau aveles“, „Ant kalno karklai“, „Lietuvių kaime“ ir kt.) pučiamųjų ir simfoniniams orkestrams, originalios dainos solistams ir chorams. Jis surinko ir harmonizavo 10 liaudies dainų solo su pianinu, daugiau kaip 100 chorams (1939 m. jas išleido Lietuvos Respublikos švietimo ministerija). Dauguma jo sukurtų originalių kompozicijų yra paremta lietuvių liaudies motyvais.

Garsėjo kaip didelis instrumentacijos žinovas, instrumentavo Česlovo Sasnausko „Requiem“ (1936 m.), Juozo Žilevičiaus simfoniją (1922 m.), kantatą „Broliai“, Vinco Kudirkos „Tautišką giesmę“, Juozo Naujaliao simfoninę poemą „Ruduo“ (1930 m.), Christoph Willibald von Gluch „Gegužės karalaitę“, nemažai kitų kompozitorių kūrinių.

1931 m. už nuopelnus Lietuvos kultūrai apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu.

Emerikas Gailevičius mirė 1949 m. sausio 17 d. Hamburge (Vokietija).

Petras Stankevičius

Gerokai mažiau negu Juozas Žilevičius ir Emerikas Gailevičius šiandien Lietuvoje ir užsienyje žinomas taip pat muziko kelią pasirinkęs, nemažai muzikinių kūrinių sukūręs buvęs Rietavo dvaro muzikos mokyklos auklėtinis Petras Stankevičius (1874–po 1914). Jis gimė 1874 m. gruodžio 4 d. Vilniuje. Dar būdamas mažas giedėjo Vilniaus katedros chore. Vėliau jį gyvenimo kelias atvedė į Rietavą. Čia jis pradėjo mokytis kunigaikščio Bogdano Oginskio įkurtoje Rietavo dvaro orkestro muzikos mokykloje. Kaip gabus orkestrantas 1894 m. gavo B. Oginskio paramą ir išvyko studijuoti į Maskvos konservatoriją. Čia mokėsi 3 metus. Maskvoje jo pagrindinis vadovas buvo A. Padelis. Po studijų sugrįžo į Rietavą ir už iš kunigaikščio B. Oginskio gautą paramą studijoms keletą metų dirbo Rietavo dvaro orkestre.

1901 m. tapo Rygoje stovėjusio pulko orkestro

klarnetistu, įsijungė į šiame mieste gyvenusių lietuvių kultūrinę veiklą.

1910 m. gruodžio 12 d. kaip kompozitorius dalyvavo pirmajame lietuviškos muzikos konkurse ir jame buvo apdovanotas pagyrimo raštu.

Sukūrė 1908 m. išspausdintas tris skirtingas V. Kudirkos Lietuvos himno transkripcijas (4 balsų mišriam chorui, 4 balsų vyrų chorui ir giedoti prie fortepijono). P. Stankevičius kūrė ir polonezus (vienas jų skirtas Taduui Kosciuskai), mazurkas, valsus, dainas, maršus mišriam chorui (tokie jo maršai dažniausiai būdavo dedikuoti iškiliems žmonėms, pvz., Mykolui Oginskiui, Adomui Mickevičiui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui). Sukūrė ir orientalinę (rytietišką) maršą.

Yra išspausdinta 16 P. Stankevičiaus muzikinių kūrinių (visus pagrindinius jo kūrinius išleido Rygos J. Deubnerio gaidų knygynas).

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Arvydas Karaška, „Emerikas Gailevičius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2004, t. 6, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 326.
2. „Emerikas Gailevičius“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 6, Bostonas. 1955, p. 464; Arvydas Karaška, „Emerikas Gailevičius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/emericas-gailevicius/>.
3. „Petras Stankevičius“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 28, Bostonas. 1963, p. 447.
4. „Juozas Žilevičius“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 35, Bostonas. 1966, p. 340–342; Arvydas Karaška, „Juozas Žilevičius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/juozas-zilevicius/>.
5. Danutė Ramonaitė-Mukienė, *Polonezų kelias. Gyvenimas, kurio nepakartosi*, Vilnius, 2015.

¹ I. Zaluskis, *Oginskių genas*, Klaipėda, 2007

² *Ten pat*, p. 134, 135.

³ Lenkijos Kongreso Karalystė, arba Lenkijos Karalystė, Kongresinė Karalystė, Kongresinė Lenkija (lenk. Królestwo Kongresowe, Królestwo Polskie) – karalystė, 1815 m. Vienos kongreso sprendimu sudaryta iš 1807–1815 m. gyvavusios Varšuvos kunigaikštystės. Gyvavo iki 1916 metų. Tai buvo nominaliai savarankiška, tačiau faktiškai Rusijos valdoma valstybė.

⁴ I. Zaluskis, *Oginskių genas*, Klaipėda, 2007, p. 159.

Iš Europos Sąjungos fondų, Lietuvos Respublikos, savivaldybių biudžetų renovuoti, restauruoti Žemaitijos dvarai, kuriuose veikia muziejai, jų įveiklinimas, prieinamumas visuomenei

Kultūrinio turizmo maršrutai

Per paskutiniuosius du dešimtmečius naują kvėpavimą įgavo (buvo atnaujinta, restauruota, renovuota), visuomenės poreikiams pritaikyta daugelis Žemaitijos dvarų sodybų. Didžioji dalis su jų atnaujinimu susijusių projektų įgyvendinta 2009–2015 m., keletas – vėlesniais metais, yra ir šiuo metu rengiamų bei įgyvendinamų projektų. Jie buvo, dabar yra finansuojami iš Europos Sąjungos struktūrinių bei kitų Europos šalių fondų, Lietuvos Respublikos ir savivaldybių biudžeto lėšų. Daugelyje šių sodybų veikia muziejai. Šį kartą kviečiame aplankyti juos. Rekomenduojamas maršrutas: Jurbarkas > Tauragė > Bijotai (Šilalės r.) > Rietavas > Palanga > Kretinga > Plungė > Plateliai (Plungės r.) > Bukantė (Plungės r.) > Skuodas > Renavas (Mažeikių r.) > Paragiai (Akmenės r.) > Biržuvėnai (Telšių r.) > Kelmė > Kanopėnai (Raseinių r.). Žvalgydamiesi po šiuos dvarus prisiminkime, kokie investiciniai projektai čia buvo įgyvendinti laikotarpiu nuo 2004-ųjų gegužės 1-osios, kai Lietuva tapo Europos Sąjungos nare.

Jurbarkas

Jurbarko dvaras – mėgstama miesto gyventojų susibūrimų, laisvalaikio praleidimo vieta, turinti didelę ir atvykstančių turistų trauką. Čia puikiai prižiūrimas XIX a. suformuotas parkas, du išlikę rūmų fligeliai (XIX a. viduryje pastatyti vėlyvojo klasicizmo stiliaus šoniniai rūmai, dar vadinami oficinomis), Jurbarko Kristaus Atsimainymo cerkvė (1865m.), kumetynas (XIX a. vid.), jau minėtas parkas, sodybą juosusios tvoros fragmentai, dveji vartai. Jurbarko dvaro centriniai rūmai neišliko. Neseniai jų vietoje pastatyta simbolinė kolonada.

2009–2010 m. Jurbarko dvaro sodybos teritorijoje buvo įgyvendinti šie iš ES struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos biudžeto finansuoti projektai: „Turizmo ir rekreacinės infrastruktūros plėtra atkuriant ir išsaugojant miesto parkų istorinį ir kultūrinį paveldą“, „Jurbarko dvaro šiaurinės oficinoms pritaikymas viešajai turizmo infrastruktūrai“, „Jurbarko dvaro parko pietinės oficinoms pritaikymas viešajai turizmo infrastruktūrai (II etapas)“ ir „Jurbarko krašto muziejaus ekspozicijų įrengimas ir

pritaikymas kultūrinio turizmo reikmėms“.

Vykdamas darbus buvo rekonstruotos abi dvarų rūmų mūrinės oficinoms, pastatuose įvesta elektros instaliacija, oficinoms prijungtos prie šilumos linijų, įrengta automobilių stovėjimo aikštelė, sutvarkyta šių pastatų aplinka bei Jurbarko dvaro parkas, įrengtas dviračių takas, dvaro sodyboje sukurtos palankesnės sąlygos turizmo plėtrai. Užbaigus darbus, pietinėje oficinoje įsikūrė Jurbarko turizmo ir verslo informacijos centras, o šiaurinėje oficinoje toliau veiklą tęsė nuo 1991 m. veikiantis Jurbarko krašto muziejus.

1989–2001 m. vykdamas projektus kultūrinei veiklai pritaikyta nedidelė, mūrinė, kryžiaus plano, puošni, supaprastinto neobizantiško stiliaus Kristaus Atsimainymo cerkvė su medine varpine. Dabar čia rengiamos meno parodos, vyksta koncertai, kiti kultūriniai renginiai.

Tauragė

1990 m. įkurto Tauragės krašto muziejaus „Santaka“ pagrindinė būstinė – didžiuliam neorenesansinio stiliaus Tauragės pilies komplekse, kuris

Atnaujintos Bijotų dvaro sodybos fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

pastatytas 1844–1866 metais. Čia veikia archeologijos, istorijos, etnografijos, gamtos ekspozicijos. Muziejinė veikla plėtojama ir pilies menėse, fotografijoje, „Amžių bokšte“, didžiojoje parodų bei edukacijų salėse, fotostudijoje.

Tauragės rajono savivaldybė projektą „Kompleksinis pastatų ansamblio, vadinamo Tauragės pilimi, sutvarkymas ir pritaikymas viešosioms kultūros bei turizmo reikmėms“ pradėjo įgyvendinti 2009 m., gavusi finansavimą iš ES struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos biudžeto. Vykdam jį buvo rekonstruotas pilies kiemelis ir lauko inžineriniai tinklai, atlikti šiaurės vakarinio korpuso vidaus patalpų rekonstrukcijos bei muziejaus priestato fasado ir stogo restauravimo darbai.

2017–2020 m. įgyvendintas projektas „Tauragės krašto muziejaus modernizavimas“. Vykdam jį iš viso buvo modernizuotas 641,19 m² muziejaus plotas. Čia įrengtos dinamiškos, keičiamos ekspozicijos, interaktyvios erdvės pritaikytos renginiams, edukaciniams užsiėmimams organizuoti, naujų ekspozicijų įrengimui pritaikytas pilies vakarinis bokštas, sutvarkytos ir įrengtos saugyklos patalpos, atnaujintos edukacinės programos. Projektas finansuotas iš ES struktūrinių fondų lėšų ir iš Tauragės savivaldybės biudžeto.

Bijotai (Šilalės r.)

Šilalės rajone yra restauruoti, turizmo reikmėms pritaikyti Bijotų dvaro sodybos, dažniausiai vadinamos Baublių sodyba, fragmentai ir ten esantys garsieji Dionizo Poškos baubliai. Viename jų 1812 m. (Nukelta į 28 p.)

EUROPOS SAJUNGOS parama Lietuvai 2004–2024 metais

2004 m. gegužės 1 d. Lietuva tapo pilnateise Europos Sąjungos nare. Tada atsirado galimybė Lietuvai gauti ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo lėšų. Pirmajame etape jos buvo gaunamos pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą ir 2004–2006 Sanglaudos fondo strategiją. Tuo pirmuoju laikotarpiu Lietuvai iš viso buvo skirta 1,720 mlrd. eurų paramos. Lėšos buvo naudojamos Lietuvoje įgyvendinant daugiau kaip 3,5 tūkst. socialinės ir ekonominės infrastruktūros, žmogiškųjų išteklių, gamybos plėtros, kaimo plėtros, žuvininkystės bei techninės pažangos projektų.

2007–2013 m. pagal Lietuvos 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategiją Lietuvai vien iš Europos socialinio, Europos regioninės plėtros, Sanglaudos fondų buvo skirta daugiau kaip 6,775 mlrd. eurų ES struktūrinių fondų lėšų.

2014–2020 m. ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo tikslų įgyvendinimui pagal ES fondų investicijų veiksmų programą iš Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo, Sanglaudos fondų ir iš specialiųjų asignavimų Jaunimo užimtumo iniciatyvai buvo skirta 7,441 mlrd. eurų.

Vien 2020 m. ES investicijos į Lietuvos ekonomiką sudarė 2,584 mlrd. eurų.

Iš viso per 20 metų iš įvairių ES fondų Lietuva jau yra gavusi daugiau negu 20 milijardų eurų finansinės paramos (Lietuvos indėlis į minėtus fondus per tą laikotarpį buvo apie 4 kartus mažesnis). Gaunamos ES lėšos Lietuvai sudarė galimybę atsinaujinti įvairiose liaudies ūkio srityse, taip pat ir švietimo, kultūros, skatinti ekonomikos, žemės ūkio augimą, turizmo plėtrą, naujų energetinių išteklių ir darbo vietų kūrimą, aplinkos apsaugą, gyventojų kompetencijų kėlimą, pragyvenimo lygiu pradėti pasivyti senąsias ES valstybes, mažinti Lietuvos regionų socialinius bei ekonominius skirtumus.

2021–2027 m. ES fondų investicijų Lietuvoje programos biudžetas – beveik 8 mlrd. eurų. Tai Europos regioninės plėtros, Europos socialinio fondo, Sanglaudos ir Teisingos pertvarkos fondų lėšos, skirtos ilgalaikės ekonominės ir socialinės gerovės bei Lietuvos ekonomikos atsparumo ir konkurencingumo užtikrinimui.

Nugriautų Rietavo dvaro rūmų vietą ženklinanti kolonada ir Remigijaus Midvikio sukurtas Oginskių giminės atminimui skirtas paminklas „Akmeninė gėlė“. Bonifaco Vengalio nuotrauka

buvo įkurtas pirmasis Lietuvoje senienų muziejus.

Labiausiai šios sodybos vaizdas pasikeitė 2009–2011 m. čia vykdant iš ES struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos biudžeto finansuotą projektą „Bijotų dvaro sodybos – Baublių komplekso pritaikymas turizmui“. Jo įgyvendinimu rūpinosi Šilalės rajono savivaldybė. Projekto vykdymo metu čia buvo turizmo plėtrai kompleksiskai pritaikyti viešieji nekilnojamieji kultūros paveldo objektai. Iš pradžių buvo parengtas teritorijos detalusis planas, Baublių tvarkybos projektas, vėliau – restauruotas Baublių muziejaus kompleksas, Baubliai konservuoti, renovuotas parkas, sutvarkyti bei išvalyti vandens telkiniai, restauruotas malūnas, parengtas Baublių gaubtų techninis projektas ir vadovaujantis juo įrengti nauji Baublių gaubtai.

Rietavas

Viena žymiausių ir gražiausių Žemaitijoje – Rietavo kunigaikščių Oginskių dvaro sodyba, valstybės saugoma kaip turinti didelę architektūrinę, istorinę, urbanistinę, kraštovaizdinę vertę. XIX a. II p. šioje sodyboje buvo pastatyti puošnūs neoklasicizmo stiliaus rūmai. Jie po įvairiausių negandų, gaisro, mirus dvaro šeiminkams, jau gerokai apnykę 1926m. buvo parduoti iš varžytinių privačiam asmeniui ir netrukus nugriauti. Iki mūsų dienų šio dvaro sodyboje išliko daug kitų pastatų. Tai muzikos mokykla (jos restauruotame pastate nuo 2000m. veikia Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus, kuris rūpinasi ir dvaro sodybos priežiūra,

parko atnaujinimu), oficina, muzikantų bendrabutis, alaus darykla-skalbykla, vandens bokštas, arklidės, sargo namelis, du namai, iš kurių vienas vadinaamas kryžiauna, Oginskių koplyčia-mauzoliejus, keli ūkiniai pastatai, sodybą juosusios tvoros fragmentai, Baltieji ir Raudonieji vartai, XIX a. pr. (spėjama data) įkurtos kapinės. Išlikęs mišraus plano parkas dabar užima 64,13 ha plotą. Ne tik parkas, bet ir dvaro sodybos pastatai paskutiniais dešimtmečiais yra prižiūrimi, pritaikomi vietos bendruomenės poreikiams bei turizmo reikmėms. Buvusių rūmų vietą parko teritorijoje ženklina čia pastatyta simbolinė kolonada. Šalia jos – paminklas „Akmeninė gėlė“ (skulptorius Remigijus Midvikis), skirtas Oginskių giminės atminimui įamžinti.

2009 m. Rietavo savivaldybė dvaro sodyboje pradėjo įgyvendinti „Oginskių dvaro karietinės pritaikymo turizmo poreikiams projektą“. Jo metu rekonstruotas, kultūros bei turizmo poreikiams pritaikytas ilgą laiką nenaudotas Rietavo dvaro sodybos kompleksui priklausantis Oginskių dvaro karietinės pastatas. Čia įrengtas renginių ir konferencijų centras, sutvarkyta teritorijos aplinka, įrengta automobilių stovėjimo aikštelė. Dabar buvusioje dvaro karietinėje veikia Rietavo kultūros centras bei Turizmo ir verslo informacijos centras, vyksta įvairūs renginiai.

2018–2019 m. pagal tvarkomųjų paveldosaugos (restauracijos, remonto, konservavimo) darbų projektą atnaujinta Rietavo dvaro sodybos muzikos mokykla. Kiek anksčiau vykdant projektus Rietavo dvaro sodyboje renovuotas muzikantų bendrabutis, arklidės. Vykdant darbus buvo atlikti pastatų langų, palangių, fasado mūro, kaminų ir stogo tvarkybos darbai. Atnaujintas ir parkas. Darbai buvo finansuojami iš Europos Sąjungos fondų, Lietuvos Respublikos ir Rietavo savivaldybės biudžeto lėšų.

Gavus 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos lėšų, buvo įgyvendintas projektas „Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus kompleksinis sutvarkymas ir pritaikymas kultūrinėms, edukacinėms reikmėms“.

Palanga

Retas kuris lietuvis nėra lankęsis Palangos grafių Tiškevičių dvaro sodyboje, suformuotoje XIX a. pab. šventajame Birutės miške. Čia puikiai tvarkomas parkas, neorenesansinio stiliaus rūmuose nuo

1963 m. veikia didelę lankytojų trauką turintis Palangos gintaro muziejus.

Palangos dvaro sodyboje 2009 m. pagal 2007–2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos pirmo prioriteto „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ VP3-1.3-ŪM-02-V priemonę „Viešųjų nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms“ Palangos miesto savivaldybė pradėjo įgyvendinti projektą „Palangos botanikos parko istorinės dalies restauracija ir pritaikymas viešosioms reikmėms“. Šis projektas turėjo tris etapus. Vykdamas jį buvo siekiama išsaugoti Palangos dvaro sodybą, kuri yra nacionalinės svarbos kultūros paveldo objektas, kompleksiskai restauruoti bei kultūros, turizmo, švietimo, meno, mokslo, edukacijos ir kitoms viešosioms reikmėms pritaikyti joje esančius objektus, sudaryti sąlygas kurorte mažinti turizmo sezoniskumą.

Lietuvos dailės muziejus (dabar Lietuvos nacionalinis dailės muziejus) Europos Sąjungos ir Lietuvos valstybės lėšomis 2011–2015 m. įgyvendino projektą „Palangos gintaro muziejaus reprezentacinių rūmų restauracija ir pritaikymas šiuolaikiniams kultūrinio turizmo poreikiams“, kurį finansavo Lietuvos Respublikos ūkio ministerija ir LVPA bei Lietuvos Respublikos kultūros ministerija. Jo tikslas buvo atkurti grafų Tiškevičių neorenesansinių rūmų interjerus bei eksterjerus ir juose trečdaliu padidinti Palangos gintaro muziejų ekspozicijų, parodų plotus, sukuriant muziejinėje aplinkoje tarptautinių ir nacionalinių konferencijų centrą, išplečiant lankytojų aptarnavimo informacines, edukacines ir socialines zonas bei profesionalaus meno sklaidos erdves.

Buvo du šio projekto įgyvendinimo etapai. Įgyvendinant pirmąjį vyko muziejaus pastato avarinės būklės likvidavimo darbai: suremontuotas stogas, pakeisti langai, restauruoti balkonai, fasadų kartušai, iš originalų atlietos trūkstantos baliustrados istorinių vazų kopijos, parengtas Palangos gintaro muziejaus pastato renovacijos techninis projektas, skirtas pasirengti antrajam projekto vykdymo etapui. Antrasis projekto etapas užbaigtas įgyvendinti 2015 metais. Vykdamas jį muziejus buvo pritaikytas žmonių su negalia lankymui bei dideliems turistiniams srautams (iš kruizinių laivų ir kt.) priimti. Rūmuose buvo atkurti istoriniai eksterjerai ir interjerai,

Kretingos Žiemos sodo fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

atnaujintos ekspozicijos, įrengtos patalpos Baltijos jūros šalių kultūrinių susitikimų ir meno renginių centrui bei edukaciniams užsiėmimams, naujas lankytojų aptarnavimo terminalas, konferencijų salė.

Kretinga

Apie 10 km nuo Palangos į rytus – Kretinga. Prie įvažiavimo į miestą Vilniaus gatve pasukę į kairę, dešinėje pusėje pamatome mūrinę tvorą, skiriančią gatvę nuo Kretingos dvaro parko. Čia – buvusios Kretingos grafų Tiškevičių valdos. Parko šiaurės vakarinėje dalyje – neoklasicizmo stiliaus rūmai, kuriuose nuo 1992 m. veikia Kretingos muziejus, o prie jų šliejasi šiam muziejui priklausantis, puikiai prižiūrimas Žiemos sodas (buvusi oranžerija).

Kretingos dvaro sodybos teritorija – apie 43 hektarų ploto, daugiau kaip pusę jo užima mišraus plano parkas. Yra išlikę 24 Tiškevičių laikais buvę pastatai.

Ši dvaro sodyba per pastaruosius metus yra itin išgražėjusi – pastatai čia vienas po kito buvo restauruojami, renovuojami, atnaujinti ir parkas.

Tarp svarbiausių įgyvendintų iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitų šaltinių finansuotų

(Nukelta į 30 p.)

Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodybos fragmentas. Gražinos Vengalienės nuotrauka

projektų yra Kretingos rajono savivaldybės kartu su Kretingos muziejumi 2009–2012 m. vykdytas projektas „Kretingos dvaro sodybos paminklinių pastatų renovacija ir pritaikymas turizmui“. Tada buvo restauruoti Kretingos dvaro rūmai, Žiemos sodas, malūnas, buvusi ratinė, įrengtos naujos Kretingos krašto istorijos, etnografijos, numizmatikos ekspozicijos bei atnaujintos buvusios ekspozicijos, įrengta parodų salė, edukacinės klasės, patalpos, skirtos rinkinių saugojimui ir eksploatavimui. Vykdamas šiuos darbus dvaro sodyba buvo pritaikyta platesniam paslaugų, kuriomis naudojasi visuomenė, teikimui, pritraukta projekto įgyvendinimui reikalingų lėšų iš privataus sektoriaus.

2011 m. vasarą Kretingos muziejui pagal 2007–2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 1 prioriteto „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ VP3-1.3-ŪM-02-V priemonę „Viešųjų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms“ buvo skirtas finansavimas projekto „Kretingos dvaro sodybos paminklinio pastato – ūkvedžio namo – renovacija ir pritaikymas turizmui“ įgyvendinimui. Šio projekto tikslas buvo užtikrinti anksčiau vykdyto projekto „Kretingos dvaro paminklinių pastatų renovacija ir pritaikymas turizmui“ tęstinumą ir renovuoti ūkvedžio namą, jį pritaikant kultūriniam turizmui. Vykdamas darbus ūkvedžio namas buvo renovuotas (sustiprinti pastato pamatai, restauruoti akmenų mūro sienos perdengimai, pakeistos stogo konstrukcijos ir dangos, apšiltintas stogas).

2023 m. Kultūros ministro Simono Kairio

įsakymu pagal Kultūros ministerijos 2021–2030 metų Kultūros ir kūrybingumo plėtros programos pažangos priemonę „Tvarių priedaidų ir paskatų aktualizuoti paveldo vertybes sukūrimas“, siekiant labiau aktualizuoti ir įveikinti kultūros paveldo objektus, buvo skirtas finansavimas Kretingos muziejaus projektui „Kretingos dvaro sodybos grafų Tiškevičių rūmų Žiemos sodui-oranžerijai modernizuoti, pritaikant ją asmenims su negalia, taip pat aktualizuoti ir įveikinti“ ir taip padidinti muziejuje teikiamų kultūros paslaugų prieinamumą.

Plungė

Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodyba – viena gražiausių ir geriausiai prižiūrimų bei daugiausiai lankytojų sulaukiančių dvaro sodybų Žemaitijoje. Dabar jos ansamblį sudaro dešimt kunigaikščių Zubovų ir Oginskių laikus menančių pastatų ir kitų statinių bei juos supantis Babrungo upės pakrantėje augantis 58,3 ha dydžio mišraus plano parkas su čia esančiais tvenkiniais.

Dabartinis sodybos šeimininkas – 1994 m. įsteigtas Žemaičių dailės muziejus. Restauruotoje dvaro laikrodinėje-oranžerijoje nuo 2012 m. veikia Plungės rajono savivaldybės viešoji biblioteka. Dvaro centriniuose rūmuose lankytojai slaukiami muziejaus ekspozicinėse ir parodų salėse. Žirgyno pastate kasmet vyksta muziejaus organizuojami tarptautiniai Mykolo Oginskio muzikos festivalio koncertai ir kiti renginiai.

Plungės dvaro sodybos restauravimo projektas buvo parengtas dar 1956 m., tačiau svarbiausi jos restauravimo ir pritaikymo turizmo reikmėms darbai pradėti tik 2007-aisiais, įgyvendinant „Plungės dvaro sodybos Mykolo Oginskio rūmų rekonstravimo ir pritaikymo Žemaičių dailės muziejui tvarkybos darbų (restauravimo, remonto)“ projektą, kuris finansuotas iš Europos Sąjungos Regioninės plėtros fondo ir Plungės rajono savivaldybės lėšų. Tada pagal UAB „Projektavimo ir restauravimo instituto“ parengtą projektą ir ikonografinę medžiagą buvo pradėtas atkurti rūmų interjeras. Tiek šis, tiek ir iš Europos Sąjungos Regioninės plėtros fondo, Plungės rajono savivaldybės ir Valstybės investicijų programos (VIP) lėšų finansuotas projektas „Plungės M. Oginskio dvaro sodybos pastato – Žirgyno pritaikymas visuomenės kultūros ir rekreacijos reikmėms,

kapitalinio remonto ir tvarkybos darbų (restauravimo, remonto) techninis projektas“, buvo įgyvendinamas keliais etapais.

2009 m. Plungės rajono savivaldybė buvo parengusi ir pateikusi vertinimui keletą projektų, susijusių su Plungės dvaro sodybos (jo parko ir pastatų) tolesniu atnaujinimu ir jos pritaikymu turizmui. Finansavimas buvo gautas keturiems projektams. Įgyvendinant juos siekta išsaugoti tai, kas šioje sodyboje buvo autentiška, bei atkurti prarastą rūmų ansamblio autentiškumą.

Pirmojo etapo darbai (Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų atnaujinimas) vyko nuo 2010 m. iki 2021 m. gegužės mėnesio. Tuo laikotarpiu buvo sutvarkytas parkas, jame esantys tvenkiniai, nutiesti grindiniai. 2010–2013 m. įgyvendinant projektą „Plungės M. Oginskio dvaro sodybos pritaikymas turizmo reikmėms. II etapas“ pradėti centrinių rūmų rekonstravimo ir restauravimo darbai (buvo restauruoti Plungės dvaro sodybos rūmų fasadai, pastatas pradėtas pritaikyti kultūrinio turizmo reikmėms ir muziejinei veiklai, restauruotas Plungės dvaro sodybos parkas, atstatyti Vakariniai (Raudonieji) vartai, restauruoti ir pastatyti nauji tvoros stulpai, įrengta mažųjų architektūrinės formų.

Projekto trečiojo etapo darbai vyko 2012–2015 metais. Tada buvo tvarkomi ir atkuriami centrinių dvaro rūmų interjerai.

Vykdamas projekto ketvirtojo etapo darbus – projektą „Plungės M. Oginskio dvaro sodybos pastato – Žirgyno pritaikymas visuomenės kultūros ir rekreacijos reikmėms (I etapas)“ buvo pradėtas rekonstruoti dvaro žirgynas (čia įrengta 1 000 vietų kultūriniais ir sporto renginiams skirta salė). Šie darbai vyko 2018–2023 metais. Juos užbaigus startavo Žirgyno pritaikymo visuomenės kultūros ir rekreacijos reikmėms antrasis etapas, o 2024–2024m. turėtų būti įgyvendintas trečiasis šio projekto etapas. Jo programoje numatyta atlikti Žirgyno pastato kapitalinio remonto ir tvarkybos darbus (sutvarkyti Žirgyno rytinės dalies vestibulį, mažąją renginių salę, laiptinę į salės balkoną ir antrąjį aukštą, rūbinę, lankytojams skirtus sanitarinius mazgus, įsigyti informacinių stendų, baldų ir kt.).

2009–2017 m. buvo įgyvendinamas investicijų projektas „Plungės rajono savivaldybės viešosios bibliotekos pastato rekonstrukcija ir M. Oginskio

dvaro ansamblio laikrodinės-oranžerijos restauravimas ir pritaikymas bibliotekos reikmėms“. Vykdamas jį atlikti buvusios dvaro Laikrodinės-oranžerijos (Parko g. 7) bei Vaikų bibliotekos (Laisvės al. 19), Advokatų namo (Laisvės al. 17) sutvarkymo ir pritaikymo bibliotekos reikmėms darbai.

2019–2021 m. įgyvendintas projektas „Plungės dvaro sodybos Mykolo Oginskio rūmų rekonstravimas ir modernizavimas, kuriant aukštesnę kultūros paslaugų kokybę“. Jo metu buvo vykdomi tolesni kunigaikščio Mykolo Oginskio rūmų tvarkybos, restauravimo, remonto darbai: sutvarkytas rūsys, šešios ekspozicinės salės, pagal turimą ikonografinę medžiagą atkurta rūmų biblioteka ir jos baldai, sutvarkyta rūmų vakarinės dalies mansarda, laiptinė, didžiojoje salėje, fojė bei antrojo aukšto balkono salėje pakeistos durys ir langai, pakeista ir dalis stogo dangos. Iš projekto lėšų buvo įsigyta bei įrengta viešųjų kultūros paslaugų teikimui reikalinga įranga (interaktyvūs stendai, bibliotekos interjero, rūmų virtuvės įranga, liftas, keltuvas, kilnojama lauko estrada, edukacinės klasės įranga.) Projektas įgyvendintas iš ES struktūrinių fondų ir Plungės rajono savivaldybės biudžeto lėšų.

2021 m. užbaigtas restauruoti, muziejinei veiklai pritaikytas Plungės dvaro sodybos advokatų namas.

Dvaro sodybos atnaujinimo ir pritaikymo turizmui projektą numatyta tęsti. Artimiausiais metais planuojama restauruoti abi dvaro ofcinas. Vienoje jų planuojama įrengti viešbutį, o kitą pritaikyti šiuolaikinio menų centro veiklai.

Plateliai (Plungės r.)

Platelių miestelio centre, kur veikia Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, – XVII a. II p. suformuota buvusi klasicizmo stiliaus Platelių dvaro sodyba.

Platelių dvaras iki XVIII a. pab. buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nuosavybė, o tada atiteko čia iki 1940 m. gyvenusiai prancūzų grafų Šuazelių-Gufjė (Choiseul-de Gouffier) giminei. Šioje sodyboje ilgą laiką gyveno už Platelių grafo Antuano Lui Oktavijaus de Šuazelio-Gufjė ištėkėjusi viena pirmųjų istorinės Lietuvos rašytojų Sofija Viktotija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė, rašiusi ir leidusi knygas prancūzų kalba. Dvaro rūmai sudegė 1943 m., išliko tik jų pamatų fragmentai, tačiau

(Nukelta į 32 p.)

iki šiol tebestovi keletas kitų pastatų (tvartas, viena iš dviejų oranžerijų, svirnas, arklidės, daržovių rūšys, jauja, tarnų namas), išliko ir 6,32 ha dydžio parkas, kuriame yra 3 gamtos paminklai.

2010–2011 m. Žemaitijos nacionalinis parkas įgyvendino iš ES struktūrinių fondų finansuotą projektą „Buvusios Platelių dvaro sodybos atstatymo, restauravimo ir pritaikymo viešiesiems turizmo poreikiams“. Jo vykdymo metu buvo renovuoti ir turizmui, muziejinei veiklai pritaikyti Platelių dvaro sodybos du pastatai – svirnas ir arklidė.

XIX a. II p. pastatyta liaudiškos architektūros su neogotikiniais elementais Platelių dvaro svirne dabar veikia parodų salė, dvaro istorijos, ir etnografijos ekspozicijos, o XIX a. II p. istorizmo laikotarpio „plytų stiliaus“ arklidėje – didelę tiek vietos gyventojų, tiek ir atvykstančių turistų trauką turintis vienintelis Lietuvoje Užgavėnių muziejus, kuriame lankytojai susipažįsta su tradicinėmis žemaičių Užgavėnėmis ir turi galimybę pamatyti įvairiausių šios šventės metu dėvimų kaukių (ličynų), persirengėlių kostiumų pavyzdžių. Vykdant minėtą projektą buvo sukurtos kelios naujos darbo vietos, arklidžių pastatas prijungtas prie miestelio elektros, vandentiekio ir nuotekų tinklų, sutvarkyta jo aplinka, įrengta lauko informacinė infrastruktūra.

2012 m. restauruotame dvaro sodybos šakniavaisių rūsyje atidarytas tradicinių amatų centras. Po restauravimo buvusioje dvaro jaujoje įsikūrė Platelių kultūros centras. Dvaro tarnų namas yra privatizuotas.

2023 m. vykdant „Platelių dvaro sodybos parko želdynų tvarkybos darbų (restauravimo) projektą“ atnaujintas buvusios Platelių dvaro sodybos parkas.

Bukantės viensėdis (Plungės r.)

Bukantės dvaro sodyba (Bukantės dvarelis)–Plungės rajono Šateikių seniūnijos Godelių kaime, apie 5 km į pietryčius nuo Šateikių. Joje veikia Žemaičių dailės muziejaus ekspozicinis padalinys–rašytojos Žemaitės namas-muziejus. Dabar čia aptarnaujami ne tik muziejaus lankytojai, bet ir organizuojami įvairūs kultūriniai, edukaciniai renginiai, populiarinamas žemaičių kulinarinis paveldas, tradicinės šio krašto kalendorinės šventės.

Dvaro sodyboje – 3 pastatai: restauruotas 1855m. pastatytas ponų gyvenamasis namas, kuriame gimė rašytoja Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė-

nė-Žemaitė, bei atstatytas tvartas ir svirnas. Pastatai restauruoti, atstatyti, jų aplinka sutvarkyta, naujos ekspozicijos, edukacijoms ir parodoms skirtos patalpos įrengtos 2012 m. įgyvendinus iš ES struktūrinių fondų, Lietuvos Respublikos biudžeto ir Kultūros paveldo departamento finansuotą projektą „Bukantės dvaro sodybos restauravimas ir pritaikymas turizmo reikmėms“. Šios sodybos fragmentai ir vietovė 2015 m. Aplinkos ministerijos ir Etninės kultūros globos tarybos buvo pripažinta geriausiai atspindinčia savitus Žemaitijos regiono kraštovaizdžio bruožus.

Skuodas

Skuodo muziejus veikia XVII a. suformuotos, didikų Chodkevičių ir Sapiegų giminėms priklausiusios klasicizmo dvaro sodybos viename iš iškilusių trijų pastatų – vieno aukšto mūriniuose dvaro rūmuose. Kitame mūriniame, dviejų aukštų pastate (kumetyne) yra įsikūrusi rajono laikraščio „Mūsų žodis“ redakcija, gyvena šeimos. Dar tebestovi ir sovietmečiu rekonstruota Šv. Aleksandro Neviškio cerkvė.

Kaip čia, Lietuvos ir Kuršo paribyje, įsitvirtino Chodkevičiai ir Sapiegos?

1565 m. Žygimantas Augustas leido 1564 m. Žemaičių seniūnu paskirtam, 1559–1561 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenei Livonijoje vadovavusiam grafiui Jonui Chodkevičiui (1537–1579) pradėti valdyti dalį Žemaičių seniūnijos valdų, tarp kurių buvo ir Skuodas. 1568 m. šios valdos J. Chodkevičiui buvo užrašytos amžinam naudojimui. Mirus Jono Chodkevičiaus sūnui Jonui Karoliui Chodkevičiui, 1621 m. vedybų keliu Skuodo dvaras kaip dukros Onos Scholastikos kraittis 1625 m. atiteko didikams Sapiegomis. Jie Skuodą valdė iki 1831 metų. Tada už Sapiegų dalyvavimą sukilime Rusijos caras jų valdas nusavino, o Skuodo dvaro pastatus pritaikė rusų kareivinėms. Sovietmečiu čia veikė muzikos mokykla, laikraščio redakcija, spaustuvė ir kt. Apie 1905–1911 m. pastatyta mūrinė Šv. Aleksandro Neviškio cerkvė 1944 m. buvo rekonstruota, 1953–1955 m. pritaikyta dyzelinės elektros stoties darbui, o 1991 m. stotį iš pastato iškėlus, ji nebebuvo naudojama, tačiau ji nuo tolesnio nykimo yra saugoma – 1993–1995 m. šiam pastatui uždėtas naujas stogas, sudėtos naujos durys. Kadangi Skuode pravoslavų bendruomenės nebėra, cer-

kvės pastato priežiūra rūpinasi miesto savivaldybė.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, dvaro rūmuose iki to laiko veikusiai Skuodo muzikos mokyklai miesto centre buvo suteiktos erdvesnės patalpos, o dvaro rūmuose įkurtas Skuodo muziejus. Jo patalpos atnaujintos 2018–2020 m. įgyvendinus iš Europos Sąjungos Regioninės plėtros fondo ir Skuodo savivaldybės biudžeto lėšų finansuotą projektą „Skuodo muziejaus rekonstrukcija ir muziejaus paslaugų plėtra“. Vykdamas projektą kompleksškai sutvarkytas ir kultūrinėms reikmėms pritaikytas muziejaus pastatas: atnaujintas jo fasadas, pakeisti langai ir durys, atliktas vidaus patalpų remontas, atnaujinta šildymo sistema, įrengtos gaisrinės saugos ir apsauginės signalizacijos, sutvarkyta aplinka, įsigyta muziejaus veiklai reikalinga įranga, baldai.

Renavas (Mažeikių r.)

Vėlyvojo klasicizmo laikotarpiu suformuota Renavo dvaro sodyba – Mažeikių rajono Sedos seniūnijos Renavo kaime, ant Varduvos upės kranto. Ši 1830–1833 m. datuojama reprezentacinė dvaro sodyba garsėjo savo turtinga biblioteka, dvare auginamais šilkverpiais, kuriamu šilko auginimo ūkiu. Po Antrojo pasaulinio karo rūmai buvo nacionalizuoti, 1980 m. pirmą kartą restauruoti. Nuo 1996 m. čia veikė Mažeikių muziejaus ekspozicinis padalinys Renavo muziejus, o 2014 m. įkurta savarakiška biudžetinė įstaiga Mažeikių rajono Renavo dvaro sodyba. Einant laikui išškilo poreikis pastatą geriau pritaikyti visuomenės ir turizmo reikmėms, todėl 2009–2012 m. buvo įgyvendintas iš ES struktūrinių fondų finansuotas investicinis projektas „Renavo dvaro sodybos rūmų pritaikymas viešojo turizmo reikmėms“. Jo metu parengtas techninis projektas, atlikta jo ekspertizė, restauruoti Renavo dvaro rūmai, jų patalpos pritaikytos viešo maitinimo paslaugų teikimui. Buvo atliekama ir techninė projekto vykdymo priežiūra.

2011 m. restauruota, tradicinių amatų centrui pritaikyta dvaro katilinė, anksčiau restauruotas sandėlis pritaikytas informacinių konferencijų, seminarų organizavimo, informacijos teikimo ir įvairioms kitoms panašioms viešosioms reikmėms.

2014–2020 m. įgyvendintas Europos Sąjungos fondų finansuotas investicijų veiksmų programos projektas „Mažeikių rajono Renavo dvaro sodybos

oficinos rekonstrukcija (restauravimas) bei pritaikymas viešojo turizmo reikmėms“. Jo metu atnaujintas sodyboje esantis svirnas bei sandėlis.

2021 m. restauruotas dvaro sodybos rūsys.

Įgyvendinus šiuos projektus Renave buvo sukurta turizmui patraukli terpė, sumažintas objekto lankymo sezoniškumas bei pritrauktos privačios investicijos. Dabar dvaro rūmuose plėtojama muziejinė veikla, veikia ekspozicijos, parodos, vyksta įvairūs muziejinių organizuojami ir užsakomieji renginiai, dalis patalpų nuomojama renginių organizatoriams, teikiamos ir įvairios kitos paslaugos.

Paragiai (Akmenės r.)

Vienas iš labiausiai į šiaurę nutolusių Žemaitijos muziejų – Paragiuose (Akmenės r.). Čia veikia 1966 m. Paragių dvaro sodyboje įkurtas Lazdynų Pelėdos memorialinis muziejus.

XIX a. Paragių dvaro sodyba priklausė čia gyvenusių rašytojų Sofijos Ivanauskaitės-Pšibiliauskienės ir Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės, pasirašinęsį bendru literatūriniu Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu, tėvui – dailininkui ir rašytojui Nikodemui Ivanauskui. Išliko gražus dvaro parkas, ponų gyvenamasis namas, kuriame dabar veikia muziejus, klėtelė, dūminė pirtis. Sodyboje yra renginiams skirta scena, keletas kitų statinių, mažosios architektūros objektų.

Sodyba atnaujinta pagal 2007–2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją ir Sanglaudos skatinimo veiksmų programos prioritetą „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ 2012–2014 m. įgyvendintą projektą „Paragių dvaro tvarkyba ir jo pritaikymas turizmo reikmėms“, kurio pagrindinis tikslas buvo paskatinti turizmo plėtrą Akmenės rajone. Vykdamas darbus buvo siekiama išsaugant Paragių dvaro sodybos autentiškumą, joje sudaryti geresnes sąlygas muziejinei veiklai ir atvykstančių lankytojų aktyviam poilsiui. Didžiausia investicijų dalis buvo panaudota parko takų, kelių atnaujinimui. Apsaugant muziejaus patalpas nuo drėgmės buvo įrengta nuogrinda. Projekto vykdymo metu įstiklinta gyvenamojo namo veranda, virš jos atkurtas atviras balkonas. Atkurtos ir namo langinės, restauruotos durys, krosnys, atgaivinti puošybos elementai, įrengta

(Nukelta į 34 p.)

Atstatytas Biržuvėnų dvaro ponų gyvenamasis namas. Danutės Mukienės nuotrauka

nauja elektros instaliacija, sumontuota saugos signalizacija. Buvo atnaujinta ir stipriai apnykusi sodyboje esanti klėtis (pakeistas jos stogas, įrengta nuogrinda, naujais pakeisti apatiniai rąstai, sudėtos naujos grindys, restauruotos durys, įrengta nauja elektros instaliacija). Vietoje sugriuvusios daržinės pastatyta nauja, naujam gyvenimui prikelta ir unikali dūminė pirtis.

Biržuvėnai (Telšių r.)

Viena unikaliausių ir paskutiniaisiais metais vis labiau gražėjanti, daugiau lankytojų sulaukianti – Telšių rajone Virvytės upės slėnyje esanti architektūriniu ir istoriniu požiūriu vertinga XVIII–XIX a. didelė medinė Biržuvėnų dvaro sodyba, atspindinti natūralią tokių sodybų raidą feodalizmo laikotarpiu. Joje – ano meto dvarų sodyboms būdingos keturios zonos: reprezentacinė, ūkinė, gamybinė ir gyvenamoji. Yra neblogai išlikęs jų tradicinis užstatymas, daugiau ar mažiau sunykusių 20 pastatų.

Dalis sodybos reprezentacinėje dalyje esančių pastatų jau restauruota. 2011 m. atstatytas po gaisro sudegęs ponų gyvenamasis namas. Darbai čia buvo pradėti vykdyti 2008 m. gavus finansavimą (4,5 mln. litų) iš Europos ekonominės erdvės finansinių mechanizmų ir valstybės biudžeto lėšų projekto „Biržuvėnų dvaro sodybos pritaikymas viešosioms reikmėms“ įgyvendinimui. Vėliau, vykdant 1,15 mln. eurų vertės projektą „Biržuvėnų dvaro sodybos ofcinos bei arklidės ir vežiminės restauravimas ir pritaikymas turizmui“, buvo parengtas techninis Biržuvėnų dvaro sodybos ofcinos bei arklidės ir vežiminės restauravimo projektas, ekspertizės išvados, atlikti ofcinos, arklidės ir vežiminės restauravimo darbai, oficina pritaikyta kavinės ir parduotuvės

veiklai, šiame pastate įrengti laikino apgyvendinimo kambariai, o arklidėje ir vežiminėje atkurtas žirgynas, kuriame sudaryta galimybė laikyti vietinės veislės žirgus žemaitukus. Šie darbai buvo finansuojami iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos biudžeto lėšų.

Nuo 2024 m. Biržuvėnų dvaro sodybos šeimininkas – Telšių turizmo informacijos centras. Jis priima ir organizuoja ekskursijas, teikia informaciją apie Telšių rajono lankomus objektus. Atstatytame ponų gyvenamajame name veikia muziejinė ekspozicija, rengiamos parodos, muzikiniai vakarai ir koncertai, edukaciniai užsiėmimai, skaitytojus aptarnauja Telšių rajono savivaldybės Karolinos Praniauskaitės viešosios bibliotekos filialo darbuotojai.

Užventis (Kelmės r.)

Užventyje, prie Ventos upės esanti Užvenčio dvaro sodyba daugiausiai turistus traukia tuo, kad čia 1887–1898 m. tėvų išnuomotame dvare gyveno rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, šį dvarą, čia iki šiol tebeaugantį parką įamžinusi savo garsiosiose apysakoje „Sename dvare“ ir „Viktutė“. Lankytojus domina ir tai, kad 1912–1942 m. šioje sodyboje gyveno, pažangiai ūkininkavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Smilgevičius. Sodyboje išliko keliolika anuo metu čia buvusių pastatų ir jų fragmentų, tebestovi ir jau stipriai apnykęs ponų gyvenamasis namas. Iš privačių lėšų yra restauruotas Užvenčio dvaro malūnas, kuriame dabar teikiamos maitinimo, apgyvendinimo ir kt. paslaugos.

Nuo 1965 m. Užventyje veikia Kelmės krašto muziejaus filialas Užvenčio kraštotyros muziejus. Jis 1973 m. muziejus įsikūrė restauruotame Užvenčio dvaro svirne. Po kelių dešimtmečių iškilo poreikis šį pastatą dar kartą restauruoti ir pritaikyti muziejinei veiklai, todėl buvo parengtas projektas „Užvenčio muziejaus restauravimas ir jo pritaikymas kultūrinio turizmo reikmėms“. Gavus ES struktūrinių fondų finansavimą, projektą 2009–2012 m. įgyvendino Kelmės rajono savivaldybė. Vykdam darbus restauruotas dvaro svirnas, jame sudarytos tinkamos sąlygos muziejaus veiklai – sukurtas naujas kultūrinio turizmo traukos centras.

Kelmė

Baroko architektūros stilių išlaikiusioje Kelmės dvaro sodyboje nuo 1990 m. veikia Kelmės krašto

muziejus. Dvaro sodyba kartu su parku užima 15,2 ha teritoriją. Per du pastaruosius dešimtmečius čia buvo vykdoma arti dešimties dvaro centrinių rūmų remonto, šalia jos esančių įvažiavimo vartų, svirno ir parko atnaujinimo (renovavimo, restauravimo bei pritaikymo muziejinei veiklai, turizmui) projektų.

2006 m. vykdant projektą sutvarkytas buvęs dvaro rūmų avarinės būklės stogas, šio pastato fasadai, langai, lauko durys.

2009 m. įgyvendintas projektas „Kelmės dvaro sodybos svirno restauravimas ir pritaikymas muziejinei, kultūrinei ir švietimo paskirčiai“. Jis finansuotas iš Europos ekonominės erdvės (EEE) ir Norvegų finansinių mechanizmų fondo. Jo metu atkurtas Kelmės dvaro svirnas: restauruotas jo stogas, sienos, pamatai, atkurtas buvęs vidaus išplanavimas, patalpos pritaikytos muziejaus edukacinei ir parodinei veiklai.

2012 m. rekonstruoti rūmų rūšiai, juos pritaikant amatų centro veiklai.

2016 m. gavus finansavimą iš Klimato kaitos specialiosios programos (LAAIF) buvo vykdomas projektas „Kelmės krašto muziejaus energijos suvartojimo sumažinimo priemonių įgyvendinimas“. Jo metu Kelmės dvaro rūmuose įrengtas geoterminis šildymas.

2019 m. įgyvendinant iš Europos regioninės plėtros fondo, Lietuvos Respublikos ir Kelmės rajono savivaldybės biudžeto lėšų finansuojamą investicinį projektą „Kelmės dvaro sodybos parterinės dalies sutvarkymas ir pritaikymas visuomenės poreikiams“, sutvarkyta Kelmės dvaro sodybos parterinės dalies takų danga, nutiesti pėsčiųjų takeliai, įrengtas teritorijos apšvietimas.

2023 m. vykdant iš Europos Sąjungos Sanglaudos fondo finansuotą projektą „Kelmės dvaro ansamblio parko sutvarkymas ir pritaikymas visuomenės poreikiams“ buvo atkurta ir sutvarkyta Kelmės dvaro ansamblio sodybos teritorija ir parkas: buvusi sodybos struktūra, kūdrių sistema, istoriškai susiformavusios parko kompozicijos, parko medžiai, želdiniai, buvę mažosios architektūros objektai, sutvarkyti pasivaikščiojimo takai ir apžvalgos aikštelė.

2023 pradėtas įgyvendinti pagal Valstybės investicijų programą iš valstybės ir Kelmės rajono savivaldybės biudžeto lėšų finansuojamas projektas „Kelmės dvaro rūmų vidaus patalpų restauravimas ir naujos ekspozicijos įrengimas“, kuri planuojama užbaigti 2025 metais.

Restauruojami Kelmės dvaro rūmai. 2024 m. Gražinos Vengalienės nuotrauka

Kanopėnai (Raseinių r.)

Pagal Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros ir kūrybingumo plėtros programos pažangos priemonę „Tvarių prielaidų ir paskatų aktualizuoti kultūros paveldo vertybes sukūrimas“, Raseinių rajono savivaldybės 2021–2030 m. strateginį plėtros planą ir siekiant labiau aktualizuoti bei geriau visuomenės ir turizmo reikmėms pritaikyti Raseinių rajono Kanopėnų kaime esančią iškilus XIX a. rašytojo, visuomenės ir kultūros veikėjo, knygų leidėjo Simono Tado Stanevičiaus gimtojo dvarelio sodyboje veikiančią Raseinių krašto istorijos muziejaus filialą Simono Stanevičiaus memorialinį muziejų, planuojama artimiausiais metais įgyvendinti projektą „Simono Stanevičiaus sodybos-muziejaus aktualizavimas ir pritaikymas kultūros reikmėms“. Jo metu numatyta atnaujinti Kanopėnų dvarelio sodybą, kuri užima apie 3 hektarų ploto, muziejaus ekspozicijas, suremontuoti pastato, kuriame veikia muziejus, stogą, fasadą ir vidų, svirno ir ratinės stogus, kiemo šulinį ir sodybos tvoras, sodybos komplekse įrengti naują infrastruktūrą, sutvarkyti krūmynus, įrengti veją, išvalyti tvenkinį, įrengti naują ekspoziciją svirne, sodybą labiau pritaikyti neįgaliesiems, turintiems ne tik fizinę, bet ir regos, psichinę negalią. Numatyta sodybos kieme ir sode S. Stanevičiaus šešių pasakėčių vizualiu pagrindu įrengti pažintinį taką (meninio ugdymosi sodą) – kultūros pažinimo lauką kaip bendravimo kelią. Jis turėtų padėti geriau suprasti senovės lietuvių gyvenimo būdą.

Darbus planuojama pradėti 2025-ųjų metų pirmąjį ketvirtį, o užbaigti 2026-aisiais.

Parengė Kazimieras Prušinskas

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

SALONTŪM DVARĖ

DŽERVIENĖ Teklė

(Pabaiga. Pradė 2024 m. Nr. 9, 10, 11)

Ėr šētā dėdiesis važis viel lek par baltus laukus, tik šin karta jau i Salontū posė, vuos vuos sėikdams kieli pavažuoms. Pana Liodvėka viel sied anamė, i sėjuona ėr gūnė ivīniuotuoms kuojuoms, lig au-sūm ožversto kailėnātiu apkaklė. Naktės tiki, don-gos prižemiejės.

Pru skīstus debesis kumet ne kumet kīsteliė pėlnatės. Linksmībiu šormolis ėr šaudīms notuo-la, aptīka. Tėn lėka žmuonelė laimingė pagal sava laimės sopratėma, so sava medė, pėlaliems, kūlės, steboklingās šaltėnės, pasakuoms aplė laumės ėr nalabūsūs... Pana Liodvėka šėrdie jota, kāp tvėrtā anėi ir prisėrėšėn pri tūm vėitu, kor gėmė, auga ėr daug kas vėsa sava omžio nogīvena. Kāp anėms ėr napakīrst tēi patis vaizdā, tuos patės vėitas, tēi patis ožsėjiemā? Juk puonātė Tarvīdātė nier bovėn ni Mintaujuo, ni Klaipieduo, našnekont jau aplė Vėlnio. Bet Liodvėka, klausīdamuos jaunuosės Matil-das, naėšgėrda, kad ana diel tuo sielvartautom. Kad pri tuokė padiejėma priprastomi, matīt, rėk gīventė ėlgā vėinuo vėituo, nasokont galvuos diel pasaulė, katruo to nesi matės. Pagalvuojosi aplė savi, Liodvėka toriejė pripažintė, kad ana jau ir pagadinta. Ana truoška tuo namatīta pasaulė. Tik bieda, kad tēn papoulosi, pasėjota svetėma, narėkalinga, tik pajoukuos verta... Līgindama sava gīvenėma so kėtūm žmuoniūm skrumno būvio, peikė savi: kuo bieda-vuojīs, kad Salontūs pakīriejė, kad tēn ir liūdėnė ėr prastā? Ar ne pati kalta, kad žmuoniūm naėiškā, namuoki so anās draugautė, naapveizi artėi esontīū poikiūm, vėsėms žėnuomu vėituo?

Keliuonė žėimėško kelio atviesėna ikaitosė pa-nuos galva, sluopėna ėr sklaidė ožplūdosės sunkės mėslės ėr bjaurė nuotaika. Atsėmindama nesėnė matītus vaizdus puona Kajetuona dvarė, daug kou jau galiejė vertintė ramiau. No, kad ėr ton sava ėš-

tarmė pri stala. Dabar pamėslėjos, anā nabatruodė, kad būtom šnekiejosi navikosė ar ne vėituo. Juk ne tas šnekiejėms anā ūpa pagadėna. Vėskon sojaukė puona Kajetuona elgesīs. Pabėngosi sava kalba pa-matė, kad gaspaduorios, sojiemės par dėlbi anuos kairė ronka, kel aukštīn. Ėr, tik pajotosi oustu dī-goma ont pėrštu, sosėvuokė, kad ons bočiouun anus. Pana sogniaužė pėrštus ėr vuos sosėlaikė so pėkto-mo napliešosi ronkas ėš vīrėškas letėnas. „Tuo tik ėr batrūka!“ – pamėslėjė, grėtā siesdamuos. Kuoks nalabāsis moni pakosiejė stuotėis? Juk galiejau sie-dietė kap siediejosi. Paveiziejė skersuoms i bruoli. Tas švīpsuojė, nuosi pakielės, ėr laikies sava krieslė ligo idėigts. Tiktā tumet, ka ožstalie vėsė šėik tėik aprėma, Levuons atsėstuojojė ėr paaiškėna, kad anuo sesė ir tiki ėr skrumni asaba ėr tuoki vėsūm pagarba anā tėkriausė ruoduos napelnīta. Bet ons džiaugas, kad sesė pati pasakė žuodi, kėta garbėms svetems, kas ruoda, kad vėišnagė šiūs nomūs anā ir maluoni.

Ton vėskon prisėmindama pana Liodvėka jou-kies ėš sava pasiotėma ėr miegėna soprastė, diel kuo tas vėskas tēp sojaukė anuos dūšė. Juk daugībie ba-liu ėr soejėmu, katrūs anā prisiėjė būtė, vėsuokiūm kalbūm ėr nosėšnekiejėmu bova gėrdiejosi tėik ėr tėik, ronkas – ėr ne tik ronkas – bučiuojėntiu vīru tēp pat natrūka. Bet tēn ana lioub stebietė tas ko-medėjės ėš šuona, kartās joukdamuos, kartās pėk-tindamuos. Matā, kāp nagal ėš žmuoniūm čīdītėis. Dabar pati tuokemė padiejėmė atsėdūrė! Vėskas dā būtom posė bieduos, alė tēi Kajetuona dorou oustā... Liodvėka atsėdoksiejė ėš gėlomuos.

Juk ne tuokė artoma ana truoška. Atrėmtė gal-va i patėkema vīrėška pieti, stuovint prisėglaustė... Ėr jostė, kad tor apsauga vėsūs gīvenėma vargūs... Ėr žėnuotė, kad nier vėina, kad nikumet nabūs pa-lėkta, apgauta... Tuo dabar nier. Rasiet, nikumet ė nabus. Bet kas gal anā oždraustė aplė ton svajuotė? Tad ar bova verta trėnktėis i Laumius? Mosiet, verta... Vėn diel tuo, kad pajostomi, kuokėi milė ėr brongė ir gimtėijė nomā. Šētā parvažious i sava kėi-ma, ieis i sava truoba, iprastā kvepontė, šėlta, tikė. Rītuo atsėkielosi par parka žingsniuos i bažninčė, rasiet pasėšauks puona Jūzopa pasėšnekietė. Parejo-si atsėsies pri klavesina, kad prisėmintom vėina kėta jaunītės meliuodėjė. Ėr tėkrā pasėvaišins tabuokas žiopsnelio, po kam galies paskaitītė kninga ar nau-jėiji kalėnduorio.

Bjauros tingolis par vėsa dėina naapalėda paunos Liodvėkas. Apšėlosi po keliuonės eš Laumiū, mėiguojė lig pat pėitu, bet ėr tam atėjos napaslinka keltėis. Varties, roužavuos po patėlās, pakol Magdelė atėjė paklaustė, rasiet maluoniuojė panelė prisakīs pėitus atneštė i luova. Matā pri stala nieks naatės, diel tuo, kad vīrā parsėrada nomėi nasenė, ėr puons Levuons nojė ėlsietėis. Liodvėka nikuokiuos okatas valgītė natoriejė. Tad paprašė tik arbetas. Nutarė dar nasėkeltė, bet patīsuotė luovuo ėr apmėslītė, kas bova vakar ėr kas gal būtė rītuo.

So bruolio sosėtėka tik ontra dėina pri pėitu stala. Levuons bova linksmos ėr šnekos. Nožvelgės apseniaukosė seseri, pasėtėrava aplė anuos svėkata.

– Diekou, bruoli, eso svėka, atsėėlsiejosi, nieks naskaud. Džiaugous laimingā nomėi sogrīžosi ėr sava kertiuo atsėradosi. Mėslėjo, kad nabnuorietiuo niekor eš nomūm važiuotė, bėnt jau artėmiausio laiko.

– Eso prižadiejės puonou Kajetuonou perdoutė tau labūm dėinūm ėr padiekavuonė, kad apselonkė Laumies, – vedė tuoliau ruoda Levuons, ligo namatīdams sorūgosė sesės veida. – Žėnuomās, puons Kajetuons apgailestava, kad tēp onkstėi ešvažiavā. Sakė ligo pasėjotės kalts, kad panelė tēp novarga, diel tuo prašous atleidėma ėr pasakė, kad nuorietom po Kaliedu atvažiuotė i Salontus mūsa aplonkītė, žėnuomās, je panelė Liodvėkā būs prijimtėms tuoks anuo pageidavėms.

Liodvėka siediejė, akis nonierosi, ėr tiliejė.

– No kuo to tuoki rimta, sesė, kuo nalinksma? – naatstuojojė bruolis. – Žėnuok, kad tava apselonkīms puona Tārvīda dvarė vėsėms bova dėdėlis ėvikis. Namažā gerūm žuodiu ešgėrdau eš puoniūm Izabelės ėr Stanislavas. Vīrėškuojė posė bova sožavieta tava apsėejėmo ėr eštarmė pri stala.

Liodvėka parauduonava ėr dvejuodama paveiziejė i bruoli – ar tik ons načīdėjės eš anuos? Tas ligo anuos mėslės skaitė:

– Tau ruoduos, kad aš prasėmanau ar narimtā šneko. Ne, sesė, sakau teisībė. Vuo ruoda eš tuo ėvikė torietom būtė tuoki: ožteks tau par dėinūm dėinas kiūtuotė sava pakajou. Rėk keistė gīvenėma, tonkiau žmuonėms pasėruodītė. Po Naujūm metu puoni Navidanskienė sava dvarė kel balio. Esau ožkvėistė ėr vedo abodo. Aš prižadiejau, kad būšiau, je tik naatsėtėks kas nuors nanumatīta.

Lėkosi vėina Liodvėka šėrdie gailiejuos, kad napaklausė bruolė, kas dā būs tamė baliou. Vėsa lėkosė dėinuos dali ana prasiediejė buobotės krieslė, spuoksuodama pro longa ėr apmėslīdama bruolė parvežtas naujīnas. „Rėk keistė gīvenėma“. Kāp keistė? Kon bruolis toriejė galvuo tēp šnekiedams? Ar ešėigas ė žmuonis? Ar sava nuora soėiškuotė anā jaunėki? Ar anon patė paakintė, kad sosėrastom sau kuoki nuors ožsėjiemėma? Bet kuoki? Kou ožsėjem anuos metu panas, dā natorėntės vīru?

Gīvendama Salontūs, kor par paskotėnius dvejus metus beveik nieks svetėms napasėruodė, ana mažne nieka nažėnuojė aplė sava vėinmetės. Ėr aplė sesėrūm gīvenėma – tēp pat. Kas diel tuo bova kalts? Liodvėka toriejė pripažintė, kad ėr ana pati ėr namažā kalta diel sava vėinatvės. Juk galiejė parašītė, aplonkītė ar par bruoli daugiau sožėnuotė, kāp kluostuos artėmiausiu gėmėniūm gīvenėmā. Alė nē. Tik topiejė Salontūs nu vėsūm ožsėsklėndosi ė vėsa svieta kaltindama diel sava vėinatvės. Pamėslėjos, so kou daugiausė norietom sosėtėktė, šėrdės linka i Teoduora. Šėp a tēp versī, vīresniuoji sesou anā bova artėmiausė.

Rėktom so anou sosėtėktė. Kažėn, ar ana tonkė apselonka Šateikiūs? Po babunelės laiduotoviu bova sosėtėkosės tik par atmėnėmus, praėjos ketoriuoms nadieliems po pakasinu. Sakė, kad vasara kažkėik pabūs vīrā dvarė. Rasiet ėr bova, bet Salontūs naapsėlonkė. Pati Liodvėka sosėtėkėma naėiškuojė, tad ėr pati kalta. Juk pavīdiejė seserė, kad ta žanuota, kad vākus augėn, kad gal ešvažiuotė i svieta, keliautė i tuolėmus miestus, prijimtė sava nomūs svetius. Juk anā nareikiejė slaugītė sergontės buobotės, kuožna dėina bėjuotė, kad ana gal mėtė ėr tou patio lauktė tuo smertė...

Rasi pėrma karta pana Liodvėka pamiegėna pamatītė savi eš šalėis. Ar so tuokė sosėraukosė, pėkto, pavīdė asabo, kuoki ana ėr eš tėkrūju, kam nuors galiejė keltė nuors šėrdingā pasėšnekietė?

Bet juk gražė ana rokavuos so puono Jūzopo ėr so Tārvīdo. No, ėr so bruolio kartās, nuors anuo kalbas Liodvėkā ne vėsūmet lioub patėktė. Rėk, tėkrā ka rėk sosėtėktė so Teoduoro. Eškluotė anā vėsas sava abėjuonės, paprašītė patarėmu. Vuo pėrmausė ešsėklusėnietė, kāp sesou gīven, juk šėndėina nieka aplė anuos džiaugsmus ar rūpesnius nažėna. Nuta-

(Nukelta i 38 p.)

rē prašītē bruolē, kad pakvēistom Teoduora apselonkītē Salontūs. Ē, tamē pakajou, kor prabiega anēdviems onkstīvuoji jaunīstē, gālietom sostiētē ēr šērdingā pasēšnekietē.

Liodvēkas prašīms bruolē ni kēik nanostebēna. Ons prižadiejē rītuojaus dēina i Šateikius pasiūstē žmuogo so laiško. Esous gērdiejēs būk tā sesou Kalieduoms žadiejosi parvažioutē i vīrā tievuonējē. Žmuogos laiška palēks ēr paprašīs ekonuoma doutē žēnē, ka tik puoni tēn pasēruodīs.

Žēnē atējē ontruo advēnta nadieliuo. Puoni Pliuoterienē pageidava, kad bruolis so sesērē anon aplonkītom Šateikiūs.

Grapa Pliuoterē tievuonējē nabova dēdlē prašmatni. Medēnis paluocius so platio priebotio, nu katruo i abodo šuonus notīsēn bodinka sparnā, kuožnos a tik ne so aštounēs longās. Ižēngos i ērdvē premēnē, Liodvēka apgaubē jauki šēloma, persēsmelkosi nu sena pažinstama kvapa. Liuokajos, padiejēs atvīkosēisēms nosēvēlktē vēršotēnīus drabužius, abodo svetio nuvedē i kombari, kor anūm laukē Teoduora.

Kumet sesou pakēla nu kriesla anūm pasētēktē, Liodvēka soprata, diel kuo ana nanuoriejē apselonkītē Salontūs. Duorisē laukies. Platos drabužis jau nabgaliejē noslieptē anuos padiejēma – bova matītē, kad dēinūm gals nabtuolēj. Rasiet diel tuo atradēma, vuo rasiet diel ēlga nasēmatīma Liodvēkas šērdi ožplūda tuoks griaudolīs, kad akis pasriova ašaruoms. Žuodē natardama, atsargē ēr meilē glaudē seseri, bočiuodama i abodo žondo.

Levuons bova šnekiesnis:

– Svēka būk, sesērelē, džiaugamies tamista matīdamē. Napīk, kad ožgriovuov ont galvuos, bet juk nažēnuojuov. Sveikēnau ēš vēsuos šērdēis, tēkau, kad ēšētēs būs laiminga, vuo mūsa šiuogeris puons Karuolis apduovēnuots dā vēino grapātio.

Teoduora šipteliejē:

– No, bruolieli, to nikēik napasēkeitē, nikāp nagali sorimtiētē. Bet prašoum siētēis ēr papasakuotē, kāp gīvenat.

– Diekou, vertamies kap vēsumet. Dēdēliūm pasēkeitēmu mūsa gīvenēmē nier. Bēnt jau pakuol kas, – pridūrē, žvēlgteliejēs i tīkē siedontē sesēri. – Tavi pamatītē dēdlē nuoriejē Liodvēka. Mēslējo, kad

ana ēr ēškluos, kuokēi rūpesnē spaud šērdi.

Liodvēka pīkteliejē ont bruolē, bet notīlijē.

– Leo, ar tau naatruoda, kad muotrēškas tor sava rūpesniu; vīrā juk tēp pat tou, kas ī tik anēms svarbo, aptar vēinē. Tamsta aiškēnā, kad mon reikiēs keistē sava gīvenēma būda. Tad nuorio pasētartē so sesē, kāp ton geriau padarītē.

Liuokajos tou tarpo pranešē, kad stals padēngtas, ēr Teoduora vēsus pakvēitē i valguomouji. Par pēitus sotarē, kad Liodvēka puora dēinūm pavēišīes Šateikiūs.

Trējūm žvakiu lēipsnelēs plastiejē vērš stala, apdēngta nerto serveto. Teoduora siediejē pri klavesina, laibās pērštās gruodama liūdnuos akordus. Mozēka sklaidies pu pakajo, pripēldīdama vēsas kertēs skombontēs gīvībēs, vuo Liodvēkas šērdi griaudē ēlgesē, katros nešē mergēs mintis i tuolēmus laikus Salontūm dvarē, kumet tēn vērē gīvenēms.

Bēngosi skombintē Teoduora nolēda ronkas i skreita ēr pasēsoka i seseri. Liodvēka pagalvuojē, kad rēktom anā kon nuors moluonē pasakītē, bet sovēsam nanuoriejē šnekietēis – žuodē būtom soardēn ton nanosakuoma sesēs pakajaus geroma.

Anā dingteliejē mintēs pakēltē nu kriesla, priētē pri Duorisēs, apkabintē ēr tēp padiekavuotē ož šērdinga prijiēmēma, ož ton švēisē valonda, patērta šalta žēimuos vakara, bet nasērīža tuokem žingsniu. Matē, kad sesou īr ožsgalvuojosi, liūdna, ligo kažkas anā gōlietom ont šērdēis. Līstē i kēta žmuogas dūšē Liodvēka namuokiejē. Ēr pati naapsēkēntē, je kas nuors so anou tēp darē. Bet juk atvažiava pas seseri so sava klausēmās ēr abējuoniems, reikiēs kumet nuors vēs tēik anas pasakītē. Tik nu kuo pradiētē?

Pradiējē Teoduora.

– Kap gerā, Liu, kad atvažiavā ēr kad paselēkā pavēišietē. Nuors aš nabėjau būtē vēina, bet vēs tēik maluono jaustē šalēp artēma žmuogo. Ēr dā tuokē sopratinga mozēkas klausītuojē.

Liodvēka pasējota tēp, ligo anuos šērdie kuoki ožtvanka būtom sogriovosi.

Pasēpilē žuodē, katrūm nareikiejē ēiškuotē, apmēslītē, sotorietē.

– Ak, Duorisē, mona geruojē seserelē, kuokē švēisē valonda to mon paduovēnuojē. Gīvenēmē nabovau gērdiejosi tēp skombontiuos mozēkas. Na-

ėšmanau, kas če diejuos so monėm, kor ana muni našė – ar atgal i jaunas dėinas, kumet abėdvė posmergės bovuov, ar i ateiti, katruos nagal ni pruo-to parmanītė, bet lauko kažkuokiūm švėisiūm parmainu ėr ligo junto anas. Aš tėik daug nuorio tavės paklaustė. Bet pėrmiau nuorio tau ėšpažintė vėina grieka, katron senė ont šėrdėis našiuojo ėr nagalio anuo nikāp atsėkratītė: vėsa gīvenėma tau vėskuo pavīdiejau: tava dailoma, lėpšnoma, gīvo-ma, žmuoniūm prielonkoma, tava vīra, vākūm ėr galėmībės keliautė, būtė terp žmuoniūm, links-mintėis. Vuo šin vakara, klausīdamuos mozėkas, pamėslėjau, kad rasiet ba rėkala. Mon pasėruodė, kad ėr to tori sava rūpesnius, katrėi ož monūsius rasiet daug dėdlesnė. Bet je apsėrinko, duovėnuok. Ėr ton duovėnuok, kad drinsau spieliuotė.

Teoduora sunkė pakėla nu sava kriesla ėr priėjo-si apkabėna sava seseri.

– Akšėn, sieskiavuos abėdvė ont kanapkelės ėr pasėšnekiekiav aplė vėskon atvėrā, kāp kažkumet senė senė. Ar baatmini?

Liodvėka pamiegėna, bet ne kažėn kon bapri-simėnė. Ruoduos, kad pasakuojė sesou, kāp aptėka buobotės stalčiou tabuokerka. Rasiet ton, kāp skar-žėjė (iskundė) bruoli Stanislouva, kā anou pamatė bučioujint ėr glaustont pakajava Uonelė. Ruoduos, goudies, kad Levuons sokarpė anuos margouji kaspėna. Bet če bova tuokėi niekā.

– Žėnā, Duorisė, aš dėdlė mažā kou baatmėno.

– Tėp ėr tor būtė, juk šnekietė daugiausė liou-bo aš. Vuo to tik klausės, kartās joukdamuos, kar-tās dīvidamuos. Žėnau, kad nu mažėns bovau ple-pi, matīt, tuoki mona prigimtės. Dabar supronto, kāp lioubo ėškoltė tau galva bepasakuodama aplė balius, pažintis so kavalierės, keliuonės ar sosėtėkė-mus so sava būsėmo viro. Ak, aplė savi pasakuotė mon nikumet nalioub pakīrietė. Dabar sopronto, kāp kartās tavi skaudėnau, ėr apgailestaujo diel tuo. Liodvėka pagluostė sesers plaštaka.

– Aš napīksto, Duorisė, dabar tėkrā diel tuo šėrdie nieks nabkėrb, tik pasėjouktė ėš tuo galiau. Bet šin vakara to tėp pat gausi pasėpasakuotė aplė savi. Mon tėkrā ka napakīries klausītėis. Juk jau kelė metā to esi grapienė. Mėslėjo, kad tuokiūm asabu gīvenėms nabūn tošs ar pėlks.

– Tėp, Liu, to teisībė sakā. Grapieniu gīvenėms ėr pėlns ėr margs. Tik ta pėlnībė ne vėsumet džiogėn.

Liodvėka nožvelgė seseri stebiedamuos. Ont lūpu kėrbiejė klausėms: „Sesė, ar tamsta esi laimin-ga?“ Bet sosėtoriejė ėr paklausė kėtkuo:

– Nuorio paklaustė, diel kuo tamsta dabar, tuo-kemė padiejėmė, esi Šateikiūs vėina?

– Diel tuo nasielvartauk. Če aš atvažiavau sava valė, nieks monės navarė. Puons, mona vīrs, dabar ėr dėdlė ožsėjiemės tarnības rėkalās. Metu pabonga, iždėninkou rėk daug važėnietė pu pavietus, tėkrintė pavaldėnius ėr patem atsėskaitītė. Kalieduoms ons atkeliaus i Šateikius so vākās ėr polko dvariunioniu. Aš neso vėina. So monėm atvažiava daktars, mona mīlėmas tarnaitės. Vākūtelė atėjėms mon jau nabier naujīna, jau ketvėrta laukous.

– Ketvėrta? – nosėstebiejė Liodvėka. – Juk to do vākus tetori.

– Tėp. Torio do augontius. Tretiesis nomėrė ni ožgimtė naspiejės. Tas ėvikis bova mona skaudiausias pargīvenėms.

– Tad ar to nabėjė, kad tėp viel gal atsėtėktė?

– Naatsėtėks. Diel tuo aš če ėr eso. Ramībė ėr valiuo.

Teoduora papiemė sesers plaštaka ėr oždiejė onou ont papėlniejosė sava lėimėns.

– Junti, kāp balduos? Vadėnas, ėr givs ėr tvėrts. Aš eso švėntā isėtėkėnosi, kad ons i šin pasauli atės laimingā.

Liodvėka pu delno jota minkštus dunksteliėjė-mus. Tas puojūtis bova tuoks napaprasts, ligo kuoks stebūklos.

– Ar tau naskaud? Ar navargėn?

– Ne, tas mon teik tik džiaugsma. Žėnau, kad ėr gīvs.

– Vuo kas atsėtėka, kad tas tretiesis naatėjė? – tikė paklausė Liodvėka, bet grėtā pridūrė: – Je tau tas sukel skausma, gali mon napasakuotė. Duovėnuok ož tuoki žingėidoma.

– Narėk parsėpršėnietė, juk aš pati ton kalba ožvediau. Sakiau, Liu, kad mon tink aplė savi pasa-kuotė. Dabar, ka torio tuokė patėkėma klausituojė, tas mona nuors dā dėdliėsnis. Gerā, kad to šin vaka-ra pasėtaikė, torio kam dūšė ėšlėitė.

Duorisės balsė Liodvėka taries gėrdonti ašaru gaidelės. Ta kuokė mėnota patiliejė ėr ramė kalbie-jė tuoliau.

– Tėkriausė žėnā, kad ne vėsas mūsa luoma pa-
(Nukelta j 40 p.)

nelės žanėjės eš meilės. Aš bovau vėina eš tūm bal-tūm varnu, katruos būn isėmīliejosės sava būsėmus virus ēr isivaizdou bėndra gīvenėma dvėjau, ligo pasakuo: „gīvena ēlgā ēr laimingā“. Po veselės aš greitā sopratau, kad sava vīrā sovėsam napažinsto. Nieks jaunuoms panuoms naaiškėn aplė vīru prigimti. Napažėnau ēr tuo gīvenėma, katramė toriesio būtė vėsa omžio, nažėnuojau ēr bendravėma pluonībiu, sava prievuoliu, veidmainītės, i katron sviets ī lig ausūm iklimpės. Namažā laika toriejė praētė, kol parpratau – vīrs torietom būtė ne tik milėms, bet ēr gerbams. Vuo je nier ož kon gerbtė?

– Natrokau pajostė, – atsėdoksiejosi ēr patīliejosi tuoliau kalbiejė sesou, – kad aš neso anam mie-liausė, gražiausė ē brongiausė. Eso tik muotrėška, katruos rėk šalėp savės i svieta ēnont, katra tor anam vākus gimditė, anuo nomus laikītė, svetius prijimtė ēr ožimtė. Tuo vėskuo aš ešmuokau, tik naėšmuokau sosėtaikītė so tou, kas natroka ešlītė i dėinuos švėisa. Puons, mona vīrs, nabova mon eštėkems.

Liodvėka klausies apstolbosi: kuo kuo, bet tuo nasėtėkiejė ešgėrstė eš Teoduoras. Siediejė sostingosi, bėjuodama anuos kalba partrauktė, vuo sesou pasakuojė tuoliau.

– Reikiejė tik indiemiau pasėžvalgītė aplinkou, kad soprastomi, ka daug aukštūmenės puorū gīven tēp pat. Aš dā nabovau ont tėik pruotinga. Tad ešdrinsau anam papriekaištautė. Tēp pasėelgdama padariau dėdliausė klaida. Ešgėrdau ton vakara, kuo nagėrdiejosi. Bet tau tūm žuodiu nakartuosio, par daug skaudė anėi bova. Ešr tebie.

Bieda bova ta, kad aš tou laiko vaikelė laukiaus. Tuokemė padiejėmė ešgėrstė, kad meilės nier, kad anuos rasiēt ni nabova, mosiet, par daug sunkos smūgis jaunā, patėklė muotrėškā, kuoki aš tumet bovau. Vėsas sava mintis ēr pajiegas sokaupiau savie, kad nožodītuo meilė sava vīrou. Bet tuoks mona nosėteikėms žodė ēr dā nagėmosi vaikieli. Ons gėmė nalaiko, nagīvs. Ešr pati vuos vuos ešsėkapstiau. Gal puonou mona vīrou tas bova pamuoka. Atsėprašėniejė, rūpėnuos, daktarams piningūm naskundė, lonkė muni mažne kuožna dėina. Rasiēt ē priš žmuonis jauties napatuogė, rasiēt pražovosė sūnelė gailiejuos, rasiēt eš tėkrūju sava kaltė pripažėna. Ak, tas jau nabie svarbo.

Vuo aš palengvė kieliaus eš lėguos. Daugiau galvuojau aplė givūsius vākus – kāp anėms rėktom augtė

ba muotinas. Anėi natoriejė tuokiuos babusės kap mūsuoji. Je monės nablėks, kas anus milės ēr prigluobs? Ta mintės bova ligo eštėista ronka skėistontem. Pakėlau ont kuoju ēr apsėramėnau. So vīro šnekiejau viežlibā, kap so svetėmo žmuogo. Pati dīvuojaus, kad galio, ligo sava vėdou būtuo nu kažkuo ešsėvadavosi. So laiko atėjė sopratėms, kad ešsėvadavau nu sava naivuos ēr eš dalėis savanaudėškas meilės. Stebiedama aplinkėnius sopratau, kad sviētė daug šeimū tēp gīven. Tonkė pasėtaika, kad ēr puonės sosėėiška sau vīru, katrėi anuoms paivairėn gīvenėma.

– Bet kāp to viel... – rižuos ožklaustė Liodvėka, bet naėštarė lig gala.

– Kap aš viel vāka laukous? – šipteliejė sesou. – Nagalvuok aplė muni bluogā, Liu. Tas vaikielis īr grapa. Aš galiejau ožsluopintė sava meilė, bet nieks monės naatleida nu žmuonuos pareigūm. Sakiau, kad puons, mona vīrs, prašė atleidėma. Ruoduos, kad eso anam duovėnuojosi. Kėtēp sakont, dabar mon tas pats, kou ons ožsėjem, kumet neso šalėp. Matau, kad tēi dalika tavi stebėn. Patėkiek, kad daugelis puorū tik tēp ēr tegal eštvertė vėins šalėp ontra. Vuo kėik svieta muotrėšku pragīven sava omžio, tēp ēr napažėnosės ešsvajuotuosės meilės.

– Tad a galietomi atsakītė, ar esi laiminga?

– Sesė, – viel apkabėna anon Teoduora, – tik naožsėmanik monės gailietėis. Aš tėkrā nasėjauto nalaiminga. Torio vākus, torio nomus, eso svėka, ap-rūpinta, dūšiuo laisva. Sogalvuojau atvažioutė i Šateikius – atvažiavau. Diel tuo, kad nuorio paėlsietė nu svieta so anuo veidmainīstieims, apkalbuoms ēr toštībė. Atsėvežiau kningu, natūm. Padedo gaspadėnautė akmistrėnė Ontuosė. So dvara mergėkiems taisau kraitieli sava būsėmam vākūtelio. Nuorietiuo solauktė mergelės, bet būs gerā, kas bebūtom, kad tik svėks ožgimtom. Tad kuo mon batrūkst lig pėl-nuos laimės? Juk ēr ton meilė, aplė katrou pasakuos prisėskaitiem, ēso patīrosi, kas ne vėsuoms pavikst.

Teoduora pakėla ēr viel atsėsieda pri klavesina. Eš pu liaunūm pėrštu pasėpilė linksma šuokė meliuodėjė. Bet po mėnotas i anon pradiejė bėrtė liūdne akordā, paskiau pavėinė garsā, tikė, skaudė, ligo ašaras.

Rītuojaus dėina Liodvėka, gorkšnuodama so Tuoduora arbėta, apsakėniejė gīvenėma Salontūs. Aplė vėskon šnekiejė ligo pasėjoukdama eš savės;

juk anuos dėinas  r not k m  ses r  gal atruod t  sov sam nainduom . Nanosliep  itar ma, kad bruolis  i ska an  jaun k . Apsak  sos t k mus so puono Tarv do Salont s  r Laumies.  skluoj  kuo smolkiaus  apl  sava nakt n  keliuon   s Laumi   r sava mintis apl  sot ktus  muonis, apl  Levuona  r savi pat . Duoris  klausies  v psuodama, kart s kuo nuors paklausdama, kart s nos joukdama. Bet Liov kas tas na eid . Ana jauties linksma, ont  erd is bova lengv , ligo b tom apvaliosi anon nu nar kalin‐ga  lam ta. Ton ses r   r pasak .

Teodora sorimtiej .

– Nasak k t p, Liu. V sks, kon  muogos pamata,  s gerst, pajunt, kaupas anuo galvuo  r  erdie kap o zg ivents torts. Tas mumis dara pruotingesn s. K ik sopratau, nad d l  tatruok ti patapt  puoni Tarv dien ?

– Teising  soprata, ses , – nos jouk  Liodv ka, – sov sam tuo natruok sto. Gal  r bruolis rimt  apl  tou nam sl j, gal  r puons Kajetuons tuo nas t k.  e gal tik to t  mona itar niej m , tad niekam napasakuok. A  sav s nik p namatau so puono Tarv do kap so sava v ro. Tuoki mint s mon  r atgrasi. Tad ar  r kuo va iout  i puoniuos Navidanskien s balio, kor viel sos t ksio tou  muogo?

–  r  imt  i muoni , k p muotr skas gal v rams paruod t  sava puo i ri i anus,  enuom s nao gaudamas, naiskaudindamas. Tau an m, mat t, d  naprir ks. Bet je tonkiau pab ndrausi so  monim‐  muoksi.  enuom s, jego tuo prir ks.

Liodv ka nol da galva.

– To teis b  sak . Mon tuo nabiprir ks. Kas bepastebies mona om ziaus pana terp jaun m   sv k m?

– Duov nuok, Liu, a  mosiet nos s nekiejau, sos zgr ba Teoduora. – Bet apsvartikem tava gal m b s  alto pruoto. P rmiaus , r k  smest   s galvuos minti, kad esi luozuorios. Je pati apl  ton o m r i,  r k t ms tas nar pies. Ontros dal ks: aps prask so teis b , kad jaun  kavalier  tava palonkoma vargo ar s iks. Tau, seserel , r ks pas zvalg t  i augesnius o  savi. Nao m r k t p pat, kad aplinkou besisokou na l   r senvaik  mat s aplink tava galva vain ka  s dv j m brong m dal ku – Gorski  k lmies  r nam nka krait . Tad kelk galva, Liu. To gali patapt  geid ziamiaus  nuotako  emaiti  kon gaik st juo.

Liodv ka klausies Teoduoras  uodiu vuos ne pras  iuojosi. Tuokiuos pl kuos teis b s an  i akis

d  nieks nabova pasak s. Paskot n  Duoris s  uod  ab dv m sokiel  skani jouka.

– Bet a  nuorietiuo, – po nakoriuo laika rimt  pratar  Teoduora, – a  nuorietiuo  al p tav s mat t  pruotinga  r duora  muogo. Ons gal nab t  jauns  r  s vaizdos, ons gal nab t  d dl  baguots. Bet ons tor b t   st k ms, st pros sava v dou, verts  muoni m  r tava pagarbuos. Pri zado, kad, viel sogr  osi i svieta, pas zvalg sio.

Je rasio, t kr  sotais sio jodom sos t k ma. Aple ton dabar, laika toriedama,  r pasvajuok.

T p  nekiejuos seseris, apveiziedamas  ateikiu paluocio, vart damas Teoduoras ronkdarbi s, sklaid damas spintuos apdarus, vart damas kningas  r natas.

–  en , ka atva ziuos Levuons, a  paakinsio anon sos r pint  tava pasv it s  r tualet s. Mat ,  muonis panas p rmiaus  vert n pagal apdara. No, pruota pati toriesi sobron dint . Skaitik, kon notverdama  r diekis i galva, is klausik i muok tu  muoni  kalbas. Ar d  nesi u m r sosi pronc z sk ? Pris mink tou kalba vart dama pranc z skas kningas; dousio kel s pars ve t  nom i. Pliuotk nink  patapt  vargo ar sugebietomi. Ta  da tau nagr s, juk v sumet muokiej  pat liet . Pat kiek, ta muotr skas sav b   r d dl  vertinga, – muok  Duoris .

– A  eso nostebinta tava moz k n s gebiej m s, – pag r  seseri Liodv ka. – Kumet  r k p to  smuok ? Ats m no, tau moz kas pamuokas d  vaik stie lengv  sekies. Bet skombint  t p, k p vakar, tegal tik tal ntings moz konts.

– Mosiet a   r eso tal ntinga, – nos jouk  Teoduora. – Moz ka mon v sumet pat ka –  r klaus t is,  r muok t is. Ton natroka pastebiet  aplink n . Tad po tuo, ka graps  ved  muni i svieta, bovau pripa inta kap moz kont . Kad pateisintiuo ton varda, papra iau v r  pasomdit  mon gera muok tuoji,  s katruo d dl  daug kuo  smuokau. Tas g ven m  mon daug kartu pravert . Moz ka padiej   r  s g t ,  r gr tiau o m r st  li dnus dal kus.

– K p gaila, kad a  kuo nuors dar t  ger  t p  r na smuokau, – pasak  Liodv ka.

– Diel kuo nieka? To poik  juod nieji,  uoki. Ats m ni, k p tavi lioub auk tint  mamzel  Salont s? M sl jo, kad tuo nao m r  . Bet muok t is nikumet nier par viel . Puoniuos Izabel s baliou pas st nk paruod t , kon gali. M sl jo, kad

(Nukelta i 42 p.)

kavaleriu šuokiūs panelē Gorskītē napritrūks.

– Ak, Duorisē, liaukis šaipītēis. Jau darās pa-naši i bruoli.

– Duovēnuok, sesē, mona joukā napēktē. Nuo-rio, kad to ēšmuoktomi daugiau pasētēkietē savēm. Išmesk ēš galvuos abejuonēs. Je patēksi pati sau, pa-tēksi ēr kētēms.

Natroka prabiegtē tarpušvēntis, ēr šētā pana Liodvēka, atsēdūrosi puoniuos Izabelēs baliou, sied ožstalie šalēp naujē pažinstama – dvara savēninkēs posbruolē puona Straševičē Sēlvestra ēš Opītēs pa-vieta. Stals bova nokrauts valgēs ē gierēmās. Aplin-kou zojē liuokajē, svetems pateikdamē vēs naujēs patruovas, pēlstīdamē i taurēs brongi vīna, i kupke-lius vēsuokius trunkus (svaigiūsius gierēmus). Paka-jou tvīruojē lengvos šormulīs.

Liodvēka gēlē isēdiejē i galva sesers pamuoki-mus siedietē nieka nasēbaimēnont, namēslējint, kad i tavi kažkas stebeilējēs, nasvarstont – tinki ar natinki aplinkou esontēms, vuo tik patē vēsus ste-bietē, daugiau klausītēis, nego šnekietē ēr, gink Die-vē, nagalvuotē, kad esi prastiausē kompanējuo. Je kam tēp ēr atruoda, tas tau nator rūpietē.

Tad pana žvalgies i žmuonis, sosērinkusius pri stala. Anūm bova vēsuokiūm ēr ēš vēsor, tēp pat ēr gēmēnaitiu pagal Šemetūm ēr Gorskiu lēnējē ēš Beržienū ēr Pavēntiūm. Na vēsus ana bapažēna, matā dēdlē senē babova sosētēkosi. Puoni Izabelē, nomūm laikītuojē, apsētaisiosi tomsē mielēno ap-daro, apvediuoto sēdabrēnēs nerēnēs pri kakla ēr ronkuoviu galūm, dailē sokeltās švēisēs plaukās, linksmā šnekiejuos so šalēp siedontēs vuožniausēs svetēs ēr vēišniems. Kētuo stala posie, baveik priš pat Liodvēka, siediejē Tarvīds Kajetuons so puo-ni Stanislavo. Pri anuos patiuos šuona bruolis Le-vuons šnekēna Aleksandravičātē Teopilē ēš Gon-dingas, katra bova Gorskems gēmēnie ēr diel tuo pažinstama nu sena.

Kāp gailo, kad nier Duorisēs. Par kelēs dēinas, pralēstas Šateikiūs, Liodvēka pajota, ka tor ne tik seseri, bet ēr šērdinga draugē, katrā galiejē patēkietē vēsas sava paslaptis ar tikē būtē šalēp, juntont abē-posi prilonkoma, skaitont vēina kētuos mintēs.

Rēk pripažintē, kad kelē žanatvēs metā seseri dēdlē pakeitē. Je pērma vakara Liodvēka stebēna ar

šēik tēik žeidē tēisē Duorisēs žuodē aplē žmonis, gīvenēma tvarka, anuos patiuos ispūdius, tā, pabovo-si ēlgiau, so tou apsēprata: juk anuos tuokēs artēmas, kad nier kuo sava mintiūm dongstītē ar notīlietē, kas vēsumet bova svieta žmuoniūm bēndravēma taisīklē. Kam sakītē ton, kuo ēš tēkrūju ni nagal-vuoji – geriau jau patīlietē.

Bet svieta soejēmūs reikiejē šnekietēis. Šētā puons Sēlvestros, katron šin vakara gava i puora, tēraujēs, ar ana īr kumet nuors bovosi Opītē, gal tor tēn pažinstamu. Pana Liodvēka tor švīpsuotēis ēr viežlībā atsakēnietē: ne, tēn nabova, pažinstamu nator. Rasiēt guoduotēns puons Sēlvestros soves anon i pažinti so sava krašta žmuonim, je anūm šin vakara īr terp puoniuos Izabelēs svetiūm. Ana nažē-nuojosi, kad puoni Izabelē Opītē tor gēmēnaitiu. Vuo rasiēt ana īr kēlosi ēš tūm vēitu.

Puons Sēlvestros veiziejē i Lidvēka maluonē, šnekēna tikē, tad pana pasējota vēsā nabluogā, siediedama šalēp tuo skrumnē atruodontē vīrēš-ka. Pastebiejē aplink mielēnas anuo akis sosēme-tosēs rokšlēlēs; matīt, ne jaunēklis jau. Rasiēt jau ē plaukā prazēlēn, bet galva pridēngta nadēdēlio pudrouto peroko. Šēs laikās paplētosi tuoki mada terp vīru, ožvēs tūm, katrēi tor valdēška urieda (tarnība). Bet tuo juk napaklausī.

Pana novarē šalēn nagražēs mintis. Rēk džiaug-tēis, kad šalēp īr žmuogos, katros nieka bluoga anā nageid – tas matītē ēš anuo akiūm ēr ēš kalvuos. Švīpsuos anā, paruodīdams svēkus dontis. Ēr, Die-vou diekou, pu dēduoko nuosē oustu nier. Tuos mintis vuos naprivertē Liodvēkas balso nosējouk-tē ēš savēs, bet sospiejē ožgniaužtē tou staigē kēlosi nuora ēr ana mažās gorkšnelēs pradiejē smuokavuo-tē brongvīni, katruo karts nu karta vēs lioub pasiū-luotē puoni Izabelē ar katras nuors ēš svetiūm.

Švēisi sesers nosēteikēma natroka pastebietē ša-lēp siedous Levuons. Ons, matīt, pažēnuojē puona Sēlvestra, tad abodo linksmā karts nu karta lioub parsēmētē žuodēs.

Liodvēka džiaugies, kad tas soejēms īr kor kas maluoniesnis, nekap puona Tarvīda balios. Vo dā dēdlesnē linksmībē prasēdiejē pakēlos nu stala. Dēdliuojie salie pradiejē soskombietē mozēka ēr no-mūm šeimēninkē vēsus pakvēitē tēn. Puonēs ēr pane-lēs sosieda ont pasēinēs ēšrēkioutu krieslu. Liodvēka apsēdžiaugē, pamatiosi toštē vēita šalēp pažinstamas

Teopilės – galies pasėšnekietė so anon. Puons Sėlvestros, pasvadėnės pana, nasėtraukė, laukdams, kumet galies anon pakvėistė būsėmam šuokiou. Tou tarpo vėins ėš svetiūm, matīt, puoniuos Izabelės paprašīts, pradiejė rėkioutė puoras katėljuonou, ėr puons Sėlvestros paprašė Liodvėkas paduovėnuotė anam ton šuoki. Balėka tik linktelietė, ėštėistė ronka ėr atsėstutotė i eilė kap ėr kėtas puoras. Šuokiou rėkiavuos ėr senė, ėr jaunė. Stuojė puoni Izabelė so Liudvėkā namatīto vīro, puons Kajetuons šonkėna sava doktėrelė, Levuons pakvėitė pana Teopilė. Eilie sosėdarė par vėsa salė. Mozėkontā grėižė ont skrėpītiu, pūtė trūbus ėr klernetus, žvongėna cimbuolās, dundėna būgnās, tad mozėka ėšėjė linksma ėr tronki. Liodvėka, vediuojama šuokė figūruos, pasėjota bėnt dešimti metu atjauniejosi, tad plauktė plaukė.

Aplink robranta (apatini sėjona so lankelės) dailė siūbava naujuojė aksuomėnė perlu spalvuos manta (muotrėšku ėškėlmiu drabužis, panašos i apsiausta) ėr rosva damasta sėjuns, nierėniūm ronkuogalė gluostė liaunas ronkas, kuojės lengvė kėlnuojė tīma batelius žemās kolniokās. Ak, kāp gerā, kad Teoduora papruotėna bruoli nagailietė ėšlaidu anuos naujem apdarou, tinkamam svietė pagal stuon.

Puons Sėlvestros ba varga vediuojė sava šuokiejė, stebiejuos anuos žingsniu lėngvomo, jodesiūm grakštomo ėr pats sau mėslėjė, kuo ta pana lig šiul ož vīrā naėšėjė, ožsėsiediejė ožkompie, vuo juk baguota, geruos gėmėnies. Paruodik tuokė šuokiejė miestė – kavalieriu naatsėgins.

Tamė baliou Liodvėkā kavalieriu tėkrā ka natrūka. Šonkėna anon ne tik bruolis, puons Kajetuons, bet ėr lig šiul dā namatītė vīrā. Bet daugiausė anā patėka šuoktė so puono Sėlvestro. Puora kartu sostuojėn salės pasėinie atsėpūstė, gīvā šnekiejuos. Liodvėka sožėnuojė, kad puona Sėlvestra bruolis Strašėvičė Jūzops ėr Opītės pavieta pakamuorė, kad ons pats tamė kraštė tor dvara ėr valdėška urieda, kad ėr pažinstams so Tizenhauzo Ontuono, dėdliuojou Lietovuos pramuonėninko, kad ėr daug keliavės ne tik pu Lietovuos ėr Lėnkėjės miestus, bet aplonkės ėr Prūsū konėgaikštėjė, ėr Ringa.

Liodvėka indiemė klausies ėr napabėjuojė pasėgoustė, kad ana, pragīvenosi bene posė žmuogou skėrta omžiaus, tėik mažā kou dar tier matiosi. Puons Sėlvestros ramėna, sakīdams, kad panelė ėr daug metu priš akis ėr kad ton padarītė tėkrā ka dā sospies.

Mozėkontams pavargos, svetė būrelės pabėra pu paluocio. Puoni Izabelė Liodvėka so bruolio pakvėitė i nadėdėlė jaukė svetainė ėšgertė arbetas. Liodvėkā aruodė, kad nomūm laikītuojė tėkrā šėrdingā džiaugas, prijimdama sava nomūs Žemaitiu kašteliuona vākus.

Anuos elgesie pana napajota nikuokė apsėmetėma, natėkra nuolonkoma ar padlaižiovėma. Šnekiejuos so vėsās kap līgi so līgės, kas Liodvėkā dėdlė patėka. Tuo draugėjuo bova ėr puons Sėlvestros. Kalba sokuos aplė gīvenėma Opītie, aplė puona Sėlvestra bruolė Jūzopa svėkata ėr rėkalus. Šeimėninkė naklausėniejema paaiškėna Gorskems, kad puonā Sėlvestros ėr Jūzops ėr tėkrė anuos posbruolė. Matā, anuos mamātė Strašėvičātė Elzbieta ėr Strašėvičė Juons, posbruoliu tievs, ėr bovėn bruolis ėr sesou. Tad tonkė nuorietom sosėtėktė so gėmėnaitės, tik ne vėsumet galinti, nes vėins nu kėta gīven tuolėj. Ėš anūm kalbuos pana Liodvėka soprata, kad puons Sėlvestros ėr Izabelė ėr našlė. Muotrėška tėravuos aplė Sėlvestra sūnus, katrėi, matīt, bova geruokā jaunesnė ož paaugosius anuos patiuos vākus.

Besėvaišėnont arbedo puoni Izabelė pakvėitė Levuona ėr Liodvėka lėktė naktė; juk anėi ėr vėinė ėš tuolėmiausiu svetiūm. Kas artiau gīven, ėšsėvažėnies, vuo lėiktontėms vėitas anuos nomūs vėsėms atsėras.

Blīški žėimuos saulė greitā rėitiejė pažemė, vuo dā greitiau liekė dėdliesis Gorskiu važis. Šin karta Liodvėka siediejė važie šalėp bruolė. Levuons matė, kad sesė ėr nosėteikosi gerā, tad šin karta napralėda pruoguos anon paerzintė.

– Matau, seserelė, kad naujiesis kavalierios ma-luoniesnis ož guoduotėna puona Kajetuona.

Liodvėka lėda bruolė žuodius pro ausis ba pėk-toma. Nier kuo pīktė, juk Levuons saka teisibė.

– Ėr sopronto diel kuo, – tuoliau puostingava Lavuons. – Līgėnont tas dvė persunas, puons Strašėvičė tor daug privalomu. Jauniesnis, baguotesnis, tonkiau pasėruoda svietė, tad anuo apsėejėms so žmuonim kor kas prijėmniesnis.

– Ak, liaukis, bruoli, – naėškėntė Liodvėka. – Diel kuo to nuori sogadintė mon dėina? Pats tėmpė i ton balio, vuo dabar ėškalbėnieji. Ruoduos, šin karta natorietomi diel kuo priekaištautė?

Levuons nožvelgė šalėp siedontė seseri: nu šal-

(Nukelta i 44 p.)

tė iraudėn žondā, tuokiuos pat spalvuos papūstas lūpas, tēsi nuoselė, primerktas akis pu juodās ontakės, ont galvos – sabala keporelė so plunksno pri šuona. „Našpetna ta mona sesė, našpetna“, – rasiet pērma karta pamėslėjė aplė Liodvėka ons kap aplė muotrėška. – „Trisdešim metu vargo ar kas anā dotom. Šėp ar tėp, merga tebie, dā nasovarga vīrou patarnaudama, vākās rūpindamuos. Ėš tėkrūju rėk anā tonkiaiu terp žmuoniūm pabūtė,“ – mėslėjė ons, bet balso tuo napasakė.

– Duovėnuok, Liu. Nanuorio sogadintė tava nosėteikėma. Matau, kad terp žmuoniūm tau bova maluono. Matiau, kad vėsėms so tavėm bėndrautė patėka. Tad pamėslėkiaiu, kor važiousiau kėta karta.

– Aš nuorietiuo aplonkitė Duorisė, sožėnuotė, kāp ana jautas, rasiet jau sosėlaukė.

– Ėr papasakuotė aplė balio, pašnekietė aplė šuokius, vaišės, pariedus, kuožna vėina, tėn bovosi, sotėkta, – miegdžiujė seseri Levuons.

– No, kad ėr tėp, – sopīka Liodvėka. – Kas gal mon ožgintė so seserė šnekietėis aplė kon nuorio? Bet so tavėm nier kuo aiškintėis – esi napataisuoms.

– Gerā, gerā, Liu, napīk. Atsėėlsiesi po keliuonės ėr ož puoruos dėinūm galiesi liektė i Šateikius. Nuors... Gal rėktom atsėklaustė Duorisės?

Žmuogos, kėta dėina pasiūsts i Šateikius so laiškeliu, parnešė palonki atsakīma.

„Atvažiuk, seserelė, pakol aš nasogriovosi. Tėkous, kad rītu dar būsio ont kuoju. Lauko.“

Atsėdūrosi Šateikiūs, pana Liodvėka bova malunė priijimta, bet ožsėbūtė nažadiejė. Matė, kad sesou dā daugiau apsunkosi, kad nagal ėlgiau ėšsiedietė vėinuo vėituo. Geront arbeta so medauninkās, Teoduoras pasėtėrava, kāp Šateikius praėjė švėntės, ar bova atvažiavės puons graps.

– Žėnuomās, bova. Atvažiava so abodom vaiokiās ėr so gero posė šeiminikštiu. Bova rūpestings, kontros ėr maluonos. Priš kelės dėinas vākus išvežė i sava muotinas dvara natuolėj Korša. Pats dar tor rėkalūm Vėlniou, bet po dėinuos kėtuos grīš i Šateikius – nanuor monės palėktė vėinuos. Tou aš eso kontėna. Kāp vėskas besosėkluostītom, gerā šalėp torietė žmuogo, katros bieduo vėsümet atras ėšeiti. Bet aš bieduos nalauko, eso tėkra, kad vėskas praēs laimingā. Vuo dabar to pasakuok, ar linksmos bova puoniuos Navidanskienės balios?

Liodvėka pradiejė pasakuojėma, stėngdamuos

naėšsėpliestė, kad nanovargintom sesers. Apsakė sava naujus drabužius, katrus sosėtaisė tā soeigā, papasakuojė aplė balio, žmuonis, so katrās anamė sosėpažėna ar šnekiejuos.

– Bet daugiausė nuorio padiekavuotė tau, seserelė, kad patarė mon, kāp rėk žmuonies nosėteiktė ėr so žmuonim apsėeitė. Ruoduos, kad mon tas pavīka. Ton vakara bovau užmėršosi sava nagalė. Rasiet apsėrinko, bet atruoda, kad ėr kėtė tuo napastebiejė. Vuo gal muokiejė apsėmestė, bet aš tou narūpėnaus. Nabova svarbo, kuoki aš atruodau kėtūm akies. Prisėšnekiejau ėr prisėšuokau kap nikuomet onkstiau sava gīvenėmė. Ėr nomėi parvažiavau linksma. Dabar mėslėjo, kad nabluogā būtom dā i kuokė nuors draugėjė papoltė.

– Papolsi, Liu, papolsi, ėr dā ne vėina karta. Ėr ėspūdiu prisėsėmsi i valės, no, gal ne vėsومت tuo kiūm maluoniūm, kap šin karta.

Bet ėš onksta nier kuo speliuotė. Žėnā, kumet aš ėšsėrėšio nu sava naštuos ėr pakėlsio ont kuoju, aptarsiau tava rėkalus ėr daugībė kėtū dalīku, katrėi muotrėškuoms rūp. Teisībė, vuos naožmėršau, puons mona vīrs atvežė laiškieli nu mūsa Uonuos – puoniuos Menžinskienės. Praša pasveikintė tavi ėr Levuona. Raša, kad gīven ba biedūm. Ėr aplė Kuotrīna pasakuo. Ta laimingā ontra sūnaus sosėlaukė, diel tuo niekor šėn žėima naėšjodies ėš tuos Godūm žemės. Dīvā, ka pamėslėji, kāp platė ėšsėsklaidė mūsa dėdėlė šėmīna. Nažėnė i kuokė pasvietė to notekiesi...

– Kažin, Duorisė, ar aš ėš vėsa notekiesio.

– Notekiesi, tėkrā ka notekiesi. Atmink mona žuodi, kad ni posės metu napraēs, kāp vina dėina ėisi pri altuoriaus.

Tėp abėdvėm bejoukujint napajota, kad ka ė vakars jau ėe pat.

– Būk svėka ėr tvėrta, seserelė, tegol Dėivalis laimėn tava dėinas. Atsiūsk ženė aplė dėdliouji pasėkeitėma sava gīvenėmė, – pasakė Liodvėka atsėsveikindama ė pabočiava seseri.

Žėnė i Salontus atėjė po nadielės ėr bova gera: puoni grapienė sosėlaukė svėkuos doktėrelės.

Vėsa žėima Liodvėka so bruolio važėniejė i sveitius – tū ėšėigu bova vuos ne kuožna nadielė: ėe balios, tėn medžiuklė ar šėp kuoks pasėžmuoniejėms

pas gėmėnės  r pa instamus. Kveitėmu natr ka, nuors Salont s anei patis ni vėina balius nasotaisė. Liodvėkas pa instamu rats geruok  padėdiejė. Terp an m bova jaunas puoras  r Liodvėkas vėinmetės o sėsidiejosės panas, sobrėndosės  anatvė. Pasėtaikė vėins kėts v rėšk, pavielavės apsė anintė arba na l s, bet Liodvėka nagaliejė pasak tė, kad kas nuors  s an m b tom krėtės i  erdi. Tuoks napasėtaikė, bet diel tuo pana nasoka sau galvuos. Vuo  r laika tam nabova. Nuoriedama atruod tė ne bluogiau kap kėtas, Liodvėka d dėlė r pėnuos sava  s vaizdo. Mėiguojė kėik nuoriedama, prausė borna vėsuokės vondėnim, kuo na d ina  jė pasėv k stiuotė i parka, je tik nabova speiga ar p guos. Vakar s miegėna prisėmintė mozėkas pamuokas, nuors  s tuo, rėk pripa intė, nauduos nadaug tabova. Skaitė pronc zėšk s kningas, parsėvė tas nu Duorisės. Vuo o vės daugiau laika lioub noplauktė besėr p nont pa vėt s, katr m ne tėik daug  r tatoriejė. Bet verties so tou, kon bova nopėrkės bruolis, kon lioub atrastė om enatėlsi babunelės drabu enie ar kuomuoduos. Mat  kuo nuo soeiguo apsėvėlktė ton pati drabu i svieta akėmis veizont bova napaduoro. Tad soka galvas abėdvė so Magdelė, derindamas  amerliokus, palatėnės, palaidėnius,  alikus pri sėjuonu ar mantu, katr m dabar jau toriejė dvė, bet tat  bova  skėlmiu drabu is, katron deriejė vėlktėis tik  nont i balio. Terp kėt m pan m Liodvėka i sėskirė tou, kad muokiejė pasėrinktė pri sava apdar m tinkamus papou alus. Nikumet nalioub apsėkrautė blėzgotės karuolės, sagtiems ar kėtuokės niekniekės. Teis bė pasakios, nadaug an m  r tatoriejė, kas dab  an   sėjė tik i nauda.

Sviets  s pu lėngvo patiemėjė, kad ka teliuon tė Gorsk tė Liodvėka  r  sna i, bet skrumni, rimta panelė, verta pagarbuos  r pasėtėkiejėma. Kėik t s komplėment s bova apsėmetėma, vuo kėik teis bės, pana Liodvėka nasoka sau galvuos. Ana nastuoruojies b tė vės m matuoma  r pagėrta. Tad, ka pavasari viel sositėka Teoduora, bova sesers pamaluoninta ger s  uodės aplė sava  s vaizda  r apsėejėma.

 eim  bėngontėis Teoduora  s  ateikiu  s vaizda i Vėlnio. Mat   ateikiu dvarė  adieje vasaruotė puona Karuolė bruolė. Teoduora mėslejė, kad an  so ma o v ko nab s ram bės tamė  ormolie, nuors ma uojė grap tė, katr  davė Marijės Karuolinas varda, auga kap ont mėili m, bova vės m m lėma,

lepėnama, tame tarpė   sava tieva – puona grapa.

Seseris sositėka gego s vėdorie Bėr ovien s, kumet diedėna Juzefa, atva iavosi vasar  i ton dvara, sokvėitė vėsus artėmesnius gėmėnės  r sosiedus i „sezuona atėdar ma“.  ėnuom s, pakvėitėma gava  r grap  Pliuoterė. Daugiausė diel tuo apsėd iaugė Teoduora, d dlė nuoriejosi sositėktė seseri Liodvėka   kėtus salontėskius, katr m namatė nu  ėimuos.

Liodvėka tėp pat laukė tuo sositėkėma. Seseris apsėkabėna tėkr   erding   r nabnuoriejė skėrtėis ni mėnot . Diedėna Juzefa, grėta, govi muotrėška, katr  nieks nadavė ni pėnkėsde imtėis, nuors jau senė bova o  tuos rėbuos, vėi ni m natrokėna.

– Matau, mergelės, kad nuorėtau pasė nekietė.  kėtau i parka, sosėi skuokėtau kuokė ramė vėitelė  r  iolbiekėtau. Pėit  – ketvėrta valonda. Tam laikou maluoniekėtau pasėruod tė.

Liodvėka matė, kad Teoduora  r atjauniejosi,  skaistiejosi, ger  nosėtėikosi, laiminga  r vėskou kontėna. Diel tuo  r d iaugies,  r stebiejuos: kas dabar galiptom pasak tė, kad sesės g venėmė bova tuoki  baisi  dal ku... Sositėkosi Duorisė, Liodvėka klausė pati savės, ar ana gebietom po tuoki m g venėma l  iu, kuokius patirė Duorisė, vėskon o mėr tė ont tėik, kad g venėms viel atruod tom kap ruojos, kad  erdi so vėsam o vald tom d iaugsmos  r laimė.

Savėm ana abejuojė. Bet Teoduora vėsumet bova kėik kėtuoki, daugiau pana i i om enatėlsi babunelė, diel tuo an  g ventė terp  muoni m daug lėngviau. Sostuojosės parka galė pri Laumės  altėnė, plaukontė  s pu kalna, seseris  nekiejuos.

– Korin r tmeti rėks atėtė nosėpraustė tuo  altėnė vondėnio, – pratarė Duorisė. – Rasi teis bė  muonis saka, kad ons sogrou en jaunistė   svėkata.

– Ak, sesė, tau jaunistės d  narėk vondėnie  i skuotė. To dabar mon atruod  tuoki atjauniejosi  r skaisti, kuoki ni pri   li ba nabov , – joukies Liodvėka.

– O  ton a  torio diekavuotė sava ma ajė doktėrelė. Kuo na v ka laukėms  r gėmėms tėik pas-tėprėn  gimtas muotrėskas galės, kad ana ligo  s naujė pra ist. Rėk tik vėina dal ka – jauna muotina tor b tė laiminga.  e jau ne ap av , vuo tuoks pasaulė soried ms. Ton pripa ist   d dlėijė svieta pruoat . Je isėstebiesi i muotrėsk ju g venėma, ton tėisa patvėrtins daugibė lėkėmu.

– Bet, seserelė, juk tau prisiėjė tėik parg ventė!..

(Nukelta i 46 p.)

– Anus palėngvo eštrėn laiks ėr naujė notėkėmā. Nalaikau šėrdie pėktoma ni ont vėina žmuogaus. Ka atleidau sava žmuogou, pasaulis ligo pasėšvėitė. Sopratau, kad tėp mon bova žadieta. Kumet pamiegėnau pasėpriešintė tam lėkėmou, gavau skaudė pamuoka. Kumet so anou sosėtaikiau, tas atsėsoka i moni švėisioujė posė. Juk pasakīta, kad lėkėms liousā ved nuorėnti ėr puonavalė temp nanuorėnti. Mėslėjo, kad tėi žuodė ĩr teisingė.

– Prisėpažink, Duorisė, kad to ne pati tus žuodius sogalvuojė.

– Žėnuomās, ka ne pati. Skaitiau kninguo, katron gavau nu vėina pruotinga žmuogaus.

– Nu puona sava vīra – nu grapa?

– Ne, nu kėta. Ons rītuo atvažious i Bėržovienus karto so Karuolio, ėr aš tavi so anou sopažindinsio.

Kumet seseris sogrīža eš parka, salie aplė stala jau būriavuos kuokės dvė dešimtis žmuoniūm. Diedėna Juzefa bova isėtaisiosi stala galė, tad ėr vėsė kėtė natroka sosiestė. Pėitā pasėruodė naprašmatnė, bet skanė sotaistė. Diedėna navargėna sava svetiūm prakalbuoms ar ragėnėmās. Valgė kas kon nuoriedams, šnekiejuos, kam so kou patėka, vėsė jauties patuogė ėr maluonė. Tuoki šiūm nomūm tvarka traukė daug kou, ožvės jaunesnius žmuonis, tad Bėržovienūs vasaruotuoju nalioub pritrūktė lig pat rodėns.

Po vakarėnės arbetas svetė pasėsklaidė kas kor: vėinė sosieda salės pasėinie, kėtė galerėjuo, tretė laukė ant suolieliu pu židontės bezūm (alīvu) krūmās.

Ton sombriėskas valonda Teoduora sieduos pri klavesina. Salės doris i galerėjė bova platė atlapuotas. Mozėka plaukė i atslenkontiuos naktėis viesoma, vėinus šėldidama, džioindama, priversdama atėtrūktė nu liūdnum mėsliau ar rūpesniu, kėtėms keldama naapsakuoma, švėisi elgesi. Liodvėka stuo viejė, pasėriemosi i galerėjės tvuorelė, paskendosi sava mėslies, ligo josdama, kad kažkas dėdlė gers ĩr čė pat – tik eštėisk ronka ėr pasėiksi. Kāp gerā, kad Duorisė muokėn anon ramė, ba skundu prijimtė sava lėmti, padiekavuotė anā, lėdosė gīventė pasaulie, pėlnamė gruožė ėr geroma.

Rītuojaus dėina i Bėržovienus pribova graps Karuolis ėr atsėvežė karto so savėm puora vīru, so katrās sopažindėna vėsa draugėjė.

Vėins bova bajuors Lasėckis Kazėmiers Vėlėms, kėlėma nu Kedainiu, kėts – puons Nargiela Juons eš Vėlniaus. Teoduora naožmėrša pažada, sesėrė douta

preita žėima. Tėi jaunėkātė, nuors abodo jau ne pėrmuos jaunīstės, bova gerė Pliuoteriu šemuos draugā, abodo slauniuos gėmėnies, abodo bėngėn muokslus ėr dabar tarnaujėntis pri Lietovuos konėgākštė dvara.

Po pėitu linksma kompanėjė pasėsklaidė pu parka. Vėinė vākštioujė Vėrvītės pakrontiems, kėtė patraukė i Pėlalės kalna. Liodvėka laikies artiau Duorisės, aplink katron sokėniejuos ėr puons Karuolis so sava draugās. Nuors vėsė bova linksmā nosėteikėn, kalba sokuos aplė rimtus dalīkus – keliuoni ĩspūdus, skaitītas kningas.

Liodvėka idiemė klausies ėr tou patio stebiejė sava naujūsiaus pažinstamus.

Šnekiesnis ož vėsus bova puons Juons. Ons biere žuodius ligo žėrnus, vuos naožspringdams, pasakuojė, kor pernā keliava, kuokius miestus aplonkė, so kou sosėtėka. Sava ĩspūdus pagražėna anekduotās ėr linksmuoms istuorėjuoms, tad klausītuojė na vėina karta toriejė pruoguos skanė pasėjouktė.

Lasėckis Kazėmiers klausies tīliedams ėr švīpsuodams. Veizont i anon Liodvėkā pradiuo net kėla klausėms, ar ons eš vėsa muok kuoki žuodi eštartė.

Po gera posvalondė tuokiuos linksmībės Teoduora prisėgretėna pri tikiuojė puona Lasėckė ėr ožklausė, kāp gīven gerbama anuo muotinelė ėr sesou Amelėjė, ar jau šiou vasara parsėkielė i dvareli pri Kedainiu. Ešgėrdosi svetė šneka, Liodvėka soprata, diel kuo ons lig šiul tīliejė: puons Kazėmiers šnekiejė ožsėkėrsdams, sunkė tardams kai korius žuodius. „Vargšielis, matīt, tor bieda nu prigėmėma“, – soprata pana ėr jau gailiejuos nagražė pamėslėjosi aple naujėiji pažinstama. Teoduora patraukė takelio i parka vėdori, nosėvesdama sviati ėr seseri tuoliau nu kėtūm. Pakuol kalba sokuos aple gėmėnės ėr pažinstamus, puons Kazėmiers atsakėniejė trumpā. Tik tumet, ka Duorisė ožšnekėna anon aplė parskaitītas kningas, aplė mozėka, aplė matītus naujus dailėninku kūrėnius, Liodvėka pamatė, kuoks eškalbos ons ĩ, kėik daug ons žėna, kāp paprastā ėr aiškė muok papasakuotė aplė sodietingus dalīkus. Matīt, anam patem dėdlė patėka so Duorisė šnekietėis, tad žuodė bėra mažne naožkliūdame, diel kuo Liodvėka ėr nosėdīvėjė, ėr pradžioga. Ana klausies, vėskon diejuos i galva, šėrdie apgailėstaudama, kāp pati tier tėik mažā matiosi ėr tėik mažā tēpažinst ton aplinka, katruo sokas anuos sesers gīvenėms.

Pasėšnekietė vėinėdvė seseris rada laika tik vaka-

rė, kumet draugėjė naktė eššėvākštiauojė pu anėms skėrtus kombarius.

– No vuo dabar, sesė, pasakik, ar patėka tau naujėjė pažinstamė? – paklausė Teoduora.

– Žėnuomās, ka patėka, – nosėjoukė Liodvėka.– Eššvaizdė ėr eškālbė vīrā, nieka naprikėši.

– Atsėmėni, aš tau dā žėima sakiau, kad sopažindinsio so būsėmo jaunėkio. Katron rinktomīs?

Liodvėka soklosa:

– To šneki rimtā?

– Aiško, ka rimtā. Vakar sakiau, kad suvesio i pažinti so žmuogo, eš katruo gėrdiejau ešmintinga pasakīma aplė lėmti. Spiek eš katruo.

– Mėslėjo naapsėrėksio, sakīdama, kad eš puona Kazėmiera.

– Naapsėrėkā, seserelė. Ons vėins eš tūm jaunūm švėisuoliu, katrėi iduomajės vėskou, kon žmuonis ir sokūrėn ar atradėn vėsūs pasaulė muokslūs. Paklausk anuo kuo nuors aplė bi katruos tautuos istuorėjė, muokslėninkus, menėninkus, aplė lėgas ar anūm gīdīma, aplė gamtuos soriedīma, aplė bi kuoki miedi ar žuolėlė, – tujau pat ešgėrsi vėsa paskaita. Je natėki, rītuo pati paklausėniek.

– Aš par mažā tažėnau, kad galietiuo so tuokio žmuogo palaikītė kalba, – atsėdoksiejė Liodvėka.

– Palaikītė kalbuos narėks, tiktā indiemė klausītėis. Pėrmam kartou būs gerā, je ožvesi kalba aplė Kedainius, anuo gimtuosės vėitas.

Ruoduos, kad ten dā nabovā. Tad ešklausiosi Vėlėma, pasėjosi, ligo pati vėskon matė.

Pana Liodvėka nosėjoukė:

– Tad šėtā kuoki žėniuoni to mon perši. Rasiet vėsuo Lietovuo vėins tuoks ė tier? Vuo diel kuo to anon vadėni Vėlėmo, tuokio majednio vardo?

– Tėp anon vėsė artėmė žmuonis nu vaikīstės vadėn. Tame kraštė tėp šauk Vilhelma. Ton vuokėška varda to tėkrā ka žėnā.

Nedielės dėina i Bėržovienus atkaka Levuons ėr Stanisluovs so sava patė puoni Uono. Ta dėina bova pati prašmatniausė par vėsa Liodvėkas vėišnagė tamė dvarė. Diedėna Juzefa jauties dėdėlė pamaluoninta Stanisluova atsėlonkīmo – juk tatā gėmėnaitis, apdalīts tuokės aukštas uriedās pri konėgākštė dvara, naaplėnkė sava diedėnas, napasėdėdžiava sava tortās ėr stuonās. Tad stuoruojies kap imanīdama ont greitūju sotaistė kou skanesnės vaišės, vuo pavakarie – ėr šuokius pri klavesina mozėkas. Terp panieliu atsėrada vėina kėta dainiuojėnti ar skom-

bėnonti, tad Teoduora tėp pat, sradosi laika, galiejė pasėlinksmintė.

Vo Liodvėkas nosėteikėms bova naapsakuoms. Abėdvė so seserė aptarė sosėtekėmus vasara. Rītuo anoudo so grapo Karuolio važious aplonkītė gėmėniūm i Šateikius. Pakeliou ožsoks ėr i Salontus, juk tėp senė bier bovosi sava jaunīstės dvarė.

Bruolienė Uonā pakvėitos, bėrželė mienesie Teoduora so vėsās vākās pažadieję atsėkraustītė i Ožvėnti ar Beržienus ėr pagīventė tən lig rodėns. Tuo ožvės daugiausė rėk vaikiokams ėr mažājė Karusė. Tad prižadieję Liodvėkā doutė žėnė, kumet kor ana būs, ėr paprašė tən anon apsėlonkītė. Kompanėjuo toriejė būtė daugiau muotrėška, diel tuo, kad Stanisluovs daug laika tor pralėstė Vėlniou, graps Karuolis tėp pat – vīrams tarnīstės rėkalā bova svarbesnė ož nomus ėr šeimīna.

Beržienūs Liodvėka so Levuono atsėrada priš Sekmėnės. Ont tuos švėntės eš Vėlniaus žadieję pribūtė ėr puonā vīrā so sava draugās. Tėp pat bova ožkvėistė sosiedā ėr gėmėnaitė eš aplinkėniu dvarūm. Vaišės bėnt posšimtiou žmuoniūm taisė eš onksta. Tad Liodvėka viel sosėteka so puono Vėlėmo. Ons šin karta atruodė drousiesnis, pats sokuos aplė Liodvėka, šnekindams, lidiedams par pasėvākštiauojėmus pu parka ar paopi. Liodvėka patiemėjė, kad ons namiegėn meilintėis, namuok sakītė komplimėntu, bet ana tuo ėr nageidava. Anā bova maluono klausītėis rimtūm pasakuojėmu aplė dalikus, so katrās dā nebova sosėdūrosi ėr aplė katrus lig šiuol nieka nažėnuojė. Vėlėmou, matīt, patėka bendrautė so Liodvėko. Ana bova gera klausītiauojė, napartraukėniejė sava pašnekuova toštės klausėmās ar kėtuokio plepiejėmo. Bruolienės puoniuos Uonuos valė ėr pri stala anoudo vės lioub atsėdortė vėins šalėp kėta. Sekmėniu vakarou bova pakvėistė mozėkontā, tad tēi, korėi nuoriejė, galiejė pasėšuoktė. Tuokiūm atsėrada namažā, žėnuomās, terp anūm bova ėr pana Liodvėka. Puons Vėlėms rasiet nadėdlė šonkos tabova, nasėtaikė soktėis kuožnamė šuokie, bet pana Liodvėka puora kartu pakvėitė. Šėp jau daugiau siediejė, stebiedams šuokontius, vuo ožvės Liodvėka, katrā kavaliėriu natrūka. Apsevėlkosi lėngva, kinėška, melsva, nierėnes pagražinta sėlka soknė, i sokeltus joudus plaukus isėsegosi kelis baltus žėidelius, ar

(Nukelta i 48 p.)

tik ne parkė nu kuokė židontė krūma noskuobtus, iraudosio veido, nu katruo nodėla šipsnīs, puona Vėlėma akims veizont ruodies ož vėsas gražesnė.

„Je pakvėis dā bėnt puorā dėinūm pabūtė Beržienūs, būtėnā pasėlėksio“, – mėslėjė ons, akims ganīdams šuokontė pana.

Gailo, bet pasėlėktė bėnt keliuoms dėinuoms puonātė Vėlėma nieks napakvėitė. Graps Karuolis i Vėlnio grīžtė toriejė oterninkė, tap puonams Juonou ėr Vėlėmou rėkiejė ėšvažioutė karto. Jaunėkātis dėdlė nuoriejė paklaustė panuos Liodvėkas, kėik ana būs tamė dvarė, bet pats nasoprata, diel kuo nadržės. Nutarė geriau pasėtėrautė Teoduoras, katron senė pažėnuojė. Ons apilonkuoms pradiejė sava šneka, lig tatā nuorietom žėnuotė, kumet puons graps viel važious i Beržienus. Teoduora atsakė, kad vīrs torietom atvažiuoutė po mienėsė. Toukart, ligo terp kėtkuo, Vėlėms pasėtėrava, ar pana Liodvėka pasėlėks Beržienūs vėišietė par vasara. Teoduora sakies nažėnonti, bet mėslėjonti, kad puora nadieliu dā pabūs. Veiziedama i sosėrūpėnosi sava svetė veida, muotrėška šipteliejė.

– Ar tamista nuorietomi, kad ana ėe pabūtom?

Nu tuokė tėisė klausėma Vėlėms parauduonava. Bet Teoduoras anuo tiliejėms nasostabdė.

– Je tamista dā nuorietomi pamatītė mona sesė, gali atvažiuoutė vėins. Aš pamiegingisio anon ožlaikītė iki tamstas atvīkėma.

– Būsio dėdlė tamstā diekings, – apsėdžiaugė puons Vėlėms, sėikdams pabočiuotė grapienės ronka.

Bėržovienūs Vėlėms atsėrada po dešimtėis dėinūm. Seseris kon tik bova grīžosės ėš parka po pasėvākštijuojėma so Teoduoras vaikiokās, ka iėjės liuokajos pranešė, kad svetainie lauk puons, katros nuor pamatītė grapienė. Teoduora, pamatiosi svieti, nimaž nanosteba.

– Tėkiejaus, kad tamista pasėruodīsī, bet namėslėjau, ka tėp grėtā.

– Dovėnuok, maluoninga puoni, ož mona naktromta, bet ar panelė Liodvėka dā naėšvažiava?

– Ne, ne, ana tebie ėe.

Pašaukosi pakajava, Teoduora prisakė atneštė arbetas trims persunuoms ėr pakvėistė i svetainė pana Liodvėka.

– Duovėnuok, kad trumpam palėksio vėina, torio dar mažoujė pasėrūpintė, – atsėprašė ėšėdama.

Pu keliūm mėnotu i svetainė iėjė Liodvėka. Pamatiosi, kas anuos lauk, sostuojė stabiedamuos, idūrosi i svieta sava svėkoujė aki. Bet puons Vėlėms jau lėnkė galva pasėsvėikindams, tad panā balėka ėštėistė ronka, katron jaunėkātis pajiemė pavuožnė, ligo kuoki švėnta dākta, ėr, priglaudės pri pėrštu lūpas, anūm ėlguokā napalėda. Pana pasėjota nė šėp, nė tėp. Gerā kad tarpdorie pasėruodė Duorisė, vo anā ėš paskuos – mergelė so arbeto. Tad sosiedėn galiejė ramė pasėšnekietė aple Vėlniaus naujinas, aple puona Vėlėma keliuonė i Beržienus, aple ėvikius, katrėi notėka par tas kelės dėinas, pralėstas atskėrā. Puons Vėlėms ėsmeigė akis i Liodvėka, mėslėdams, kāp par ton dešimti dėinūm anam trūka tuos muotrėškas bovėma šalėp, tikė diemesė anuo pasakuojėmams, lėngvūm žingsniu parka takeliūs. Matīt, panelė tėp pat jauties najaukė, kėlnuojė pri palėnkta veida arbetas poudieli, švėpsuodama žvelgė i pašnekuovus primerktuoms akims pru tonkės blakstienas. Vėlėms žėnuojė, kad vėina panuos akės ėr sožaluota, bet tas anam natrokdė gierietėis dailio mergātės veido, tėisė anuos nuoselė, rīškiuoms lūpuoms. Ėr dā ont kairiuojė anuos žondelė puons Vėlėms jau onkstiau bova patiemėjes žavinga doubelė, katra švėpsont tā lioub atsėrastė, tā ėšniktė.

Dabar, spuoksuodams i panuos veida, vīrėšks pajota nuora pabučioutė i ton idobėma ar bėnt vėino pėršto pagluostītė anou. Žėnuomās, tėp napruotingā pasėlgtė šėn mėnota nikāp nagaliejė, tik pamėslėjė: „Tuo dā batrūka. Nagi būtiuo apžaviets?“ Atsėdoksiejė tikė, somesdams galvuo: „Aiško, ka apžaviets. Ruoduos, pėrma karta par trisdešim tris sava gīvenėma metus.“

Teoduora pakvėitė pakajava ė palėipė paruodītė svetiou kombari, katramė ons būs apnakvidints. Jaunėkātiou ėšejos, ana linksmā nosėjoukė:

– No šėtā ėr atėjė ta mėnota, katruos aš laukiau. Matīt paukštėielis papoulė i kėlpas.

– Kon to ėe šneki, Duorisė? I kuokės kėlpas?

– I tavuosės, mona mieliausiuojė seserelė, i tavuosės. Pasakīk mon dabar, ar to gali isėvaizdoutė puona Vėlėma sava vīro?

Stai gė nokaitosi Liodvėka trokteliejė petės:

– Aple ton dā nagalvuojau.

– Tad pagalvuok, seserelė. Je ons bėnt kou nuors tau patrauklos, nanuoriek anou nosėkratītė. Žėnuomās, nagalietiuo dabar pasakītė, kuoks ons būs vīrs sava ėšrinktājė ėr tievs sava vākams. Bet, kėik

pažinsto anon kaip žmuogo, ženau, kad ir pruotings  r duors. Nuors, g ven mou pas keitos, kart s  r  zmuogos pas keit. Bal ikt kuo znam ats dietet  ont sav s  r spr st , k ik kas ir pas t kiej ma vertis. Mon ruoduos, kad dabar jodoms r k pas v k stiuot  pu parka. Tori atjaust  žmuogo, so vargo ats beldosi i tuok s tuolib s tav s pamatit .

– Ak, Duoris , kumet to nostuosi  aipit is? – pasak  Liodv ka  r, nomuojosi ronko,    j  pro doris i parka.

Natrokos anon pris g n  svetis  r anoudo no ingsniava v ins  al p k ta. Reikiej  kaip nuors pradietet  kalba, tad Liodv ka sogalvuoj  paklaust , kumet ons lonkies Kedaini s. Puons V l ms pas goud , kad nik p nagal  lgesnem laikou   tr kt     V lniaus, kad pav i ietom pas sava motinel  gimt jeme Krakiu dvarelie, bet t kr  pas st ngs t n nova iout  kuo gr tiau.

–    tamstas pasakuoj mu  enau, kuoks poikos miests ir Kedain . Gailo, kad t n neso bovosi. Vuo juk ruoduos ne t p jau tuol j ir.

– Panel  Liodv ka, t kr  nab tom sunk  mums t n nova iout , – pra neka o s k rsdams svetis.

– Ka en, ar katras nuors bruolis panuories. Anoudo t n ir boven.

V l ms pajiem  panuos ronka  r  veln  sojiem  anuos p r tus     tar :

– Nali dies, panel , a  pri zado tamsta nove t  i Kedainius.

Liodv ka nostebosi paveiziej  i v r ska  r pajod na p r tus anuo deln . Puons V l ms gr t  at trauk  ronka, kaltuoms akims pa velg  i pana  r u s k rsdams pradiej  kalbiet :

– Duov nuok, tamsta, a , atruoda, naderam  elgous. Bet nuorietiuo, kad nalaik tomi mon s narimto. A  jau sen  nagalio ats kratit  mint is, kad mona tuol miesnis g ven ms ba tamistas b tom sov sam to ts.

Liodv ka pajota, kaip kar tis an  pl stelij  i veida.  iptelijosi pas soka i bendrakel ivi. Tas atruod  li dnos  r d dl  sos r p n s.

– Puon  V l m , a  v sumet so maluonomo klausiaus tamstas kalb m  r pasakuoj mu. An i moni so aviej  diel ai skoma   t ksloma. Dab  tamsta pra nek  ka kuokiuoms o uom nuoms, katr m mon rasiet naderietom klausit is.

V r  ks viel notvier  Liodv kas ronka:

– Panel  Liodv ka, b k maluoni, napasmerk

mon s, je kalbiesio ba o uolonku. A ... a  pra au tamstas b t  mona   rinktuoj  muotr sko v sam g ven mou. Douk tamsta  uodi, kad sot ksi  t  o  mon s. Pra au    v suos  erd is.

Puons V l ms soprata, kad  e anuo gra bilist  jau   pas b ng , bet pas jota t p, ligo akm ni b tom nor t n s nu  erd is.

Nokaitosi Liodv ka pal nk  galva  r tik  pratar :

– T kriaus  nadivuosis tamsta, so enuoj s, kad tuokius  uodius g rdo p rma karta. Maloutiuo sakidama, kad an i mon ir namaluon .  r napasak sio, kad nagalio sot kt . Bet m sl jo, kad mon r k pam slit , vuo  r tamst  t p pat.

 r, pakielosi galva, no velg  v r ska plat  atmerkto sv kouj  ak . Tumet nos soka  r    palengva no ingsniava link paluociaus. Puons V l ms – an     paskuos.

Rituojaus d ina p r  p itus V l ms   taik  valondel  pas  nekiet  so Teoduoro  r li dn  an  papasakuoj  apl  sava vakarik sti puokalbi so Liodv ko.

Teoduora t is  paklaus :

– Ar a  galio m slit , kad tamsta pas p r   Liodv k ?

–  enuom s, mieluoj  grapien , tik b jau, kad pana Liodv ka mona pasi l ma gal atmest .

– Tad kon ana tamst  atsak ?

– Pasak , kad d  tor pagalvuot .  r mon ton pati pasi luoj  padarit .

– Pagalvuot ?

– Pagalvuot .  r d dl  rimto veido.

–  r veiziedama t is  i akis?

– Veiziedama. Bet    kor tamista, puon  grapien , t p ger  v skon  en ?

Teoduora nos jouk :

– Mieliausis puon  V l m , a  ger  pa insto sava seseri. M sl jo, ana nuoriej , kad tamsta ai k  pamatitomi anuos bieda  r diel tuo pagalvuotomi.

Tou   g rdos, V l mou  erd s ats l da.

– Ton a  sen   enau. Anuoki  e ne bieda. Pasaulie ir daug d dliiesniu nalaimiu. Tas mon naklioda  viet is panel  Liodv ko. Rasi ana pati napastebiej , kad ont kairiuoj  anuos  oda ir tuoki  avinga doublel , kuokiuos nator ni v ina mona pa instama.

– No, no, – nos jouk  Teoduora, –  neki tamsta t p, ligo b tomi t kriausis  erdi m jied ks. Diel ses reis sot k ma gali tamsta b t  ramos, a  so anou pa nekiesio. Dabar pats torietomi notart , kumet

(Nukelta i 50 p.)

sosėtksi so mūsa bruolės ər paprašisi Liodvėkas ronkas pagal vėsus priijmtus papruotius.

Žėnuomās, puons Lasėckis Kazėmiers Vilhelms natroka pagal vėsus papruotius pasėpėrstė panā Liodvėkā Gorskātė. Ana vėsam gīvenėmou isėmėnė ton švėisė mėnota, kumet sožadietėnis, ožmuovės ont pėršta žėida, pėrmouji anuos gīvenėmė, ėsbočiava ronkas ər ėsdrinsa priglaustė lūpas pri tuos istabiuosės doublelės ont kairiuojė anuos žonda. Nu tuo prisėglaudėma ožrauda ne tik panuos veids, bet ər saldus karštis noplaukė par vėsa anuos kūna. „Viešpatie, kāp žmuogos gal būtė tuoks laimings!“ – smėgteliejė mintės anuos galvuo. Dabar anoudo galies sosėtekėnietė Salontūs, Šateikiūs ar Beržienūs, nabėjuodamė svieta kalbūm, šnekietėis kėik nuoriedamė ər aple kou nuoriedamė. Panuos gīvenėms bova parpėldīts džiaugsma nu tuo žmuogaus bovėma šalėp, ėlgesė, kumet ons lioub būtė kor nuors ėsšvikės, svajuoniū aplė bėndra anoudoms gīvenėma. Bova ər paprastiesniu rūpesniu. Reikiejė sosėtaiisītė kraitī, kuožna dākta pažimietė siovėnieto Gorskiū gerbo. Pri tuo ėsėtėsas dėinas siediejė Magdelė ər dā kelės dvara mergės. Reikiejė nopėrktė stuotkus ər daugībė vėsuokiūm rakandu naujem gīvenėmou, kad sava vīra nomūs pana Gorskātė napasėruodītom biedniuokė. Reikiejė sotaīsītė ər šliūbėnius pašvėitus. Tuos dėinas Liodvėkā bova ligo kuokiūo mėgluo, tad žemėškūs rėkalūs ės anuos tebova mažā nauda. Vėskou toriejė pasėrūpintė kažkas kėts. Vėsos Salontūm dvara gīvenėms dabar sokuos aplė ton dėdliouji Liodvėkas gīvenėma īviki.

Spalė pabonguo bova atšuohta Vėlhelma ər Liodvėkas Lasėckiū veselė. Šliūba anoudo prėjiemė Vieksniūm bažninčiuo – tuo nuoriejė bruolis Stanisluovs. Linksmībiū pabaiga vīka Salontūs.

Kučinskis Jūzops stuoviejė dvariūoniū būrie, veiziedams, kāp jaunuoji puoni siedas i šešeto pakinkita karieta, kad ėsvažioutom i vīra tievuonėjė kažkor vėdorie Lietovuos, pri Neviežė opės. Bova švėisi rodėns dėina. Prižemiejosi saulė rėtuos parka pakraštio, auksindama gelstontės miediu vėrsūnės. Puons Jūzops, nosėtraukės nu galvuos keporė, nosėlėnkė pravažiuojėntė karietā. Liodvėka pamuoja va anam pėrstėnė apmauto ronko, no, rasiet ne tik anam, tėkriusė vėsėms pasėlėiktontėms. Juk panelė

Liodvėka dvara žmuonims natoriejė nikuokė pīktė, anėi Liodvėkā gīvenėmė naisėprėklėjė. Dabar panelė i sava naujouji gīvenėma karto pasėjiemė tik Magdelė, ba katruos paskotėniems dėinuoms prīs veselė nagaliejė ni mėnotas apsėcėtė.

Kap bašnekietomi, ės dvariūoniū ons, puons Jūzops, bova panelė artėmiausis. Žėnuomās, šen vasara anoudo najuodėniejė. Panelė toriejė so kou vākštīuotė ər šnekietėis. Bet ana rada laika žėima, aplonkītė Jūzopa, kumet ons bova sosėrgėš, ər vasaras pabonguo, kumet atėjė paprašītė, kad ons sotėktom parsėkėltė i Kernūm palivarka, katron bruolė paskīrė Liodvėkā i kraitī. Panelė sakies, kad pasėtek anuo pruoto ər ėsšmanīmo, paprašė, kad tas dvarielis būtom gerā tvarkuoms ər vėsumet paruošts, kad priijmtom anon so vīro vasara, kumet atvažiūs aplonkītė tievėškės. Puons Jūzops padiekavuojė ər apsėjiemė, nuors šėrdie abejuojė, ar ožteks tėms darbams svėkatas. Pu lėguos nabibova tuoks dėkts, kap ka onkstiau. Ale mėslėjė, kad, toriedams ožsėjiemėma, sotvėrties ər galies ėsšpėldītė panelės valė. Ton ər pasakė anuo maluonībė kašteliūonātīou Levuonou, kumet ons bovosi ūkvaizdi pasėvadėna ont ruodā. Rasiet ər puons Levuons abejuojė tuokio sesers pasėrinkėmo, bet anā naprieštarava. Lai bovės gubernatuorios pamiegėn. Je būs sunkė, atsiūs kou nuors pagelbietė. Ǝr pats tamė dvarelie tvarka priveizies.

Puona Jūzopa gīvenėms pradiejė tvarkītėis līgė tēp, kāp ka ons ər svajuojė, geidė tus dvejus metus, tūnuodams anam priskėrtamė botė – rūmu oficiūo, kap kuoks karšinčios ont ėsimtėnės. Nagaliejė tou skūstėis, bet ər džiaugsma najota. Juk pasakīta, kad žmuogaus nuorams gala nier.

Dabar, stuoviedams gerā pažinstamu bovosiū sava pavaldėniūm būrie, puons Jūzops svarstė, diel kuo ons šėndėin nadžiaugas, ka tēi anuo nuorā pėlduos? Kažkuoki abejuonė kėrbiejė šėrdie, katruos nikāp napavīka novītė šalėn. Bova gailo ėsvažiuojėntės panelės. „Kap gervelė rodėni pakėla ėsšliektė i tuolėma krašta. Kāp žmuoniūm īr sakoma, duok, Dėivali, anā ėlgūm ər laimingu metu. Kuokė ėlgo ma tēi metā būs, kas nuors ožrašīs kninguos ar ontkapie. Vuo kėik laimingė, kas tēn bažėnuos. Bet lai būn laimingė“, – ės vėsuos šėrdėis sava minties palinkiejė puons Jūzops, ožsėvuožė keporė ər pasoka ruoštėis keliūonė. Anuo laukė Kernū palivarks...

ŽEMAITIJOS dvarų paveldą saugantys valstybiniai Vilniaus ir Kauno muziejai

Lietuvos, tarp jų ir Žemaitijos, dvarai buvo ne tik ūkiniai, politiniai bet ir svarbūs kultūros bei švietimo centrai. Kaip ir kituose Vakarų Europos dvaruose, čia gyvenę dvarininkai kaupė meno ir kitas vertybes, daugelis turėjo turtingas bibliotekas, saugojo giminės archyvus. Dalis šių vertybių dar iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo įvairiais keliais atsидūrė visuomeninių draugijų, besikuriančių viešųjų, o vėliau ir valstybinių muziejų, bibliotekų, archyvų žinioje.

Tarp tokių muziejų buvo 1855 m. grafo, istoriko, kolekcininko, Lietuvos archeologijos pradininko, Vilniaus laikinosios archeologinės komisijos įkūrėjo Eustachijaus Tiškevičiaus (1814–1873) įsteigtas pirmasis viešas muziejus Lietuvoje – visuomeninis Vilniaus seniųjų muziejus, lankytojams duris atvėręs 1856 m. tada uždaryto Vilniaus universiteto patalpose. Šio muziejaus veiklą po 1863–1864 m. nutraukus, jis buvo reorganizuotas ir suvalstybtintas, o dalis jame sukauptų vertybių išvežta į Maskvą. Likę rinkiniai buvo perduoti prie Vilniaus viešosios bibliotekos suformuotam Seniųjų muziejui, kuris 1867–1915 m. veikė kaip bibliotekos padalinys.

1918–1919 m. Lietuvos patriarcho Jono Basanavičiaus ir Vilniaus seniųjų muziejaus bei Lietuvių mokslo draugijos rinkinių pagrindu buvo pradėtas kurti Istorijos ir etnografijos muziejus. Šis darbas nutrūko Lenkijai okupavus Vilnių. Tarpukario metais Vilniuje veikė kelių draugijų muziejai. 1941 m. čia buvo įsteigti Etnografijos ir Istorijos muziejai.

Vilniaus seniųjų muziejaus bei tarpukariu Vilniuje veikusių mokslo draugijų rinkinių pagrindu 1952 m. įsteigtas Istorijos ir etnografijos muziejus, kuris 1992 m. pavadintas Lietuvos nacionaliniu muziejumi. Šiandien tai didžiausius eksponatų rinkinius saugantis muziejus (dabar iš viso juose – daugiau negu 1 milijonas 400 tūkstančių eksponatų). Visais šio muziejaus formavimosi etapais minėtų draugijų ir muziejų veikloje yra dalyvavę iš Žemaitijos dvarų kilę, ten gyvenę ar kitaip su šiais dvarais susiję kultūros paveldu besidomintys, juos rinkę žmonės ir savo turėtomis vertybėmis papildę šio muziejaus rinkinius.

Daug meno kūrinių, kitų kultūros paveldo objektų iš Žemaitijos dvarų yra patekę ir į du pagrindinius

mūsų šalies dailės muziejus. Vienas jų – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, kuriam pagrindas buvo padėtas 1907 m. ir kurio rinkiniuose dabar yra apie 260 tūkst. eksponatų. Antrasis – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1921 m. pabaigoje pradėjęs veikti kaip M. K. Čiurlionio vardo galerija. Šiandien jo rinkiniuose – daugiau negu 480 tūkst. eksponatų. Ne kur nors kitur, o šiame muziejų saugoma didžiausia Žemaitijos Oginskių dvarams anksčiau priklausiusių dailės kūrinių kolekcija. Ji ištyrinėta, išleistas ir jos katalogas.

Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje yra nemažai iš Žemaitijos dvarų patekusių didikų portretų, Tytuvėnėlių (Tytuvėnų) dvare gyvenusios dailininkės Sofijos Romerienės ir kitų su Žemaitija susijusių menininkų kūrinių, gintaro grynuolių ir dirbinių, kt.

Ketvirtasis ne Žemaitijos etnografiniame regione veikiantis Lietuvos muziejus, kuriame taip pat yra daug iš Žemaitijos dvarų patekusių vertybių, – 1921 m. pradžioje Kaune įkurtas Karo muziejus (dabar – Vytauto Didžiojo karo muziejus). Jo rinkiniuose yra apie 321 tūkst. eksponatų.

Gausu Žemaitijos dvaruose gyvenusių rašytojų gyvenimą ir kūrybą liudijančių eksponatų sukaupta ir saugoma Kaune 1936 m. įsteigtame ir iki šiol veikiančiame kunigui, poetui, pedagogui, visuomenės veikėjui, profesoriui Jonui Mačiuliui-Maironiui (1862–1932), kuris gimė Raseinių rajono Pasandravio dvare, priklausiusiame name. Šio muziejaus fonduose – apie 332 tūkstančiai eksponatų. Čia turtingi ne tik Maironio, bet ir iš kitų Žemaitijos dvarų kilusių rašytojų eksponatų rinkiniai: Simono Tado Stanevičiaus (1799–1848), Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės (1845–1921, lit. slapyv. Žemaitė), Marijos Pečkauskaitės (1877–1930, liter. slapyv. Šatrijos Ragana), seserų Sofijos Ivanauskaitės-Pšibiliauskienės (1867–1926) ir Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės (1872–1957), pasirašinėjusių bendru Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu. Šiame muziejuje saugoma ir nemažai eksponatų, į jį patekusių iš kitų bajoriškas šaknis turėjusių žemaičių rašytojų gimtinių, tėviškių, jų giminių, artimųjų, draugų bei bičiulių archyvų.

DVARŲ vertybių kelias į Žemaitijoje veikiančius valstybinius muziejus

1922 m. Lietuvoje prasidėjus Žemės reformai, buvo nusavinta didžioji dalis iki to laiko dvarininkams priklausiusios žemės, jiems paliekant tik po 80 ha. (1929 m. šis kiekis padidintas iki 150 ha). Vykdam reformą buvo nusavinta ir dalis dvarų pastatų, juose buvusių vertybių, kurių daugelis pateko į didžiuosius šalies muziejus bei Žemaitijos etnografiniame regione besikuriančius muziejus. Pirmiausiai tai 1923 m. įkurtas Šiaulių „Aušros“ muziejus (dabar jame apie 280 tūkstančių eksponatų) ir beveik po dešimtmečio (1932-aisiais metais) Telšiuose įsteigtas Žemaičių muziejus „Alka“, iki šiol sukaupęs apie 156 tūkstančius eksponatų.

Antrasis ir labiausiai Žemaitijos etnografinio regiono didžiųjų muziejų rinkinius vertybėmis iš Žemaitijos dvarų papildęs etapas vyko 1940–1941 metais.

1940 m. Lietuvoje įvedus sovietų valdžią, daugelis Žemaitijos dvarų buvo nacionalizuota, dalis jų buvusių savininkų pasitraukė į užsienį, savo dvaruose palikę daug įvairių vertybių. Jos buvo pradėtos grobstyti ir naikinti. Tai pamačiusi tuometinė valdžia priėmė Kultūros paminklų apsaugos ir viešųjų kultūros muziejų įstatymą, sudarė Kultūros paminklų apsaugos įstaigos komisijas, kurios turėjo joms priskirtose vietovėse inventorizuoti dvaruose likusias vertybes. Ten buvę meno kūriniai, archeologiniai radiniai, ginklai, spaudiniai (laikraščiai, žurnalai, knygos kt.), dokumentinis paveldas, tarp jų ir nuotraukos, archyvai, medžioklių trofėjai, žvėrių iškamšos ir t. t.) iki nacių okupacijos Lietuvoje minėtų komisijos narių buvo aprašytos ir tiek, kiek suspėta, iš Šiaulių, Raseinių, Mažeikių, Telšių, Kretingos ir Tauragės apskričių suvežta į Šiaulių „Aušros“ muziejų, Žemaičių muziejų „Alka“, o dalis pateko į Vilniuje ir Kaune veikusius valstybinius muziejus ir didžiąsias bibliotekas. Dalis vertybių liko dvaruose, nes tuo metu minėti muziejai neturėjo tiek patalpų, kad viską, ką buvo įmanoma į juos atvežti, galėtų sutalpinti.

Informacija, kokios meno vertybės, iš kokių dva-

Iš Čiutelio dvaro parvežtos vertybės prie Šiaulių „Aušros“ muziejaus pastato. Apie 1940 m. Fotografas Juozas Petrulis. Nuotrauka saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM F-IF 3704166

rų ir kokiomis aplinkybėmis 1940–1941-aisiais ir vėlesniais metais pateko į Žemaičių muziejų „Alka“, yra paskelbta 2010 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos spaudai parengtame Telšių muziejininkės Zitės Dargaitės sudarytame kataloge „Žemaitijos dvarų meno kolekcija „Alkos“ muziejuje“. Daugelį leidinyje nurodytų vertybių galima pamatyti šių metų rugsėjo mėnesį atidaryto atnaujinto Žemaičių muziejaus „Alka“ ekspozicijose. Kartu su meno, bibliotekų vertybėmis šiame muziejuje saugoma ir vertingas, tačiau kol kas menkai ištyrinėtas dvarų archyvinių dokumentų rinkinys.

Oficialioje Šiaulių „Aušros“ muziejaus interneto svetainėje nurodyta, kad „1940 m. liepos 24 d. naujoji Lietuvos vyriausybė išleido Kultūros paminklų apsaugos ir viešųjų kultūros muziejų įstatymą. „Aušros“ muziejus buvo įpareigotas savo apygardoje– Šiaulių, Raseinių ir Mažeikių apskrityse– suregistruoti kultūros paminklus ir rūpintis jų apsauga. Muziejaus darbuotojai vyko į minėtų vietovių dvarus, registravo ir gabeno į Šiaulius kultūros vertybes. Muziejuje pritrūkus vietos, dalis vertybių buvo paliekama dvaruose užantspauduota. Dėl to dalis vertybių sunyko, dalis buvo išgrobstyta. Muziejaus darbuotojai turėjo registruoti ir repatrijuojančių Vokietijos piliečių kultūrinės vertybes. [...]“.

1940 m. Šiaulių „Aušros“ muziejus buvo suvalstybintas, 1941 m. kartu su „Gimtojo krašto“ leidinio redakcija perduotas įkurtam Lietuvos mokslų akademijos (LMA) Etnologijos institutui, kurio pirmuoju direktoriumi tapo Šiaulių „Aušros“ muziejaus įkūrėjas Pelikšas Bugailiškis (1883–1965).

Tada dalis muziejaus turėto dokumentinio paveldo objektų, tarp jų ir iš dvarų į muziejų patekusių spaudinių, knygų, dokumentų, buvo išvežta į Vilnių, atsidūrė LMA bibliotekoje ir buvo paskirstyti po įvairius fondus (Žemaitijos dvarų, Šiaulių miesto valdybos, Felikso Bugailiško ir kt.). Tai vienas iš pavyzdžių, kaip anuo metu iš dvarų į muziejus patekusios vertybės „migravo“ iš vienos vietos į kitą.

Nepaisant to, kad prasidėjus Antrajam pasauliniam karui dalis muziejuose saugomų vertybių atsidūrė slėptuvėse ir kad vokiečių valdžia nedaug kišosi į Lietuvos muziejininkų darbą, nemažai muziejuose iki Antrojo pasaulinio karo pradžios saugotų eksponatų, tarp jų ir į juos patekusių iš dvarų, karo metu vykstant bombardavimams, kilus gaisrams, stichinėms nelaimėms, buvo prarasta. Tokių praradimų buvo Žemaičių muziejuje „Alka“ ir itin daug Šiaulių „Aušros“ muziejuje, kuris po gaisro ir kitų negandų liko net be pastato. Komisija, kuri buvo sudaryta karo nuostoliams nustatyti, konstatavo, kad muziejaus patirti nuostoliai – apie 748 tūkst. rublių, iš 34 982 eksponatų buvo prarasti 7 203².

Po Antrojo pasaulinio karo dvaruose dar buvusios neišgrobstytos ir nesunaikintos dvarų vertybės taip pat dažniausiai įgalotų asmenų buvo aprašytos ir išvežtos į valstybinius muziejus, bibliotekas bei archyvus. Kaip 1940–1941 m., taip ir pirmaisiais pokario metais didelė dalis vertybių, dar buvusių Žemaitijos etnografinio regiono dvaruose, pateko į Žemaičių muziejų „Alka“ ir į Šiaulių „Aušros“ muziejų. Kita dalis atsidūrė Kauno ir Vilniaus muziejuose, bibliotekose bei archyvuose. Einant metams didelė dokumentinio paveldo vertybių buvo perskirstyta ir atsidūrė 1945–1992 m. Vilniuje veikuose Knygų rūmuose (LSSR valstybinės bibliografijos ir spaudos statistikos centre, bibliografinės informacijos ir knygų reklamos įstaigoje),

Po Antrojo pasaulinio karo dalis Žemaitijos regione darbą tęsusių ar naujai pradėjusių veikti muziejų įsikūrė buvusių dvarų rūmų patalpose. Šie muziejai perėmė jų pastatuose dar buvusias vertybes.

...

¹„Muziejaus istorija“, Šiaulių „Aušros muziejus“: <https://www.ausrosmuziejus.lt/muziejaus-istorija/>

²„Šiaulių „Aušros“ muziejaus istorija“, *Šiaulių „Aušros“ muziejus*: <https://www.ausrosmuziejus.lt/Naujienos/siauliu-ausros-muziejaus-istorija/>.

Žemaitijos krašto dvarų vertybės Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose

Šiaulių „Aušros“ muziejus – seniausia ir daugiausiai eksponatų turinti atminties institucija, veikianti Žemaitijos etnografiniame regione. Šį kartą kviečiame nuotoliniu būdu susipažinti, kokios anksčiau Žemaitijos dvaruose buvusios vertybės dabar saugomos šio muziejaus rinkiniuose, rodomos ekspozicijoje „Provincijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“

Bajorų, dvarininkų, valstybės ir visuomenės veikėjų Putvinskių šeimos archyvas¹

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Istorijos skyriuje saugomas dabartinio Kelmės rajono teritorijoje buvusių Šilo Pavėžupio ir Grauzikų dvarų savininko, bajoro, Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjo, visuomenės ir kultūros veikėjo, rašytojo, knygnešio, žuvininkystės pradininko mūsų šalyje Vlodo Pūtvio-Putvinskio (1873–1929) ir jo šeimos itin vertingas archyvas, kuriame daugiau negu 3 tūkstančiai eksponatų. Jis pripažintas nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektu ir 2008 m. gruodžio mėnesį įtrauktas į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą. Beje, 2006 m. į šį registrą buvo įtrauktas ir tame pačiame muziejuje saugomas etnografinis archyvas².

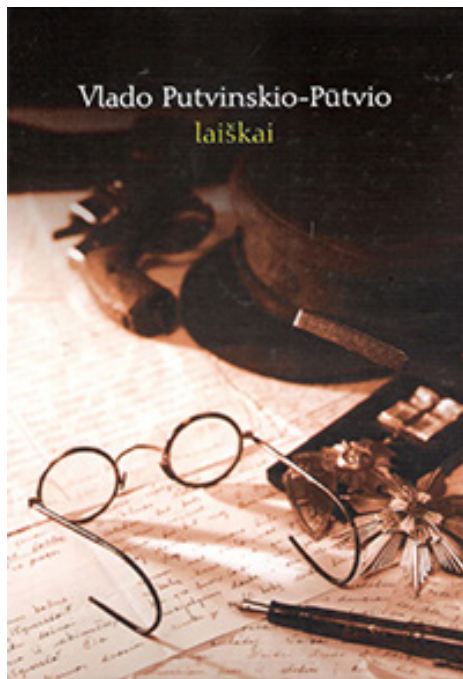
(Nukelta į 54 p.)

Beržėnų dvaro (Kelmės r.) kambarys. XIX a. pab. Fotografas Juozapas Romaškevičius. Nuotrauka saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM F-IF205

Vladas
Putvinskis
1894 m.
Fotografas
F. Benckert.
Nuotrauka
saugoma
Šiaulių „Aušros“
muziejuje, ŠAM
T-N634

Vladas
Putvinskio-
Pūtvio laiškų,
sugomų Šiau-
lių „Aušros“
muziejuje, ka-
talogo (Šiaulių
„Aušros“ mu-
ziejus: Šiau-
liai, 1998 m.)
viršelis

Turtingas Putvinskių šeimos archyvas (apdovanojimai, dokumentai, laišakai, kt.) Kelmės rajono Graužikų dvare į žemę jos savininkų buvo užkastas 1944 m. liepos 9 d., siekiant jį apsaugoti nuo sovietų. Archyvas, ten išgulėjęs apie 50 metų, 1990 m-aisiais buvo (atkastas) ir perduotas saugoti Šiaulių „Aušros“ muziejui. Šį archyvą muziejus ne tik saugo, eksponuoja, tyrinėja, bet ir viešina.

Muziejuje saugomas ir V. Putvinskio-Pūtvio žmonos, aktyvios Šaulių sąjungos narės Emilijos Gruzdytės-Putvinskienės (1872–1942) atsiminimų

rankraštis, pradėtas rašyti po V. Putvinskio-Pūtvio mirties. Juos muziejus jau yra išleidęs atskira knyga.

Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla 2003 m., kai buvo minimos V. Putvinskio-Pūtvio 130-osios gimimo metinės, kartu su Lietuvos šaulių sąjunga išleido knygą „Vladas Putvinskio-Pūtvio laišakai“. Jame paskelbti 359 Graužikų žemės slėptuvėje rasti laišakai, kuriuos V. Putvinskis-Pūtvis 1892–1929m. parašė savo šeimos nariams, kitiems artimiesiems, draugams ir bičiuliams.

Muziejus yra išleidęs ir JAV gyvenusios dailininkės Aleksandros Fledžinslaitės-Kašubienės (1923–2019) tėvo, buvusio grafo Vladimiro Zubovo Ginkūnų dvaro buhalterio Jono Fledžinsko (1885–1965) atsiminimus, parašytus 1958–1959m., kai J. Fledžinskas gyveno Skaudvilėje.³

Šiaulių „Aušros“ muziejaus **Istorijos skyriaus dokumentų rinkinyje** yra daugiau kaip „13 000 eksponatų (nuo XVII a. iki 1940 m.). Nemažą rinkinio dalį sudaro Žemaitijos dvarų: Kurtuvėnų, Beržėnų, Biržuvėnų, Didžiųjų ir Mažųjų Dirvėnų, Šaukėnų, Pluščių ir kitų dvarų dokumentai lenkų, rusų, lotynų kalbomis. 1940–1944 m. surinkta dvarų dokumentų kolekcija suskilo į dvi dalis. 1950 m. apie pusę šios kolekcijos buvo perduota Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai, kita dalis liko „Aušros“ muziejuje. Daugelis dokumentų yra minėtų dvarų teisiniai, mokesčių, žemės valdų dokumentai. [...] Didžiausią rinkinio dalį sudaro XIX–XX a. dokumentai, kurie fragmentiškai atspindi visuomeninį, ekonominį, politinį ir kultūrinį Lietuvos ir Šiaulių gyvenimą [...]. Rinkinyje saugoma planų, projektų, parodų apdovanojimų, istorinių įvykių paminėjimų aktų, diplomų“⁴ Dalis jų liudija apie tuo laikotarpiu iš dvarų kilusių, juose gyvenusių iškilų asmenų gyvenimą bei veiklą.

Ginklų rinkinyje – daugiau negu 360 eksponatų. Tai XV a. vid.–XX a. šaltieji ir šaunamieji ginklai bei amunicija. Didelė jų dalis į muziejų pateko 1940 m. iš nacionalizuotų Šiaulių apskrities dvarų.⁵

Muziejaus oficialioje interneto svetainėje rašoma, kad **Numizmatikos rinkinyje** yra daugiau kaip 18 000 eksponatų. Tai monetos (nuo antikos laikų iki XXI a. pr.), kurių didžiąją dalį sudaro išleistos XIX–XX a. Europoje. Yra ir medalių, apdovanojimų, kitų vertybių. Čia saugomi ir 1993 m. į muziejų patekę jau minėto V. Putvinskio-Pūtvio ir jo

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Ginklų rinkinio eksponatai ekspozicijoje „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“ Danutės Mukienės nuotrauka

šeimos narių apdovanojimai (iš viso 18), tarp jų ir 1928 m. vasario 27 d. V. Putvinskiui-Pūtviui įteiktas Italijos Karūnos ordinas.⁶

Dailės skyriaus rinkinius sudaro meno vertybės, muziejuje kaupiamos nuo jo įkūrimo 1923 m. iki šių dienų. Jame – apie 27 tūkst. liaudies, tautodailės ir profesionaliosios dailės eksponatų. Daug jų į šio skyriaus rinkinius pateko 1940–1941 m. iš nacionalizuojamų Šiaurės Lietuvos dvarų. Didelė jų

Porcelianas ir baldai iš Žemaitijos dvarų ekspozicijoje „Provencijos dvaras ir miestas XIX a.–XX a. vid.“

dalys eksponuojama Chaimo Frenkelio viloje nuo 2003 m. veikiančioje ekspozicijoje „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. vid.–XX a. vid.“

Tapybos rinkinyje kartu su kitais kūriniais saugomas bajorams Riomeriams priklausiusiame Tytuvėnėlių (Tytuvėnų) dvare (Kelmės r.) gyvenusios dailininkės Sofijos Romerienės (1885–1972) didelis paveikslų rinkinys (jame – 84 eksponatai). Dalį jų 1941 m. vasarą, po to, kai dailininkė ir jos vyras Eugenijus buvo ištremti į Sibirą, muziejui perdavė Lietuvoje likę S. ir E. Riomerių vaikai.

Muziejuje saugomas ir **XVIII–XIX a. grafikos rinkinys**, kuriame yra tokie kūriniai kaip dailininko Bernar'o Picart'o (1673–1733) ir Gérard'o Audran'o (1640–1703) graviūros, vaizduojančios Romos imperijos istorijos įvykius. Šios graviūros į muziejų pateko 1940 m. iš Renavo dvaro (Mažeikių r.) rinkinių. Saugomi ir italų dailininko Giovanni'io Battista'os Piranesi'io grafikos kūriniai, Jono Kazimiero Vilčinsko „Vilniaus albumo“ 105 lakštai, nežinomo autoriaus Kryžiaus kelio stotys, sukurtos XVIII a. Frehlingo dirbtuvėse (Vokietija, Augsburgas), Martino Engelbrechto (1684–1756) vario ražiniai, spalvinti ranka ir kt. Daugelis jų anksčiau taip pat priklausė Žemaitijos krašto dvarininkų meno kolekcijoms.

Profesionalios taikomosios dailės rinkinyje – XVIII a. vid.–XIX a. Europos keramika. Tai Meiseno, Sevro, Berlyno manufaktūrų, Sankt Peterburgo imperatoriškojo fabriko ir M. S. Kuznecovo fabriko porcelianiniai šedevrai, pietų ir kavos servizai, pavieniai porcelianiniai ir fajansiniai dirbiniai. Unikali fajanso ir porceliano iš Tolimųjų Rytų, daugiausiai iš Kinijos, dirbinių kolekcija (tai greičiausiai toje pačioje Chingų epochos menininko dirbtuvėje pagamintos vazos, vazonai, lėkštės, dubenys iš grafienei Jadvygai Potulickaitėi-Hutten-Čapskienei priklausiusio Beržėnų dvaro, buvusio Šiaulių apskrities Šaukėnų valsčiuje) kolekcijos. Atskirą pogrupį sudaro vazos. Dauguma jų yra XIX a. vid.–XX a. II p. masinės produkcijos gaminiai.

Muziejaus **XIX–XX a. stiklo rinkinį** sudaro Bohemijos krištolo ar jam artimos produkcijos dirbiniai. Tai bespalvio ir žalio stiklo taurės su išgraviruotomis monogramomis JJB, taurių komplektas su išgraviruotu Renavo dvaro savininkų Melžinskių giminės herbu. Šį rinkinį papildo lėkštės, taurės, grafinai, įvairiaspalvio daugiasluoksnio stiklo kvepalų buteliukai, dekoruoti auksu.

(Nukelta į 56 p.)

Iš kairės: Hercogo Cezario Augusto de Šuazelio portretas. XVII a. II p. Dailininkas François de Troy, ŠAM D-T 504; grafo Klodo de Šuazelio markizo de Fransje portretas. XVII a. II p. Dailininkas François de Troy, ŠAM D-T 505

Ekspozicija „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“

Muziejus, reklamuodamas 2003 m. Šiaulių Frenkelio viloje atidarytą ekspoziciją „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“, nurodo, kad jos kūrėjai siekė „atskleisti dvaro kultūrą, kaip dalį nacionalinės kultūros, kaip lietuviškos kultūros savastį, pabrėžti nuolatinę dvaro ir kaimo sąveiką, universalių kultūros vertybių perimamumą, ypač aktualų provincijoje, kur dvarininkai nebuvo taip nutolę nuo valstiečių gyvenimo. [...]“⁷

Kokias dvarų vertybes matome šiai ekspozicijai skirtose 307 kv. m. užimančiose dvaro atmosferą primenančiose erdvėse?

Kuriant ekspoziciją jai buvo atrinkti 2036 eksponatai. Einant laikui ekspozicija nežymiai atnaujinama. Joje – trys interjerinės salės (dviejose įrengtos svetainės (moters bei vyro kambariai), o trečiojoje – biblioteka) bei keturios galerinės (Rytų meno, Karalių, Dvarininkų portretų ir Galerijos).

Galerinio tipo salėje eksponuojamos muziejuje turimos paveikslų kolekcijos.

Karalių galerijoje kartu su kitais meno kūri-

niais rodoma keliolika XVIII pab.–XIX a. sukurtų imaginacinių LDK didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių portretų, Vilniaus meno mokyklos atstovo Vincento Smakausko (1797–1876) sukurtas vienintelis Lietuvoje žinomas visafigūris Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Stepono Batoro portretas.

Ekspozicijoje yra ir 2 kontušo juostos. Pirmoji priklausė vienam turtingiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) dvarininkų, Kurtuvėnų bažnyčios fundatoriui, Šv. Stanislovo ir Baltojo erelio ordinų kavaleriui Jokūbui Ignotui Nagurskiui (1734–1790). Ją Lione prancūzų audėjai išaudė XVIII a. II p. pagal iš Lenkijos gautą užsakymą. Antroji juosta – kunigaikščių Radvilų Slucko manufaktūros (LDK) meistrų darbo klasikinis „liedintų“ kontušo juostų pavyzdys. Ji išausta iš natūralaus šilko, aukso ir sidabro siūlų, priklausė minėtos manufaktūros pirmajam vadovui Jonui Modžarskiui.

Ekspozicijoje galima pamatyti ir 1972 m. Šiaulių rajono Girkautų kaime rastą lobį, kuriame yra Lietuvos ir Lenkijos valstybės monetų (auksinių, timpų, šeštokų) bei kitų valstybių (Prūsijos, Švedijos, Vokietijos, kt.), taip pat ir nepriklausomų miestų pinigų.

„Peizažas su avimis“. 1794 m. Dailininkas B. P. Ommeganckas (1755–1826). ŠAM D–T 702; „Kražių kolegija“. XIX a. vid. Dailininkas Antanas Kozlovskis. ŠAM D–T 676. Kūriniai saugomi Šiaulių „Aušros“ muziejuje

XIX–XX a. sandūroje Lietuvos provincijos darų savininkai, tarp jų ir gyvenę Šiaurės Lietuvoje, Žemaitijoje, domėjosi Tolimųjų Rytų kultūromis ir įsigijo vertingų Rytų meno vertybių. Dalis jų nacionalizuojant dvarus atsidūrė Šiaulių „Aušros“ muziejuje ir yra eksponuojamos minėtos ekspozicijos salėje, skirtoje Rytų menui. Čia – vaizduojamojo ir taikomojo meno eksponatai, į dvarus patekę iš Tolimųjų Rytų. Didelę šių vertybių dalį sudaro dvarų interjerus puošę fajanso ir porceliano gaminiai iš Kinijos. Spėjama, kad tai Čingų epochos menininko dirbtuvėje pagamintos vazos, vazonai, lėkštės, dubenys iš grafienei Jadvygai Potulickaitei-Hutten-Čapskienei priklausiusio Beržėnų (Kelmės r.) dvaro.

Ekspozicijoje rodoma ir 1940 m. iš nacionalizuoto Santeklių dvaro (Mažeikių r.) atvežta 21 Edo epochos (1603–1868) japonų graviūrų kolekcija, kuri iš Paryžiaus į Lietuvą atgabeno menininkė Ona Bagnickaitė. Galerijoje eksponuojami ir graviūrų autorių Ando Hiroshige (1797–1858), Utagawa Kunisada (Toyokuni III) (1786–1865), Sinsuke Kiyonaga (1752–1815), Katsukawa Shunsen (1790–1823), Katsushika Hokusai (1760–1849), Keisai Yeisen (1790–1848), Kikugawa Eizan (1787–1867), Takahashi Hiroaki (1871–1945) portreto, peizažo, buitinio žanro kūriniai.

XIX a. dvarų meno kolekcijose buvo sukaupta daug Vakarų Europos dailės kūrinių, jų kopijų. Šias vertybes dvarininkai įsigydavo keliaudami po užsienio šalis arba įvairiomis progomis gaudavo dovanų bei kaip padėką už suteiktą finansinę pa-

ramą studijų metais ir kitais atvejais.

Iš Šiaurės Lietuvos dvarų į Šiaulių „Aušros“ muziejų yra patekę ir ekspozicijos Galerijos salėje rodomi tokie plačiai žinomi dailės kūriniai kaip belgų tapytojo B. P. Ommegancko (1755–1826) realistiškas „Peizažas su avimis“, buitinio žanro L.Lofflero

(Nukelta į 58 p.)

Ekspozicijoje Girkautų lobis XIX a. pab.–XX a. pr. pagamintoje Šaukėnų Gorskių dvaro kasos skrynioje. SAM I–D 508 Danutės Mukienės nuotrauka

Ekspozicijos „Provincijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“ Bibliotekos salės fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

(1827–1898) „Tėvų atsisveikinimas su jaunąja“, A. Ricci (1854–?) „Buitinė scena“ paveikslai, J.V. Genisson'o (1805–1860) „Barokinės bažnyčios vidurinioji nava“, dviejų G. Volpato (1732–1808) mūzų (antikinių skulptūrų) kopijos: „Komedijos mūza Talėja“ bei „Epinės poezijos mūza Kaliopė“, kt.

Dvarininkų portretų galerijoje eksponuojami XVII a.–XX a. pr. nutapyti Šiaurės Lietuvos dvarininkų Gorskių, Burbų, Gruževskių, Pšeciševskių, Pliaterių, Riomerių istoriniu ir meniniu požiūriu vertingi nežinomų dailininkų, dažnai vietinių, sukurti portretai, iš kurių seniausias – 1777 m. nežinomo dailininko nutapytas Biržuvėnų dvaro šeimininko, Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio (apie 1710–1776) žmonos Marijonos (Onos) Vainaitės-Gorskienės atvaizdas.

Eksponuojami ir profesionalios dailininkės Sofijos Riomerienės (1885–1972), kuri meno paslapčių mokėsi Vilniuje, Krokovoje, Miunchene ir Paryžiuje, sukurti vyro Eugenijaus ir dukters Elenos portretai.

Bibliotekos salėje – XVII–XX a. dvaruose kaubtos knygos, kiti spaudiniai, išleisti lenkų, prancūzų, rusų, vokiečių kalbomis, taip pat ir dvarininkų ūkinę veiklą atspindintys dokumentai, kt.

Čia eksponuojamas ir XVI a.–XVII a. pradžioje G. Braun'o ir F. Hogenberg'o išleistas „Pasaulio miestų atlasas“. Salę puošia Antano Kozlovskio XIX a. sukurtas peizažas „Kražių kolegija“ (tai vienintelis žinomas kūrinys, kuriame įamžinta ši

1614–1844 m. Kelmės rajono Kražių miestelyje veikusi vidurinė bendrojo lavinimo mokykla, kuri buvo svarbus švietimo ir jėzuitų mokslo centras Lietuvoje. Bibliotekos salėje rodomi ir istoriniu bei meniniu požiūriu vertingi nežinomų vietos dailininkų XVII a. nutapyti Lauryno Mykolo Odlianickio-Počobuto ir Marijonos Daumantaitės-Siesickytės-Počobutienės, Kolainių karmelitų vienuolyno fundatorių Jono Adamkavičiaus ir jo žmonos Onos Adamkavičienės bei vyskupų ir dvasininkų Juozapo Arnulfo Giedraičio, Stepono Jono Giedraičio, Antano Tiškevičiaus, Jono Domininko Lopacinskio portretai. Šioje salėje yra ir bydermejerio stiliaus baldų, Gorskių šeimos fotografijų, Dajotų giminės genealoginis medis, rašomojo stalo atributų, laikrodis.

Geltonojoje svetainėje (moters kambaryje) akį patraukia iš dvarų į muziejų patekę puošnūs baroko ir rokoko stiliaus baldai. XVIII a. indaujoje eksponuojami tualetų reikmenys. Eksponuojamas XVII a. italų dailininko F. Albani (1578–1660) paveikslas „Europos pagrobimas“, F. Trevizani (1656–1746) „Šventoji šeima“, danų kilmės dailininko J. Juelio (1745–1802) gėlių naturmortai, Vilniaus meno mokyklos profesoriaus P. Smuglevičiaus „Charono laivu“. Svetainėje daug porceliano, XVIII–XIX a. garsiausių Europos manufaktūrų dirbinių, į muziejų patekusių iš Lietuvos dvarų.

Žaliojoje svetainėje (vyro kambaryje) – daugiausiai eksponatų, susijusių su medžiokle ir karu. Dėmesį prikausto ginklų kolekcija, kurios seniausi ginklai yra pagaminti XVII amžiuje. Yra ir unikalus dvikovų pistoletas. Eksponuojami ir sunkūs bei gausiai dekoruoti svetainės baldai, trys Romos imperijos istorijos tema išraižytos didžiulės graviūros, kurias pagal žymaus XVII a. II p. Prancūzijos dailininko C. Le Bruno (1619–1690) darbus sukūrė prancūzų dailininkas B. Picart'o (1673–1733).

Valgomąjį puošia vertybės, kurių didžioji dalis į muziejų pateko iš Šiaurės Lietuvos dvarų – Beržėnų, Kelmės, Renavo ir kt. Eksponuojami secesijos stiliaus baldai (indauja, kėdės, krėslai, triumfo), itin prabangūs taikomosios dailės eksponatai. Tai kavos ir pietų servizai, lėkštės, puodeliai, taurės, žvakidės, skulptūrelės ir kt. Daugelis jų pagaminta XVIII–XIX a. žymiausiose Europos manufaktūrose (Anglijos, Berlyno, Prancūzijos, Meiseno, Sevro, Vienos, kt.) bei Sankt Peterburgo imperatoriškojo

Iš kairės: ekspozicijos „Provincijos dvaras ir miestas XIX a.–XX a. vid.“ Geltonosios svetainės (moters kambario) fragmentas ir valgomojo salėje paserviruotas stolas. Danutės Mukienės nuotraukos

porceliano fabrike. Rodomos ir brolių Kuznecovų fabrike XX a. pr. sukurtos penkios dekoratyvinės lėkštės. Jose pavaizduoti Nikolajaus Vasiljevičiaus Gogolio poemos „Mirusios sielos“ veikėjų portretai. Vidury kambario – pagal ano meto mados ir etiketo reikalavimus paserviruotas stolas. Ant jo – XIX amžiaus pirmos pusės Sevro porceliano manufaktūroje sukurtas itin puošnus pietų servizas, dekoruotas azūriniais ir auksu tapytais augaliniais motyvais baltame fone ir aukso raidėmis įrašytomis monogramomis „JSJ“.

Be jau paminėtų ir ekspozicijoje „Provincijos dvaras ir miestas XIX a.–XX a. vid.“ rodomų iš dvarų į Šiaulių „Aušros“ muziejų patekusių vertybių, šiame muziejuje saugoma ir nemažai Žemaitijos dvaruose buvusių heraldikos šaltinių objektų⁸. Tarp jų yra ir XVI–XIX a. dokumentų, patvirtintų herbiniais antspaudais. Iš jų vertingiausi: Lenkijos karalių ir LDK kunigaikščių Jono Kazimiero Vazos, Mykolo Kaributo Višnioveckio, Augusto III Sakso privilegijos su LDK didžiais antspaudais.

Muziejus saugo ir nemažai dokumentų (laiškų, išrašų iš teismo knygų, kvitų, sąrašų), kurie yra patvirtinti Žemaitijos bajorų herbiniais antspaudais (daugiausiai tai Žemaitijos bajorų Bilevičių, Choromanskių, Gorskių, Nagurskių, Odachovskių herbiniai antspaudai).

Nemažai žinių apie dvarininkus, jų herbus suteikia bajorų genealoginės lentelės. Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomos dvi tokios – Žemaitijos bajorų Jazdovskių ir Choromanskių.

Į šį muziejų iš dvarų yra patekusių knygų, kuriuose atspausdinti įvairūs herbai, leidiniuose rodę jų

rėmėjus, rečiau – autorius. Šalia tokių herbų būdavo spausdinami ir eilėraščiai, kelių puslapių padėkos tekstai. Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomose knygose tokių tekstų, panegirikų, herbų yra skirta Tiškevičių giminės atstovams, Žemaičių vyskupui Antanui Dominykui Tiškevičiui, Žemaitijos seniūnui Juozapui Skuminui Tiškevičiui, Vilniaus tijūnui Juozapui Tiškevičiui ir Onai Pociėjūtei jų vestuvių proga.

„Buitinė scena“. XIX a. Dailininkas Artūras Ricci (1854–?). Kūrinyne saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM D–T 918

Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio antrosios žmonos Marijonos Reginos Vainaitės-Gorskienės portretas. 1771 m. Dailininkas nežinomas. Kūrinyt saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM D-T 535

Herbai dažnai būdavo atvaizduojami ir ant didelių portretų. Tokių muziejuje gausu. Prie įdomiausių tyrinėtojai priskiria Šuazelių giminės atstovų – hercogo Cezario Augusto de Šuazelio ir Prancūzijos grafo, markizo Klodo de Šuazelio – portretus. Giminės herbas nutapytas ir ant Žemaičių raštininko, LDK pulkininko, Gandingos tijūno, Kolainių Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčios ir karmelitų vienuolyno fundatoriaus Jono Adamkavičiaus, Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio antrosios žmonos Marijonos Reginos Vainaitės-Gorskienės, Karolio Evaldo, Felikso Rionės ir daugelio kitų portretų.

Didikų herbais yra papuošta ir nemažai muziejuje saugomų koklių bei jų fragmentų, taikomosios dailės kūrinių, spaudų ir kitų eksponatų, kurie į Šiaulių „Aušros“ muziejų taip pat yra patekę iš dvarų.

Kitą iš Žemaitijos dvarų į Šiaulių „Aušros“ muziejų patekusių vertybių dalį sudaro dvarų sodybose rasti archeologiniai radiniai.

Buvusi Šiaulių muziejaus Archeologijos skyriaus vyr. muziejininkė dr. Birutė Kazimiera Salatkienė (1951–2018) straipsnyje „Dvarų sodybų archeologinė medžiaga: saugojimo ir eksponavimo problemos“⁹ yra nurodžiusi, kad iš Lietuvoje egzistavusių

3 342 dvarų 1991 m. 789 buvo įtraukti į valstybės saugomo kultūros paveldo sąrašus. Šiuo metu saugoma apie 600 dvarų sodybų. Archeologiniai tyrimai dvarų sodybose Lietuvoje pradėti XX a. viduryje. Jų dinamika tiesiogiai susijusi su dvarų sodybų teisinio statuso kaita. Intensyvesni dvarų sodybų žvalgymai pradėti apie 1993-uosius, o išsamūs tyrinėjimai po 2005-ųjų, kai įsigaliojo Kultūros vertybių registras, į kurio sąrašus buvo įtrauktos geriausiai išlikusios dvarų sodybos, jų parkai ir pastatai. Labiausiai tyrimų padaugėjo 2010-aisiais. Nuo XX a. vidurio iki 2015 m. archeologiniai tyrimai buvo atliekami 172 dvaro sodybose. Dvarų sodybų archeologinių tyrimų metu surenkama labai dideli kiekiai radinių, po keliolika tūkstančių per vieną sezoną.

Šie radiniai pagal Lietuvoje galiojančius teisės aktus dažniausiai perduodami tame regione, kuriaime vyksta archeologiniai tyrinėjimai, svarbiausiems muziejams. Šiaulių „Aušros muziejuje“ per tris dešimtmečius, kai vyko Žemaitijos dvarų sodybų archeologiniai kasinėjimai, jų susikauptė didelis kiekis. Nemažai archeologinių radinių į juos iš dvarų sodybų yra patekę ir anksčiau. Dabar svarbiausia juos inventorizuoti, ištyrinėti ir aprašyti.

¹Šiaulių „Aušros“ muziejus: <https://www.ausrosmuziejus.lt/>.

²Vlado Putvinskio-Pūtvio archyvas – UNESCO vertybė“, *TV3*: <https://www.tv3.lt/naujiena/laisvalaikis/vlado-putvinskio-putvio-archyvas-unesco-vertybe-n250853>.

³Virginija Šiukščenė, „Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidybinė veikla: nuo „Gimtojo krašto“ iki 1863 m. sukilimo istorinės atminties įamžinimo“, *Gimtasai kraštas*, 2015, t. 9, p. 28–33.

⁴„Istorijos skyriaus rinkiniai“, *Šiaulių „Aušros“ muziejus*: <https://www.ausrosmuziejus.lt/istorijos-skyriaus-rinkiniai/>.

⁵Šiaulių „Aušros“ muziejus: <https://www.ausrosmuziejus.lt/>.

⁶*Ten pat.*

⁷„Provincijos dvaras ir miestas XIX a. vid.–XX a. vid.“, *Šiaulių „Aušros“ muziejus*: <https://www.ausrosmuziejus.lt/provincijos-dvaras-ir-miestas-xix-a-vid-xx-a-vid-2/>.

⁸Gabrielė Jasiūnienė, „Heraldikos šaltiniai Žemaitijos bajorų dvarų kolekcijose“, *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2016 m. Nr. 15, p. 50–55.

⁹Birutė Kazimiera Salatkienė. „Dvarų sodybų archeologinė medžiaga: saugojimo ir eksponavimo problemos“, *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2016 m., Nr. 15, p. 56–66.

Parengė Donatas Tytuva

ŽEMAIČIŲ bajorų Daugėlių šeimos kapas- rūsysis Tryškių kapinėse

Janina LEONAVIČIENĖ

Mažo Žemaitijos Tryškių miestelio (Telšių r.) kapinės – išskirtinės savo antžeminiais laidojimo rūšiais. Keli rūšiai sutvarkyti, kitus, su įlūžusiais ar vėjo nuplėštais stogais, ardo gamta ir laikas. Pasi-darbavo juose ir kapų plėšikai.

Ši publikacija – apie vieną šių kapinių rūšių, kuriame ilsisi dviejų kunigų, kilusių iš senos Žemaitijos bajorų giminės, palaikai. Šis istorinis ir memorialinis objektas, kurio epitafinėje lentoje jau sunkiai bejskai-tomas tekstas, o rūšio stoge žiojėja skylės, visai griūva vėlesnis priestatas, prašyte prašosi pagalbos.

Įrašas lenkų kalba ant rūšio išorinės sienos skel-bia (vert. iš lenkų kalbos): „Čia ilsisi palaikai kun. kanauninko Adolfo, kun. prelado Apolinaro, An-taninos ir Aleksandro DAUGĖLŲ“. Ant antkapio nėra nurodyta gimimo ir mirties datų. Tokie faktai visada apsunkina paiešką, tačiau kunigai, kaip ir kiti žmonės, neišėina į aną pasaulį, nepalikę apie save jokių žinių. Šiuo atveju aktualu ir tai, kad en-ciklopedijose, žinyuose bei amžininkų paliktuose prisiminimuose kun. Apolinaro ir Adolfo gimimo metai yra užrašyti klaidingai.

XIX a. pradžioje Telšiuose gyveno bajoras, Tel-šių pavieta žemės matininkas Stanislovas Daugėla (*Dowgiallo b. Zadora*) su žmona Cecilija Kryževičiūte, kuri buvo Lenkijos kariuomenės šimtlininko dukra. Gyvendami Telšių mieste Cecilija ir Stanis-lovas susilaukė septynių vaikų:

Emilija Paulina gimė 1814.01.25;

Adolfas Anufras gimė 1815.06.10, mirė 1893.06.07 Baisogaloje, palaidotas Tryškiuose;

Paulina Artesija gimė 1816.11.16;

Antanina Mamerta Juzefa gimė 1818.05.11, mirė 1889.05.06 Tryškiuose, ten ir palaidota;

Sofija Cecilija gimė 1819.12.06;

Apolinaras Ignotas gimė 1822.07.31, mirė 1895.01.11 Petrapilyje, palaidotas Tryškiuose;

Bajorų Daugėlių šeimos kapas-rūsysis Tryškių kapinėse (Telšių r.) iš dviejų pusių. Nuotraukos autorės

Aleksandras Teodoras gimė 1824.03.29, mirė 1884.10.13 Tryškiuose, ten ir palaidotas.

Įrašai krikšto metrikose liudija, kad Tryškiuose palaidoti Cecilijos ir Stanislovo Daugėlių šeimos keturi vaikai iš septynių. Rūsysis turi priestatą, tad yra pagrindo manyti, kad jame ilsisi ir kiti šeimos ar giminės nariai.

Kodėl Daugėlos savo amžinojo poilsio vieta pasirinko būtent Tryškius bei kada pastatytas laidojimo rūšis, galima tik numanyti.

Tryškių miestelyje 1884 m. spalio 13 d. mirė jau-niausias iš rūsyje palaidotų Daugėlių – ALEKSAN-DRAS TEODORAS, Stanislovo sūnus, nevedęs, 60 metų amžiaus, miręs nuo plaučių uždegimo. Tai seniausias šios šeimos nario įrašas mirties metrikoje, todėl yra pagrindo teigti, kad rūšis pastatyta 1884 m.

Antroji rūsyje palaidota 1889 m. gegužės 6 d. taip pat Tryškių miestelyje mirusi bajoraitė ANTANINA AMERTA JUZEFA DAUGĖLAITĖ, Stanislovo duktė, 71 m. amžiaus, netekėjusi. Mirė nuo geltos.

Daugiausiai žinių yra likę apie kun. ADOL-FĄ ANUFRĄ DAUGĖLĄ. Varnių seminaristų

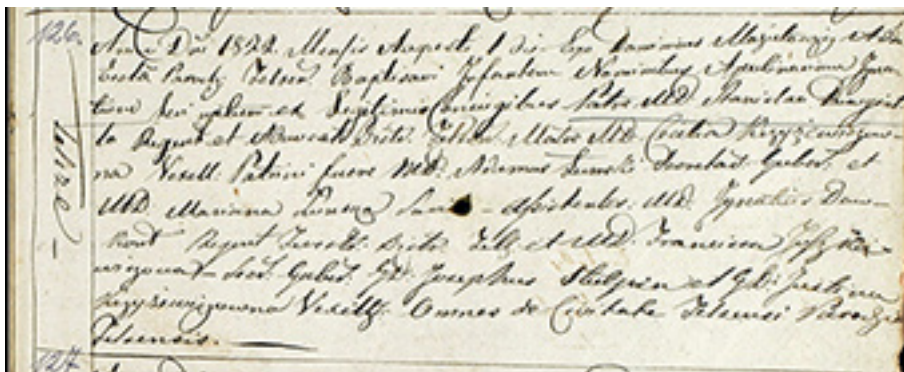
(Nukelta j 62 p.)

dė nuo 1863 m. sausio mėnesio metrikų knygose nebeminima. Laimei, kunigas nebuvo išstremtas. Jo pavardė bažnyčios metrikų knygose vėl atsirado 1864m. balandžio mėnesį ir buvo iki 1865 m. pabaigos.

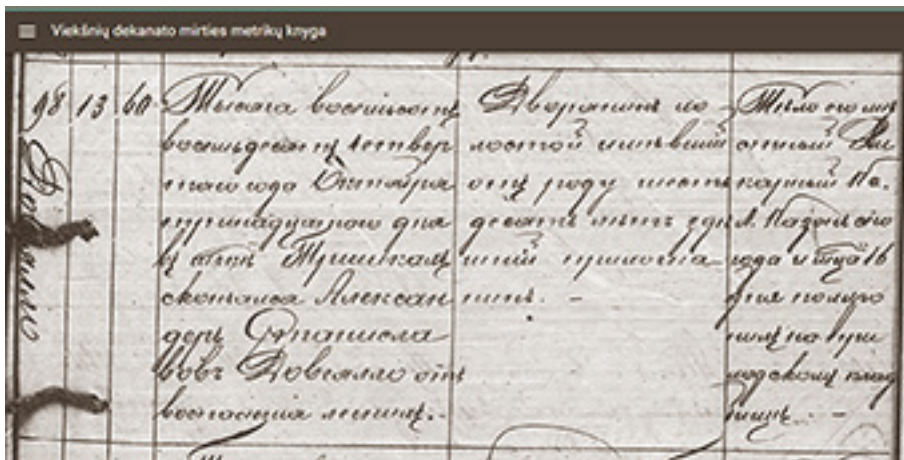
Na o štai kitas vyskupo M.Valančiaus prisiminimuose užrašytas faktas: „*Ukmergės apskrities marčelga, Šventupio ir Vidiškio dvarų tėvainis Anufras Koska ir jo pati Hortensija graipaitė Hornaitė Koskienė [...] fundavo Vidiškių mūrinės bažnyčios statybą*“.

A. Koska buvo Vidiškių bažnyčios kolatorius, jis parinko ir pirmąjį šios bažnyčios kleboną – kun. A. A. Daugėlą, kurį vyskupas patvirtino ir liepė dekanui įvesdinti. Vidiškių parapijos bažnyčioje tarnavusių kunigų sąrašė pirmuoju klebonu įrašytas A. A. Daugėla (administratorius, dirbęs Vidiškiuose maždaug nuo 1868 iki 1872 m.). Tikslu kunigo A.A. Daugėlos atvykimo į Baisogalos parapiją data nežinoma. Yra pagrindo, kad Adolfas Anufras Daugėla iš Tryškių išvyko į Ukmergės parapiją apie 1866-uosius metus ir ten tarnavo iki paskyrimo eiti Baisogalos klebono pareigas. Pirmą kartą Baisogalos bažnyčios knygoje A. A. Daugėla paminėtas 1875.07.07 (RKB Baisogalos gimimo metrikų knyga, 3004/1/4, Nr. 103). Jis Baisogaloje klebono pareigas ėjo iki savo mirties.

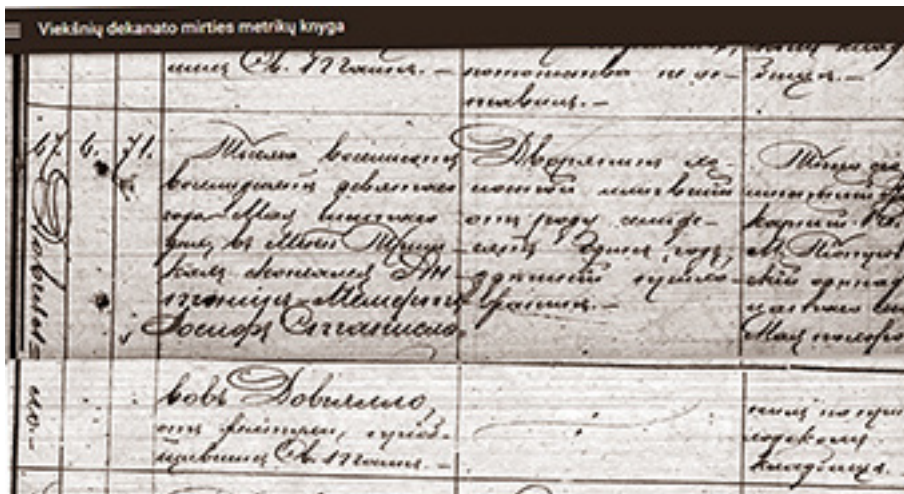
Baisogalos kraštas dėkingas kun. A. A. Daugėlai už vieno paauglio iš labai vargingai gyvenusios šeimos globą. Tą

Įrašas Telšių RKB krikšto metrikų knygoje apie kunigo prelato Apolinaro Ignoto Daugėlos krikštą 1822 m.

Įrašas Tryškių RKB mirties metrikų knygoje apie pirmojo Tryškių kape-rūsyje palaidoto Aleksandro Teodoro Daugėlos mirtį 1884 m.

Įrašas Tryškių RKB mirties metrijų knygoje apie Antaninos Mamertos Juze-fos Daugėlaitės mirtį 1889 m.

berniuką rašto pradmenų mokė vietinės vienuolės. Jos kunigui papasakojo apie šio vaikino (būsimojo chorvedžio, režisieriaus ir knygnešio Juozo Zauko (1862–1943) neeilinius gabumus mokslui.

Vaikinui „*baigus 16 metų amžiaus, Baisogalos klebonas kun. Adolfas Anufras Daugėla Juozą pasikvietė tarnauti klebonijon. Ten Juozas vei-*

(Nukelta į 64 p.)

kiai tapo šeimyninkas ir pilnas ūkės tvarkytojas. Be jo, buvo dar keturi bernai, tačiau visur ir visą tvarką vedė Juozas, nės taip norėjo kanauninkas. [...] Vasaros atostogoms iš Petrapylės į Beisogalą pas brolių atvažiuodavo prelatas Apolinaras Daugėla. Tai gi prelatas, patyręs nuo brolio, kad Juozas yra sumanus ir darbštus vaikiną, 1880 m. išsivežė tajį į Petrapylę.²

Kanauninkas Adolfas Anufras Daugėla mirė Baisogaloje 1893 m. birželio 7 d., sulaukęs 80 metų amžiaus, iškankintas vandeningo auglio. Šv. Mišios už jo sielą Baisogalos bažnyčioje laikytos tik po savaitės (birželio 14 d.), kol buvo gautas Kauno gubernatoriaus leidimas jo kūną išvežti palaidoti į Tryškius.

Kitas Tryškių kapinėse šeimos rūsyje palaidotas kunigas yra Apolinaras Ignotas Daugėla. Jis taip pat baigė Varnių kunigų seminariją. Seminaristų sąrašuose apie jį taip rašoma: „Daugėla Apolinaras, Stanislovo s., g. 1822.08.01, bajorų kilmės, į Varnių kunigų seminariją įstojo 1841 m.“ Į kunigus išventinimo datos vietoje – brukšnys.

Žinoma, kad A. I. Daugėla 1845 m. išvyko mokytis į Sankt Peterburgo dvasinę akademiją. 1848 m. jis įšventintas į kunigus. Tarnavo Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje Sankt Peterburge. Nuo 1858m. Maskvoje dirbo mokyklų prefektu ir karo kapelionu. 1876 m. buvo paskirtas

Užrašas epitafinėje lentoje (lenkų kalba): „Čia ilsisi palaikai kun. kanauninko Adolfo, kun. prelato Apolinaro, Antaninos ir Aleksandro Daugėlų“

Mogiliavo kapitulos kanauninku. 1882 m. tapo Mogiliavo arkivyskupijos generalvikaru. Nuo 1882 m. buvo Katalikų dvasinės kolegijos Sankt Peterburge narys, nuo 1890 m. – apaštališkasis protonotaras. Po arkivyskupo mirties 1883 m. jis kurį laiką buvo arkivyskupijos administratorius. Mirus kitam vyskupui, kun. A. I. Daugėla 1889 m. vėl tapo arkivyskupijos administratoriumi. Jis turėjo Rusijos valdžios pasitikėjimą, tad ši palaikė jo kandidatūrą į arkivyskupo postą, tačiau Vatikanas buvo atsargus, todėl jo kandidatūrai nepritarė. 1891 m. kun. A. I. Daugėla perleido arkivyskupijos valdymą naujam arkivyskupui³.

Kun. A. I. Daugėla, naudodamasis valdžios prielankumu, padėjo sugrįžti į Lietuvą ne vienam po 1863 m. sukilimo ištremtam kunigui.

Istorikai nevienareikšmiškai vertina jo santykius su carine valdžia.

Žinoma, kad 1890 m. kun. A. I. Daugėla Rusijos Vidaus reikalų ministerijai įteikė memorandumą dėl lietuvių spaudos lotyniškėmis raidėmis draudimo atšaukimo. Tuo laikotarpiu jis bendradarbiavo su jau minėtu lietuviškos spaudos platintoju J. Zauka ir kai kuriais kitais Sankt Peterburge ir Maskvoje gyvenusiais lietuvininkais.

Duomenų apie brolius Daugėlas yra palikta ir Lietuvos nepriklausomybės akto signataro, literatūros istoriko prof. Mykolo Biržiškos (1882–1962) prisiminimuose: „Minėjo dar Petrapilio pralotą Apolinarą Daugėlą, po kurio galvos ir dar, rodos, po kanauninko Adolfo Daugėlos, dvarininkai Rubaževičiai, bene tolimi viekšniškių Moncevičių giminės, buvo gavę nemažai palikimo. Vienas Rubaževičių, Ozaris, „deimantinio ponaičio“ (brylantowy mlodzieniec) vardu dvarininkų tarpe buvo pagarsėjęs. Paveldėtus deimantus paaukojo Censtakavai⁴“⁵.

¹M. Valančiaus 1862.11.02 raštas Vieکشnių dekanui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 103, l. 781.

²„Juozas Zauka: iš kiauiliaganio – į tautos šviesuolius“, *15min.lt*, 2019.07.06.

³*Католическая Энциклопедия, М.: Издательство Францисканцев*, 2002, t. 1.

⁴Censtakava – svarbiausia Lenkijoje ir viena svarbiausių Europoje Švč. Mergelės Marijos kulto vietų, kurią lanko keliaujantys maldininkai.

⁵Mykolas Biržiška, *Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose*, Kaunas, 1938, p. 84.

Biografiniai romanai apie žymius iš Žemaitijos kilusius rašytojus

Arūnas VYNIAUTAS

Šiame žurnalo numeryje užbaigiame spausdinti iš Kretingos rajono kilusios, vėliau Plungėje gyvenusios, dirbusios, Vilniuje studijavusios, už dzūko ištekėjusios, Alytaus rajono Punios miestelyje daug metų mokytojavusios poetės ir prozininkės Teklės Džervienės (1932–2022) žemaitiškai parašytą novelę „Salontūm dvarė“. Tie, kas nori susidaryti realų vaizdą apie gyvenimą Žemaitijos didikų dvaruose XIX a. pab.–XX a. pradžioje, perskaitę šį kūrinį, liks maloniai nustebinti, kad taip įtaigiai, vaizdžiai tai įmanoma atskleisti žemaičių kalba.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais Lietuvoje išleidiama daug istorinių ir meilės romanų, kuriuose pasakojama apie gyvenimą dvaruose pradedant viduramžiais, karalių dvarais, ir baigiant šių dienų didikų gyvenimo įvairiomis interpretacijomis. Dažniausiai tai užsienio rašytojų kūrinių vertimai. Iš lietuvių rašytojų daugiausiai dėmesio sulaukia šia tema išleistos Irenos Buivydaitytės, Sonatos Dirsytės, Aldonos Ruseckaitės, Kristinos Sabaliauskaitės, Ilonos Skujaitės, Nijolės Marytės Šerniūtės, Indrės Vakarės, Ginos Viliūnės knygos.

Paskutiniais metais itin populiarios šios šios lietuvių autorių knygos, kuriose pasakojamos tikros ir išgalvotos istorijos apie istorines asmenybes, dvarus ir gyvenimą juose:

* Sonata Dirsytė „Išdidumo kalinė. Nežinoma ir dramatiška Žygimanto Senojo nesantuokinės šeimos istorija“ (Vilnius: Alma littera, 2024);

* Nijolė Marytė Šerniūtė „Vilkų kampo Eliza“ (Vilnius: Slinktys, 2023);

* Skirmantė Rugsėjis „Nenuorama“ (Vilnius: Alma littera, 2023);

* Ilona Skujaitė „Karo nuotaka“ (Vilnius: Alma littera, 2023);

* Indrė Vakarė „Juodvilkie dvaras“ (Kaunas: Obuolys, 2020);

* Irena Buivydaitytė „Rožių dvaras“ (Vilnius: Alma littera, 2019);

* Kristina Sabaliauskaitė „Petro imperatorė“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2019);

* Gina Viliūnė „Imperatoriaus meilužė“ (Vilnius: Alma littera, 2016);

* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2011);

* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum II“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2011);

* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum III“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2014);

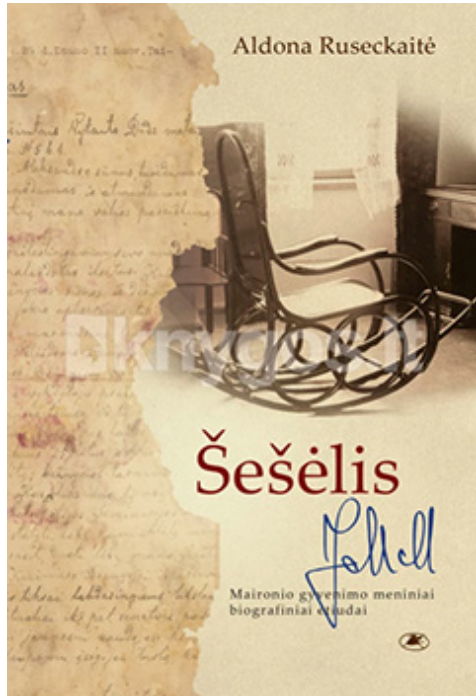
* Kristina Sabaliauskaitė „Silva Rerum IV“ (Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2016).

Ši sąrašą reikia papildyti ir poetės, prozininkės, muziejininkės Aldonos Ruseckaitės parašytais biografiniais romanais. Jų į pateiktą sąrašą neįtraukėme dėl to, kad tai kitokio pobūdžio kūriniai – romanai, parašyti remiantis dokumentuose, laiškuose užfiksuotais faktais bei gyvų amžininkų pasakojimais, bei užrašytais jau mirusių asmenų atsiminimais.

Ši autorė knygas leidžia nuo 1995 metų. Iki dabar knygynų lentynose jų pasirodė 20. Didžiąją jų dalį sudaro poezijos leidiniai. Yra išspausdinta ir A. Ruseckaitės novelių, apysakų, romanų, tarp kurių bene didžiausio populiarumo sulaukia biografiniai. Pirmasis toks – „Šešėlis JMM. Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai“ – Vilniuje Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos buvo išleistas 2012 m. (vėliau tiražas tris kartus papildytas), o 2016 m. išspausdintas pakartotinai.

Šios autorės visus autobiografinius romanus leidžia jau minėta Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Tokių jau yra penki: be paminėto „Šešėlio“, 2015 m. išleista knyga „Žemaitės paslaptis“, 2017, 2018 ir 2021 m. išspausdinta „Dūžtančios formos. Romanas apie Vytautą Mačernį“, 2019 m. skaitytojus pasiekusi „Padai pilni vinių. Romanas apie Salomėją Nėrį, 2022 m. knygynų lentynose pasirodė du knygos „EMMI. Vinco Mykolaičio-Putino gyvenimo moterys“ leidimai bei 2023-aisiais knygynuose atsiradęs ir trečiasis tos pačios knygos leidimas, o 2024 m. išleistas dar vienas (jau šeštasis) A. Ruseckaitės biografinis romanas („Vienatvė. Rašy-

(Nukelta į 66 p.)

Aldonos Ruseckaitės knygos „Šešėlis JMM. Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai“ viršelis

tojos Onos Pleirytės-Puidienės-Vaidilutės likimo vingiai.) apie iškilias Lietuvos asmenybes.

Taigi, trimis iš šių knygų autorė maloniai paglostė žemaičių širdis – tai biografiniai romanai apie iš Žemaitijos kilusius rašytojus – Juliją Beniuševičiūtę-Žymantienę-Žemaitę, poetą, kunigą, profesorių Joną Mačiulį-Maironį bei jauniausią lietuvių literatūros klasiką Vytautą Mačernį.

„Šešėlis JMM. Maironio gyvenimo meniniai biografiniai etiudai“ – pirmasis ir tarp skaitytojų populiariausias A. Ruseckaitės biografinis romanas apie bajorišką šaknis turinčius žemaičių rašytojus.

Žymiausias XIX ir XX a. lietuvių romantizmo poetas, „Pavasario balsų“ autorius, kunigas, Kauno kunigų seminarijos rektorius, Peterburgo dvasinės akademijos profesorius, teologijos daktaras, Kauno universiteto (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas) Moralinės teologijos katedros vedėjas, Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaras Jonas Mačiulis-Maironis (1862–1932) gimė jo tėvo administruotame Pasandravio dvare (Raseinių r.), o vėliau gyveno netoli buvusiam, jo tėvams priklausiusiam Bernotų viensėdyje (dvarelyje).

Imtis Maironio temos gana drąsus ir sudėtingas žingsnis. Kaip gimė mintis parašyti šią knygą?

„Kartą žiūrėdama į prieš muziejų sėdintį granitinį Maironio paminklą supratau, kad jis per tiek metų pavirto šalta akmenine skulptūra, tam tikra ikona. Todėl mano siekis buvo suteikti klasikui gyvybės, kad

žmonės labiau pamiltų Maironį, susidomėtų, pamatytų, kad jis buvo labai žemiškas, kad darė tas pačias klaidas, turėjo tų pačių aistrų, jį daug kas kankino, kad troško ir garbės, ir dėmesio, norėjo aukštų apdovanojimų, kad norėjo gyventi nesuvaržytas. Bet, kita vertus, jis buvo poetas, menininkas, komplikauta asmenybė, kuri savo eilėraščiuose labai kankinosi. Ši knyga tarsi bandymas suteikti klasikui dar vieną gyvenimą,¹ – yra sakiusi pati A. Ruseckaitė.

„Suteikti klasikui dar vieną gyvenimą“ autorė turėjo galimybę, nes dirbdama Maironio lietuvių literatūros muziejuje ji turėjo prieigą prie čia sukaupito ir saugomo turtingo J. Mačiulio-Maironio rinkinio. Beje, šis muziejus veikia name, kuris iki mirties priklausė poetui. Vis dėlto tai nebuvo taip paprasta. Autorė yra sakiusi, kad: „Niekada negalvojau, kad parašysiu knygą apie Maironį. Man tai atrodė tiesiog neįmanoma, nes tai yra per didelis vardas, per didelė ikona, kiekvienas lietuvis turi savo įvaizdį. Tačiau prisiskaičiau daug medžiagos apie jį, esu išsityrinėjusi mūsų archyvą, taip pat kartą atradau, kad yra ir neįtirtų dalykų. Pažvelgiau į viską labai moteriškai, nesijaučiau kalbanti iš mokslininkės ar muziejininkės pozicijų. Man labai įdomi pasirodė anksčiau neatsekta paskutinė Maironio meilės istorija. Laiškai buvo saugomi Amerikoje, turėjau galimybę juos paskaityti. Tai buvo vėlyvoji Maironio meilė, jo vidinė drama. Iš pradžių galvojau parašyti romanėlį apie senyvą poetą ir vėlyvą jo mūzą, net neminint Maironio vardo. Tačiau, pradėjusi rašyti, supratau, kad negaliu apsimesti, kad rašau ne apie Maironį. Priėmus šį sprendimą, į knygą sugulė ne tik meilės istorija, bet ir kitos Maironio gyvenimo dramos, kasdienybė, pomėgiai“².

Knygoje pasakojama apie Maironio paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį, skaitytoją vis nukeliant ir į ankstesnį laiką. Pasiremiant dokumentais romane parodoma Maironio kaip žmogaus, menininko ir dvasininko būties drama. Jis jau yra pasiekęs savo šlovės zenitą, jis vadinamas tautos dainiumi, yra mylimas ir gerbiamas studentų, į gyvenimą išleidęs ne vieną savo sesers vaiką, tačiau... Jo pusėn skrieja kūrybos kritikų strėlės, jis patiria dvasininkų luomo ir valstybinės valdžios nemalones. Gyvenimas jau beveik nugyventas, stengtasi būti sąžiningu prieš save ir kitus, bet tikrosios laimės nepasiekta, daug kas praleista, pro daug ką prasilenkta. Kad ir kaip bebūtų, reikia išlikti tiesiam ir stipriam...

Antroji A. Ruseckaitės knyga apie iš dvarų kilu-

siaus žemaičius rašytojus – biografinis romanas „Žemaitės paslaptis“ pirmą kartą išleista 2015 metais. 2023-aisiais ši 230 puslapių apimties ir tarp skaitytojų taip pat labai populiari knyga išleista pakartotinai.

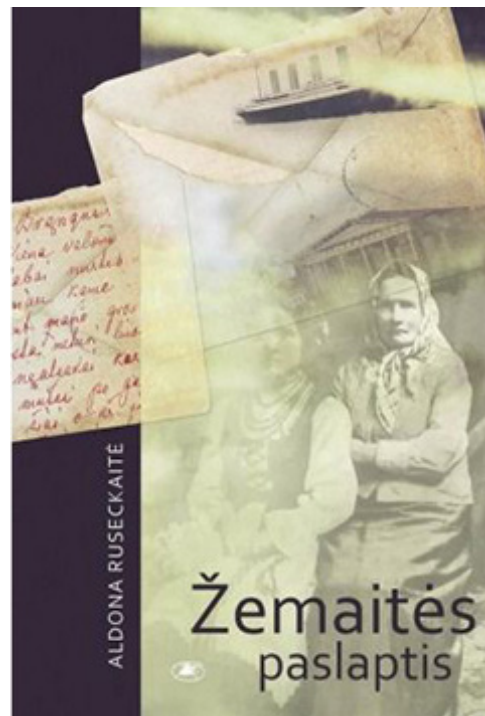
Rašytoja, visuomenės veikėja J. Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921), labiausiai žinoma Žemaitės slapyvardžiu, gimė Bukantės dvarelyje (Plungės r.) bežemių bajorų šeimoje. Būdama paauglė gyveno pas savo tetą Šėmų dvare (Telšių r.), vėliau tarnavo Džiuginėnų dvare netoli Telšių miesto, ten sutiko savo būsimąjį vyrą – dvaro eigulį Lauryną Žymantą ir 1865 m. už jo ištekėjo. Vėlesnis jos gyvenimas (iki pat 1883 m., kai įsikūrusi Kelmės rajono Ušnėnų kaime ir susipažino su kaimynų sūnumi – rašytoju, lietuvių tautinio atgimimo veikėju Povilu Višinskiu, kuris ją atvedė į literatūros kelią), buvo paženklintas didelio vargo: šeima nuolat gyveno nepritekliaje, o augo 7 vaikai, geresnio gyvenimo beišskant teko kilnotis iš vienos vietos į kitą ir daug bei sunkiai dirbti. Nepaisant to, Julija išliko stipri, po darbų vėl vakarą dažnai į rankas paimanti knygą ir besidominti tuo, kas vyksta pasaulyje. Visa tai nušviečiama viešai prieinamose jos biografijose, gyvenimo ir kūrybos aprašymuose.

A. Ruseckaitės knyga „Žemaitės paslaptis“ paremta dokumentine medžiaga apie mažai kam iki šiol žinotus rašytojos gyvenimo faktus.

Išlikę Žemaitės laišakai, amžininkų atsiminimai liudija rašytoją iki pat senatvės buvus ne tik įdomią, kūrybingą, visus lyg magnetas traukusią, bet ir gyvybingą, vidumi jauną ir, kaip žemaičiai sako, „grieko vertą“ moterį. Čia ir intriga – jos vėlyvos meilės istorija, meniškai ir gana subtiliai atskleista romane. Pasakojama istorija dramatiška, skausminga, bet kartu ir šviesi bei patraukli.

Žemaitė, jau būdama šešiasdešimties metų amžiaus, gyvendama Puziniškyje (Panevėžio r.) Petkevičių dvarelyje pas savo bičiulę rašytoją, visuomenės ir valstybės veikėją Gabrielę Petkevičaitę-Bitę ir dirbdama čia ekonomė, Gabrielės padėjėja, susipažįsta su net 30-čia metų už save jaunesniu, aukštu, garbanotu, kad ir kiek šlubčiojančiu, tačiau vidinio žavesio nestokojančiu, inteligentišku, Varšuvoje ir Gardine mokslus baigusiu, bendrauti mokėjusiu dvaro ūkvedžiu Konstantinu Petrausku. Jie susidraugauja, o bėgant laikui netikėtai abu puola į jausmų bedugnę. To ryšio net pati Žemaitė bijojo, slėpė jį nuo artimųjų, pra-

Aldonos Ruseckaitės biografinio romano „Žemaitės paslaptis“ viršelis

šė ir Konstantino jų istorijos niekam neatskleisti, iš jos gaunamus laiškus sunaikinti, bet, nepaisant visų pastangų, ši istorija mus pasiekė ir tapo biografinio romano „Žemaitės paslaptis“ pagrindine ašimi.

Rašytoja motiniškai globojo K. Petrauską, jam siūsdavo knygas, laikraščius, pačios megztus kaklaryšius, meilės laiškus. K. Petrausko laišakai lankydavo ją. Jis rašytojai, kai ji gyveno Vilniuje, siūsdavo ir pinigų batams, paltui skirtam milui nusipirkti. Konstantinui buvo brangus tas ryšys, jis didžiavosi tuo, kad toks žmogus kaip ji, rašytoja, dalinasi su juo savo džiaugsmiais ir rūpesčiais, atsiliepia į jo jausmus tuo pačiu, tad saugojo Julijos laiškus. Jie susirašinėjo, dvasinis ryšys juos siejo iki pat Žemaitės mirties, nors rašytoja tą jų istoriją vertino ir gana kritiškai. Ji iš dalies ją yra aprašiusi savo komedijoje „Trys mylimos“, kurioje pasakojama, kaip tris tos pačios šeimos moteris (motiną, dukrą ir anūkę) suvedžiojo vienas ir tas pats vyras. Realiame gyvenime Žemaitės mylimasis Konstantinas Petrauskas buvo vedęs rašytojos dukrą Juzefą, bet dar prieš jų sužadėtuves buvo piršėsis ir Juzefos dukrai iš pirmosios santuokos.

Žemaitė, nors jau artimai bendravo su Konstantinu, sužinojusi, kad dukra Juzefa planuoja ištekėti už jos mylimojo, tam neprieštaravo, net ragino dukrą tekėti, nors pati su juo ryšių dar nebuvo nutraukusi. Ar apie tą jų meilę Juzefa žinojo,

(Nukelta į 68 p.)

neturima žinių, nors, reikia manyti, iškalbingas tas faktas, kad ji mamos laidotuvėse nedalyvavo.

Romano autorė šioje knygoje išryškino ir Julijos charakterio bruožus, jos pažiūras, praskleidė ano meto istorinių įvykių uždangą, papasakojo ir apie Žemaitės gyvenimą Amerikoje, jos spalvingą paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį.

Pasak knygos autorės, „Knygoje apie Žemaitę galbūt galima išvelgti konkrečiai moterims skirtą žinutę, kad septyniadešimtmetė moteris yra gyvybinga, pilna idėjų, gyvenimo džiaugsmo, moka bendrauti su jaunimu, nepasiduoda, rašo, kuria, planuoja. Norėjosi per Žemaitę, daugiau ne kaip rašytoją, o kaip moterį, perduoti žinutę, kad dažnai mes pernelyg anksti pasenstame. Svarbu suvokti, kad niekada niekas nevelu, bet kuriame amžiaus tarpsnyje gali turėti ir svajonių, ir veiklų. Nors šioje knygoje vaizdavau įvykius, kurie vyko lygiai prieš šimtą metų, man atrodo, kad moteris, vardu Julija, greta manęs stovi čia ir dabar. Yra tiek daug dalykų, kurie ir šiandien lygiai taip pat skauda, lygiai taip pat rūpi. Nors ir galbūt kitokios dabar galimybės ir gyvenimo tempai, tačiau žmogaus prigimtis lieka ta pati. Protas gal ir gali keistis, bet širdis liks ta pati. Niekada nežinosime, kodėl įsimylėjome būtent tą žmogų.“³

2021 m., kai minėjome bajoriškas šaknis turėjusio V. Mačernio gimimo šimtmetį, skaitytojus pasiekė trečiasis A. Ruseckaitės knygos – „Dūžtančios formos. Biografinis romanas apie Vytautą Mačernį“ leidimas. Tai knyga ne apie dvarus ir ne apie jų gyvenimą, o apie kuriantį, mykintį, mąstantį, taurios sielos jauną žmogų, kurio gyvenimą sujaukė ir Amžinybėn pasiglemžė Antrasis pasaulinis karas.

Poetas gimė 4 km nuo Žemaičių Kalvarijos (Plungės r.) esančio Šarnelės kaimo stambaus ūkininko šeimoje. Kaip teigia jo biografai, polinkį kūrybai buvo paveldėjęs iš motinos, o aristokratiškumą, jautrumą, ambicingumą – iš tėvo.

Mačernių ūkis buvo didelis, žemės būta apie 140 ha, o dar miškas, taigi, galėjo būti ir dvaras, tačiau šeima gausi (išlikę dokumentai liudija, kad Vytauto mama pagimdė 13 vaikų, išaugo 7), poniškai gyvenęs, medžioklę ir puotas mėgęs tėvas mirė anksti (1938 m. jį savo paties sodyboje subadė jautis), palikdamas praskolintą ūkį ir žmoną su keliais mažamečiais vaikais. Vytautas tada mokėsi paskutinėje Telšių gimnazijos klasėje.

Aldonos Ruseckaitės knygos „Dūžtančios formos. Romanas apie Vytautą Mačernį“ viršelis

Į šį Šarnelės Mačernių ūkį 1943 m., uždarius Vilniaus universitetą, V. Mačernis sugrįžo. Bet jo mintys buvo kitur – Vilniuje, kur miesto burmistras 1943 m. rugpjūčio 12 d. jam ir jo sužadėtinei – bendrakursei istorikei Bronėi Vildžiūnaitei davė leidimą tuoktis. Jo laišakai iš Šarnelės vienas po kito skrieja Bronėi (romane ji – Stasė), Bronės – Vytautui. Dalis jų išliko. Knygos autorė, remdamasi jais, Vytauto poezija, B. Vildžiūnaitės atsiminimais, gilinasi knygoje į poeto jausmų pasaulį, jauno žmogaus dvasinius išgyvenimus, pakilimus ir atoslūgius, kūrybos psichologiją ir bando atsakyti, kodėl ta santuoka neįvyko. Šioje istorijoje akivaizdus Vytauto motinos vaidmuo, kurios neigiamos reakcijos išsigandusi Bronė paprašė Vytauto atidėti vestuves. Savo daro ir vykstantis karas, artėjantis frontas, draugų planai emigruoti. Knygoje V. Mačernis parodytas ne tik kaip mąstytojas, poetas, filosofas, bet ir kaip meilės kankinys.

¹ „Šešėlis JMM“, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla: <https://www.rsleidykla.lt/Knyga/el-knygos/seselis-JMM/>.

² Ruseckaitė: vaikystėje man rašymas atrodė kaip stebuklas“, *Bernardinai.lt*, <https://www.bernardinai.lt/2016-01-19-a-ruseckaitė-vaikystėje-man-rašymas-atrodė-kaip-stebuklas/>.

³ „Aldona Ruseckaitė. Žemaitės paslaptis“, *Bernardinai.lt*: <https://by.lt/NFO0e>.

2001–2020 M. IŠSPAUSDINTI MOKSLINIAI LEIDINIAI APIE LIETUVOS DVARUS

Acta Academiae Artium Vilnensis 97. „Dvarų kultūra: erdvės, istorija, architektūros paveldas = Manor Culture: Spaces, History, Architectural Heritage“

Pristatydami knygą skaitytojams jos leidėjai pažymi, kad „Į dvarų tyrimų diskusinį lauką įsilieja naujos labai aktualios temos arba ne vieną dešimtmetį plėtotų temų probleminiai apibendrinimai. Autoriai vis drąsiau į vietos kultūrą žvelgia per platesnį visos Europos kontekstą, per jį pamato ir Lietuvos savitumus. Be to, įsibėgėjant dvarų ansamblių restauracijai, ima savo išvalgomis drąsiau dalytis paveldo srities specialistai, parodydami ne tik tai, ką mums liudija istoriniai dokumentai, bet ir tai, ką atskleidžia išlikusių pastatų ar net menkų fragmentų mūrai. Autorių ir jų išvalgų įvairovė dar kartą paliudija, kad dvarų tema yra labai „jauna“, turinti nepaprastai daug potencialo augti ir formuoti netgi tyrėjų sroves ar mokyklas, kurios galėtų tarpusavyje diskutuoti dėl atskirų dvarų ansamblių kultūrinio palikimo arba vienos bei kitos to palikimo interpretacijos.“

Knygą lietuvių kalba 2020 m. išleido Vilniaus dailės akademijos leidykla. Apimtis – 520 puslapių. Sudarė: dailėtyrininkė, Lietuvos mokslų akademijos tikroji narė dr. Dalia Klajumienė ir dailininkas architektas, restauratorius Evaldas Purlys.

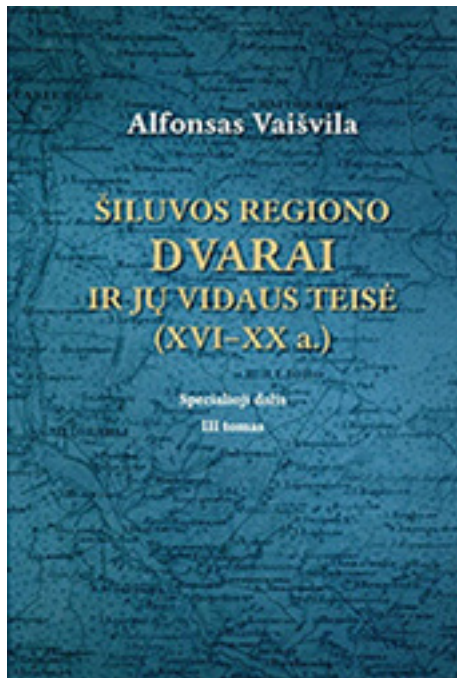
„Dvarų archeologiniai ir kultūriniai tyrinėjimai Lietuvoje“

Tai Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio padalinio Burbiškio dvaro istorijos muziejuje 2020 m. rugsėjo 11–12 dienomis vykusios konferencijos pranešimų pagrindu sudarytas leidinys. Šioje konferencijoje pranešimus skaitė istorikai, archeologai, architektai, parkotyriminkai, menotyriminkai: Gintautas Zabiela „Dvarų pradžia archeologijos duomenimis“; Virginija Ostašenkoviėnė „Šiaulių dvaro sodyba: istorija ir archeologiniai tyrimai“; Dovilas Petrusis „Naujausi atradimai Pakruojo dvare“; Bronius Dakanis „Burbiškio senosios dvarvietės archeologiniai tyrimai“; Dalia Puodžiukienė „Dvarų sodybų architektūra ankstyvojo rados laikotarpiu (XVI–XVII amžiuje)“; Marius Daraškevičius „Dvarų sodybų rezidencinių rūmų planavimo modernėjimas (XVIII a. vid.–XX a. pr.)“; Saulutė Damanskienė „Unikali Burbiškio dvaro architektūra“; Kęstutis Pranas Labanauskas „Burbiškio dvaro senojo parko bruožų išlikimas nauju kontekstu“; Egidijus Pracevičius „Dvarų kultūrą įprasminantis muziejus“. Su senąja fotografija konferencijos dalyvius supažindino Šiaulių fotografijos muziejaus darbuotojai.

(Nukelta į 68p.)

Nuotraukose (nuo viršaus) knygų Acta Academiae Artium Vilnensis 97. „Dvarų kultūra: erdvės, istorija, architektūros paveldas = Manor Culture: Spaces, History, Architectural Heritage“; „Dvarų archeologiniai ir kultūriniai tyrinėjimai Lietuvoje“; Tamara Bairašauskaitė „Bajorų dvaras keičia savininką: Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijų dvarų likimai 1863–1914 metais“ viršeliai

Nuotraukose – knygų (nuo viršaus): Ernestas Vasiliauskas „Joniškio krašto dvarai = Güter in der Gegend von Joniškis“ (2017 m.); Alfonsas Vaišvila „Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)“, 2 tomas (2017 m.) viršeliai

Šioje 2020 m. išleistoje knygoje įvairiais pjūviais analizuojamas Lietuvos dvarų fenomenas, aptariami skirtingų Lietuvos dvarų (Šiaulių, Pakruojo, Burbiškio) pavyzdžiai, apžvelgiama jų istorija ir palikimas.

Tamara Bairašauskaitė „Bajorų dvaras keičia savininką: Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijų dvarų likimai 1863–1914 metais“

Leidinio anotacijoje rašoma: „Po 1863–1864 m. sukilimo Rusijos imperijos valdžia baudė bajorus už nepriklausomybės siekį. Tradicinis bajorų dvaras virto kolonizacijos ir rusifikacijos įrankiu. Valdžia konfiskavo dvarus, vertė juos parduoti asmenis, kuriuos įtarė prisidėjusius prie sukilimo. Dalis dvarų buvo parduota už skolas.“

Diskriminacinis 1865 m. gruodžio 10 d. įstatymas draudė įsigyti žemę „lenkų kilmės“ asmenims. XX a. pradžioje lenkams grąžinta galimybė pirkti žemę iš lenkų nepanaikino „lenkų“ ir „rusų“ žemėvaldos priešpriešos, o norintiesiems pirkti žemę valdžios išduodami „tautybės liudijimai“ demoralizavo vietinę visuomenę, priverstą klastoti tautinę tapatybę.

Vakarų gubernijose dėl nepasitikėjimo vietiniais bajorais savaip vyko baudžiamos panaikinimas. Kovoje dėl žemės dvaras ir kaimas naudojo skirtingas priemones: dvarininkai apėjo įstatymus, o valstiečiai naudojo fizinę jėgą ir kolektyvinį solidarumą. Socialinis konfliktas labiau pastebimas stambiuose dvaruose. Dvarui teko dalytis žeme ir su prie stambiųjų dvarų pririštais žemės nuomininkais – laisvaisiais žmonėmis, sentikiais ir „amžiniais činšininkais“.

XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje šalia kilminio bajoro atsirado naujieji dvarų savininkai. Pirmiausia tai buvo stačiatikiai rusai. Stambius dvarus įsigijo sukilimo malšintojai, valdininkai, karininkai ar stambūs pirkliai, vidutiniai ir smulkūs dvarai dažnai atiteko stačiatikių dvasininkams, miestiečiams ir valstiečiams.“

Knygą 2018 m. lietuvių kalba išleido Lietuvos istorijos institutas. Ji 484 puslapių apimties.

Ernestas Vasiliauskas „Joniškio krašto dvarai = Güter in der Gegend von Joniškis“

Šios dviem kalbom (lietuvių ir vokiečių) išspausdintos knygos pilnas pavadinimas – „Joniškio krašto dvarai. Didžioji ir Mažoji Daunoravos, Bertaučiai, Satkūnai / Güter in der Gegend von Joniškis. Gross und Klein Donnerhof, Bärtautzen, Satkühnen“. Joje pateiktus tekstus iliustruoja įdėtiniai originalaus dydžio (M1:1) dvaro valdų 1786–1823 m. spalvoti planai, knygą papildo santrauka anglų kalba, priedai.

Ši 200 puslapių apimties leidini spaudai parengė Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, archeologas dr. Ernestas Vasiliauskas. 2017 m. išleido Klaipėdos universiteto leidykla.

Knygoje, pasitelkus iki šiol nežinomus XVII–XIX a. rašytinius (didžioji jų dalis saugoma Latvijos valstybės istorijos archyve), XVIII a. pabaigos–XX a. pradžios kartografijos, XX a. pirmosios pusės ikonografinius šaltinius, pristatoma kadaise Šiaulių pavieta, karališkosios ekonomijos valdų apsuptyje, buvusio didžiausio privataus Daunoravos dvaro raida– nuo seniausio paminėjimo 1557 m. iki mūsų dienų.

Alfonsas Vaišvila „Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)“ (3 tomai)

Alfonsas Vaišvila – mokslininkas, teisininkas, filosofas, teoretikas, pedagogas, profesorius. Pagrindinės jo mokslinių veiklų sritys: filosofijos istorija, mokslų metodologija, teisės filosofija ir teorija, pedagoginės minties istorija, regioninė istorija.

Jis gimė Šiluvos krašte (dabartinio Raseinių rajono Zbaro kaime), domisi jo istorija ir leidžia apie ją knygas. 1979 m. išspausdinta A. Vaišvilo parašyta „Mažosios ateizmo serijos“ nedidelės apimties knyga „Šiluvos mitas“ (antras leidimas – 1985), 1999 m. – „Šiluvos apšvieta“ (1592–1992)“, 2018 m. – „Nenu-silenkusi Šiluva“. Na o didžiausias jo darbas apie gimtąjį kraštą – trijų tomų monografija „Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX)“. Pirmasis jos tomas skaitytojus pasiekė 2013 m., antrasis – 2017 m., o trečiasis – 2021-aisiais. Pirmąjį 592 puslapių apimties tomą Vilniuje išleido leidykla „MES“.

Leidėjai, pristatydami šią knygą skaitytojams, rašo: „Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.). T. 1, Bendroji dalis“, pažymi, kad „joje atskleidžiama Šiluvos regiono dvarų raida XVI–XX a.: dvarviečių praeistorė (piliakalnių, pilkapių, mitologinių akmenų sistema), dvarų pavadinimų etimologija, statistika, privatus dvarininkų gyvenimas (santuokos, krikšto, laidotuvių kultūra), įvairios dvarų fundacijos ir aukos Šiluvos ir kitoms Lietuvos bažnyčioms. Analizuojami dvarininkų testamentai, jais paliekamas ūkinis turtas, ginkluotė, brangenybės, plačiai pristatomas regiono dvarų ūkinis gyvenimas, dvaro ir valstiečių santykiai, bajorų savivalės aktai, įvairios dvarų smukdymo formos, dvarų dalyvavimas 1831 ir 1863 m. sukilimuose, kultūriniame vietos žmonių gyvenime.“

Šios istorinės medžiagos pagrindu aptariama dvaro teisė, ją sudarančios teisės aktų rūšys, išskirtinės dvaro teisės vaidmuo statutinės teisės atžvilgiu ir kita. Knyga gausiai iliustruota.

Antrajame monografijos tome („Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.). Specialioji dalis“), kurį išleido leidykla „Versmė“, kaip tai nurodyta anotacijoje, „remiantis Žemaičių žemės teismo, Žemaičių pilies teismo, Vyriausiojo Tribunolo XVI–XVIII a. knygomis ir kitais pirminiais istoriniais šaltiniais, atskleidžiamas XVI–XX a. socialinis, ekonominis, teisinis, asmeninis gyvenimas, vykęs daugiau kaip dvidešimtyje Šiluvos regiono dvarų.“

Pats dvaras tiriamas kaip regiono ekonominį, politinį, religinį, kultūrinį gyvenimą ilgą laiką kūręs ir integruojantis centras. Tai darė priimdamas įvairius steigiamuosius ir civilinės teisės aktus, kurie šiandien yra pagrindiniai regioninės istorijos ir genealogijos šaltiniai. Regiono istorijos suvokimas per dvaro istoriją traktuojamas kaip metodas pereiti nuo tradicinio, paralelinio įvairių regiono socialinio gyvenimo sričių aprašymo prie jų integracijos, atrandant tos integracijos pagrindinį iniciatorių ir vykdytoją – dvarą. Kompleksinis požiūris į konkrečių dvarų istoriją kartu pristatomas ir kaip būdas sujungti „didžiąsias“ istorijas su „mažosiomis“, kur „didžiosios“ istorijos randa savo sukonkre-tinimą, užbaigimą, o „mažosios“ – istorinį kontekstą.“

Ši knyga taip pat gausiai iliustruota. Joje pateikta senųjų dokumentų faksimilių, nuotraukų, tekstas papildytas dvarų inventorių, statistinių suvestinių, giminių genealogijų priedais, vardų ir vietovardžių rodyklėmis.

Trečiojo tomo („Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.). Specialioji dalis“), kurį taip pat išleido leidykla „Versmė“ anotacijoje leidėjai nurodo, kad šia knyga „baigiamas Šiluvos dvarų 400 metų istorijos tyrimas. Jo baigiamoji dalis skirta Šiluvos ir kitų, į II tomą nepatekusių regiono dvarų ir dvarelių istorinei raidai aptarti. Pagrindinis dėmesys šį kartą skiriamas Šiluvos dvarui, kuris gerokai skyrėsi nuo kitų regiono dvarų, nes kūrė ar sudarė sąlygas atsirasti Šiluvoje naujoms socialinėms struktūroms, kurios vėliau turėjo savarankišką gyvenimą, darė grįžtamąjį poveikį tiek pačiam dvarui, tiek ir visam regiono žmonių gyvenimui.“

2013 m. skaitytojai sulaukė ir A. Vaišvilos monografijos „Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)“ elektroninės versijos. Ji 1173 puslapių apimties. Išleido Mykolo Romerio universitetas. Knygos adresas internete: <https://play.google.com/>.

Rasa Butvilaitė „Lietuvos dvarų sodybų atlasas. Šilalės rajono savivaldybė“

Ši 2012 m. lietuvių kalba Vilniaus dailės akademijos leidyklos išleista architektūrologės, dailėtyrininkės dr. Rasos Butvilaitės knyga – pirmoji „Lietuvos dvarų sodybų atlaso“ dalis. Apimtis – 272 puslapiai. Jame aprašytos 133 kada nors Šilalės rajono savivaldybės teritorijoje buvusių dvarų sody-

(Nukelta j 72 p.)

Nuotraukose – knygų Rasa Butvilaitė „Lietuvos dvarų sodybų atlasas. Šilalės rajono savivaldybė“; Rasa Butvilaitė, Martynas Purvinas, Marius Iršėnas „Lietuvos dvarų sodybų atlasas. II: Pagėgių savivaldybė“ viršeliai

bos. Istoriniai duomenys apie dvarus yra papildyti inventorinių aprašų informacija ir iliustruoti archyvine medžiaga.

Knygoje paskelbta iki šiol neskelbtų dvarų kultūrai ir istorijos tyrimams svarbių rašytinių ir ikonografinių XVI–XX a. dokumentų. Leidinys suteikia galimybę pažinti iš istorinės ir istoriografinės užmaršties prikeliamų dvarų sodybų paveldo įvairovę ir savitumą.

Rasa Butvilaitė, Martynas Purvinas, Marius Iršėnas „Lietuvos dvarų sodybų atlasas. II: Pagėgių savivaldybė“

Knygoje „Lietuvos dvarų sodybų atlasas. II: Pagėgių savivaldybė“ suteikia galimybę pažinti iš istorinės ir istoriografinės užmaršties prikeliamų dvarų sodybų paveldo įvairovę ir savitumą. Joje aprašytos Pagėgių savivaldybės teritorijoje buvusios 128 dvarų ir palivarkų sodybos. Čia, kaip ir Atlaso pirmajame tome, istoriniai duomenys apie dvarus yra papildyti inventorinių aprašų informacija ir iliustruoti archyvine medžiaga. Iškelta iki šiol neskelbtų dvarų kultūrai ir istorijos tyrimams svarbių rašytinių ir ikonografinių XVI–XX a. dokumentų.

Knygą 2014 m. lietuvių kalba išleido Vilniaus dailės akademijos leidykla. Jos apimtis – 332 puslapiai. Autoriai: architektūrologė, dailėtyrininkė dr. Rasa Butvilaitė, architektas, istorikas, etnografas dr. Martynas Purvinas, dailės istorikas dr. Marius Iršėnas.

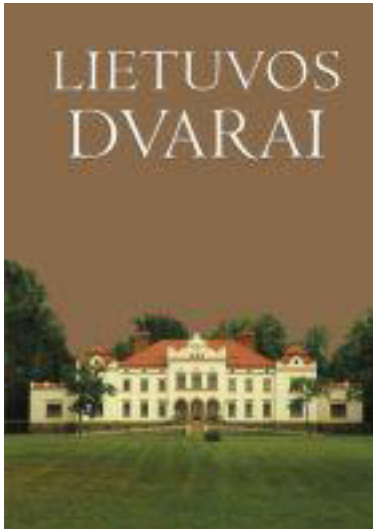
Lietuvos dvarai: kultūros paveldo tyrinėjimai = Lithuanian Manors: The Research on the Heritage of Culture 2009 / 55

Šios 2009 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos 500 egz. tiražu išleistos knygos prekyboje jau nėra. Leidinį sudarė menotyrininkė, architektūrologė dr. Rasa Butvilaitė, kurios pagrindinės mokslinių tyrimų sritys yra Lietuvos architektūros istorija, teorija, dvarų kultūra. Kita leidinio sudarytoja yra menotyrininkė dr. Algė Andriulytė (jos mokslinio darbo sritys – Lietuvos XIX a. II p. – XX a. I p. dailės istorija ir vizualinė kultūra, modernizacijos procesai, Vilniaus kultūros tyrimai.).

Knygos anotacijoje nurodoma, kad leidinyje „*pristatomi naujausi Lietuvos kultūros tyrinėjimai įvairiais dvarų funkcionavimo visuomenėje aspektais (nuo vėlyvųjų viduramžių iki XX a.). Straipsnių autoriai pateikia nemažai naujų istorinių faktų bei hipotezių, išsamių pavienių dvarų istorijų aprašymų bei dvarų kultūros raidą apibendrinančių išvadų. Straipsniuose atkreipiamas dėmesys į Lietuvos kultūros istorijai reikšmingas asmenybes, analizuojami esminiai istoriniai įvykiai bei meniniai procesai, publikuojami iki šiol menkai žinomi rašytiniai šaltiniai.*“

„Lietuvos dvarai“

„Lietuvos dvarai“ – viena iš „Pažinkime Lietuvą“ serijos knygų. Ją 2009 m. išleido leidykla „Šviesa“. Knygos anotacijoje nurodoma, kad leidinyje analizuojamas daugiasluoksnis galias europines

Knygos „Lietuvos dvarai“ (išleista 2009 m.) viršelis

šaknis turintis Lietuvos dvarų istorijos ir architektūros paveldas. Knyga skirta jaunimui ir visiems, kurie domisi Lietuvos kultūra. Joje pateikta informacija apie dvidešimt reikšmingesnių įvairių šalies regionų dvarų, jų istoriją, garsiąsias dvarininkų šeimas, aptariama pastatų architektūra, aprašomos dvaruose sukauptos meno ir kultūros vertybės, išlikę parkai. Spausdinami istoriko, archeologo, parkų specialis-

to Gintaro Abaravičiaus, muziejininkės, architektūros istorikės Mortos Baužienės ir kitų autorių straipsniai. Knygos apimtis – 168 puslapiai.

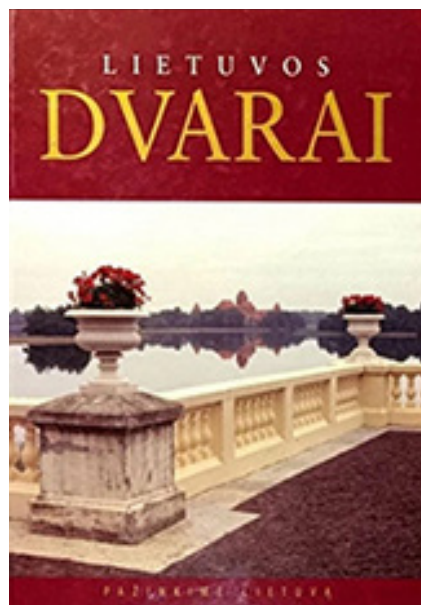
„Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai“

2008 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos išleistoje dailėtyrininkės dr. Rasos Butvilaitės sudarytoje, spaudai parengtoje knygoje „Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai“ – istorikų ir dailėtyrininkų straipsniai, kuriuose pristatomi naujausi tyrinėjimai įvairiomis Lietuvos dvarų paveldo temomis. Tyrinėjimų chronologija labai plati – nuo XVI a. iki XX a. pabaigos. Pasitelkiant šaltinius atskleista kai kurių dvarų (Biržuvėnų, Salantų, Kelmės, Plungės, Tytuvėnų, Pavandenės, Bogdanovo, Aluotų, Dūkšto ir kt.) ar giminių (Kęstartų, Kiškų, Daukantų, Oginskių, Romerių, Gruževskių, Gorskių ir kt.) žemėvaldos ir sodybų raida, architektūros ir kilnojimų kultūros vertybių istorija, kultūrinis gyvenimas ir dvarininkų veikla. Nemaža dalis straipsnių skirta XX a. dvarų ir dvarininkų istorijos temoms: nušviečiama dvaro kaip ūkinio vieneto statuso kaita, bajorų veiklos formų įvairovė. Rengiant tekstus spaudai naudota daug rašytinių ir ikonografinių šaltinių. Jie pasitelkti ne tik kaip Lietuvos dvarų istorijos ir kultūros tyrimo priemonės, bet ir kaip tyrimo objektai. Išspausdinta ir dvarų kasdienybės fragmentus atskleidžiantys šaltiniai: XVIII a. I p. Salantų dvaro pajamų ir išlaidų knyga, buvusio ūkvedžio B. Zubavičiaus atsiminimai apie Plungės dvarą (1918), pluoštas architekto T. Tišeckio Lietuvos dvarams skirtų projektų. Knygos apimtis – 296 puslapiai.

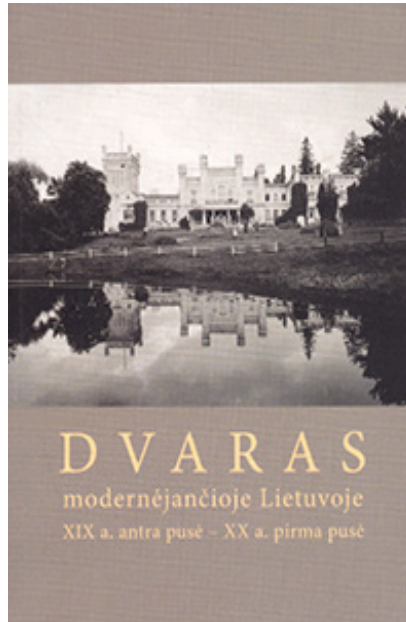
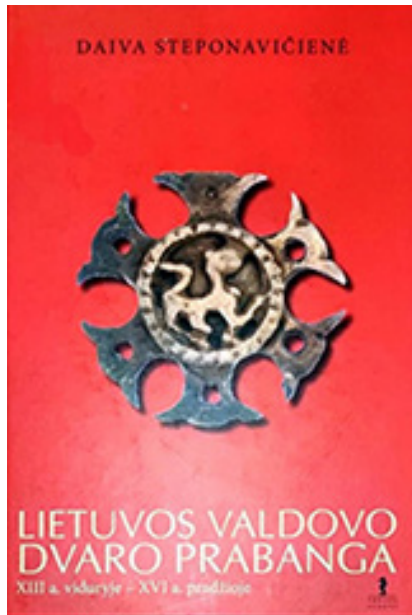
Laima Kiauleikytė „XVIII a. II pusės–XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose“

Muzikologės, archyvarės Laimos Kiauleikytės monografija „XVIII a. II pusės–XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose“ 2008 m. apdovanota Vytauto Landsbergio premija ir Lietuvos

(Nukelta į 70 p.)

Nuotraukose – knygų Laima Kiauleikytė „XVIII a. II pusės–XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose“; „Lietuvos dvarai“; „Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai“ viršeliai

Nuotraukose – knygų Daiva Steponavičienė „Lietuvos valdovo dvaro prabanga XIII a. viduryje–XVI a. pradžioje“ (2007 m.); Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė – XX a. pirmą pusė (2005 m.); Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis“ (2001 m.) viršeliai

kompozitorių sąjungos diplomu. Joje tyrinėjama Lietuvos dvarų muzikos kultūra kaip valstybingumo amžių tradicijų sancaupos esminės kaitos ir sunykimo laikotarpyje. Akcentuojama istorinio meno stiliaus ypatumų sklaida, pateikiama vyraujančio epochos stiliaus (klasicizmo, romantizmo, kt.) poreiškių analizė. Knygoje taip pat aptariama dvarų muzikos kultūros reikšmė bei vieta Lietuvos bendrojo muzikinio sąjūdžio panoramoje, dvarų muzikos reiškinių demokratėjimas. Autorė teigia, kad minimu laikotarpiu istorinis meno stilius pasireiškė ne vien muzikos meno kūrybos, tačiau ir muzikos kultūros formomis, buvo savotiškas estetiškas epochos modelis, ideologinių, politinių, socialinių procesų atitikmuo.

Monografiją, kurios apimtis 359 puslapiai, 2008 m. lietuvių kalba išleido Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

Daiva Steponavičienė „Lietuvos valdovo dvaro prabanga XIII a. viduryje–XVI a. pradžioje“

Knygą 2007 m. lietuvių kalba išleido leidykla „Versus Aureus“. Jos apimtis – 304 puslapiai. Autorė, pristatydama knygą skaitytojams, nurodė, kad „Lietuvos valdovų rūmų liekanos Vilniaus žemutinėje pilyje – vienas svarbiausių Lietuvos archeologijos paminklų, tyrinėtų XX–XXI a. sandūroje. Sukaupia (ir tebekau-

piama, nes tyrimai dar nebaigti) archeologinė medžiaga suteikė naujų duomenų Vilniaus raidai pažinti: atidengtos mūrų liekanos patikslino ankstyvosios mūrinės statybos pradžią priešistorinio laikotarpio gyvenvietės vietoje, Lietuvos valdovų rezidencijos architektūrinį kitimą ir vystymąsi XIII–XVII a.

Tyrimai rodo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) sąsajas su kitų kraštų kultūrinėmis erdvėmis, jų tarpusavio įtakas, Vilniaus dvaro ir periferijos ekonominį-kultūrinį ryšį bei įtaką, atskleidžia įvairius Lietuvos valdovo dvaro gyvenimo aspektus ir galėtų būti daugelio sričių – archeologijos, istorijos, architektūros, menotyros – mokslinių tyrimų objektas.“

Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė – XX a. pirmą pusė

Knygą sudarė dailės istorikė dr. Giedrė Jankevičiūtė ir istorikas dr. Dangiras Mačiulis. Ją Vilniuje lietuvių kalba 2005 m. išleido E. Karpavičiaus leidykla. Knygos apimtis – 229 puslapiai.

Dailėtyrininkė Jolita Mulevičiūtė šios knygos recenzijoje, išspausdintoje 2005 m. pirmajame „Lietuvos istorijos metraščio“ numeryje (p. 177–186), rašo: „*Temą vadinu patrauklia, nes iki mūsų dienų išlikęs dvarų paveldas (apleisti parkai, apirę rūmų ansambliai, kadaise prabangius salonus puošę dailės kūriniai) žadina daugelio romantiškai nusi-teikusių praeities mylėtojų vaizduotę. Šiandien su-*

sidomėjimas dvarų palikimu itin ryškus – jį pastebi tiek patys leidinio sudarytojai, tiek į rinkinį patekusių straipsnių autoriai. [...] Teisybė, nė iš tolo nepriylgstame lenkams, savo knygynų lentynas kasmet papildantiems įspūdingais šios tematikos foliantais. Gausūs ir įvairūs kaimyninės šalies veikalai (beje, kartais sulaukiantys net kelių kartotinių leidimų) liudija neslūgstantį Lenkijos visuomenės dėmesį dvarų praeičiai. Tuo tarpu lietuviškosios istoriografijos situacija akivaizdžiai kitokia. Pavyzdžiui, gana iškalbingu laikytinas faktas, jog tarp naujajame rinkinyje pristatomų tyrinėtojų nerasime nė vieno nuoseklaus dvarų kultūros žinovo, paskelbusio bent kelis tikslinius darbus. Absoliuti dauguma straipsnių autorių su dvarų problematika susidūrė „pakeliui“, tyrinėdami kitas, su ja tik iš dalies susijusias sritis: muzikos ir literatūros raidą, amatininkystės ir dailės plėtotę, kolekcionavimą, architektūros stilius. Leidinyje pateikiami itin įvairūs dvaro problematikos skerspjūviai. [...].

Nuo ankstesnių publikacijų, vienaip ar kitaip susijusių su dvarų istorija, jis skiriasi pirmiausiai tuo, jog čia, peržengus daugelį specialistų stabdžiusią XIX–XX a. sandūros ribą, dvaro tradicijų mėginama ieškoti modernioje Lietuvoje. Šios paieškos atveria daug naujų senos temos aspektų. Kita vertus, kai kurie rinkinio straipsniai rodo, kad jų autoriai susidūrė su tam tikrais istorinių sąvokų turinio ir tyrimų metodikos keblumais, verčiančiais prisiminti P. Subačiaus pasvarstymus apie „atskirties efektą“, apsunkinantį dvarų paveldo integravimą į šiuolaikinės lietuvių humanistikos diskursą. Tačiau galbūt pastaroji problema – tik laiko klausimas? Juk Lietuvos archyvuose ir muziejuose dar apstu nelieštų rašytinių bei vaizdinių dokumentų, žadančių ne vieną mokslinį atradimą. Tad belieka tikėtis, jog aptartoji knyga paskatins tyrinėtojus imtis fundamentalių dvarų praeities studijų.“

Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis

Tai 156 puslapių apimties mokslinės konferencijos, kurią organizavo Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Valstybinė paminklosaugos komisija, Vilniaus rotušė, Lietuvos menininkų rūmai, leidinys. Jį 2001 m. lietuvių ir lenkų kalbomis Vilniuje išleido Valstybinė paminklosaugos komisija.

Knygoje paskelbti straipsniai: Artūras Dubonis

„Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvarų tinklo susiformavimas XIII–XIV a.“; Tomas Baranauskas „Ankstyvieji Lietuvos dvarai“; Jūratė Kiaupienė „Daugiaprasmiš – daugiaveidis LDK laikų dvaras“; Zita Medišauskienė „Lietuvos dvarai kaip kultūrinio gyvenimo centrai XIX a.“; Aldona Snitkuvienė „Dvarų dailės rinkiniai ir jų tyrimas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje“; Rasa Bertašiūtė „Dvaro architektūros ekspozicija Lietuvos liaudies buities muziejuje“; Algimantas Dziegoraitis „Aktualūs teisinės dvarų apsaugos klausimai“; Dalė Puodžiukienė „Medinė architektūra dvarų sodybose: vertė ir išsaugojimo galimybės“; Guoda Steponavičienė „Dvarų ir jų sodybų išsaugojimo ekonominės prielaidos“; Marek Baranski „Dvarų ir dvarelių apsaugos problema pokario Lietuvoje“; Iwona Lizewska – „Varmijos ir Mozūrų dvarai 1945–2000 metais“; Marek Skrzynski „Žinybinės programos „Paminklinių dvarų ir dvarų ansamblių apsauga“ realizavimas“; Alfredas Šlekys „Dvarų panaudojimas turizmui. Mitas ar realybė?“; Indrė Kačinskaitė „Dvarų ir palivarkų sodybų apskaita 1991–2000 metais“; Rita Palčiauskaitė „Dvarų-sodybų tyrimai Valstybiniam žemėtvarkos institute“; Vincas Brezgyš „Dvarų išsaugojimas: teorinė būtinybė ir reali praktika“; Antanas Stancevičius „Dvaro istorinis ir dabartinis vaidmuo Lietuvos ūkiniame gyvenime“; Stanislava Maikštėnienė „Dvarų sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyva“; Algimantas Magyla „Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose“; Pranas Aleknavičius „Žemės reformos teisiniai aspektai“; Evaldas Zigmantas Čijauskas „Europos Sąjungos partitės vykdant kaimo paveldo išsaugojimo programą (SAPARD-naujų galimybių metas)“; Steponas Deveikis „Dvarų sodybos, kaip struktūriniai segmentai teritoriniame planavime (kraštovarkos požiūris)“; Kęstutis Milkeraitis – „Istorinis paveldas ir istorinis teisingumas“; Irena Svetlauskienė „Pancežinskių giminės Ašvėnų dvaras“.

Parengė Donata Žemaitytė

Tekste panaudota informacija, pateikta knygų anotacijose, informaciniuose pranešimuose

Algirdo Lipčiaus atsiminimai apie dėdę ir krikšto tėvą Maironį

(Atkelta iš p. 11)

kokybę netikusių veislių medžius perskiepydamas – jiems parinkdamas naujus rinktiniais įskiepius. Sode buvo daugiau kaip 20 bičių šeimų avilių-kaladžių. Į šią sodybą paviešėti, pasimokyti ūkininkavimo atvykdavo net aplinkinių dvarų savininkai, tarp jų ir bajorai Navickai.

Už 7 km. nuo Bernotų sodybos buvo kita A. Mačiulio valda – Srautai, kur augo apie 20 ha dydžio gražus lapuočių (ąžuolų, beržų, drebulių, juodalksnių) miškas, buvo šiek tiek pievų, apie 1 ha dydžio sodas. Šiame miške Maironio tėvas įskiepydavo laukines obelis ir jos tapdavo gerus vaisius brandinančiais vaismedžiais. Visas miško plotas buvo apjuostas reta, simboliška tvora. A. Mačiulis sakydavęs, kad jis tai daro ne norėdamas apsaugoti mišką nuo vagių, o kad žmonės žinotų jo valdų ribas.

Maironiui per mokslo metus išvykus iš Bernotų, jo sesuo Marcelė ūkyje būdavo pagrindinis patikimas tėvo ramstis. Pats A. Mačiulis retai iš Bernotų išvažiuodavo. Vietoje savęs beveik visur, pvz., į Raseinius nupirkti geležies ar kitokių prekių pas žydėlį krautuvininką, siųsdavęs Marcelę. Jis dukrai sakydavęs: „Jei tave kiek ir apgaus prekių kainoje, tai aš, pasilikęs namie ūkyje, vis tiek daugiau laimėsiu“.

Pirmojo pasaulinio karo metais Mačiulių sodyba ir ją supę laukai buvo tarsi išvogti rusų apkasų, o už kilometro į vakarus nuo jos, palei Pasandravį, Sandravos upelį, apkasus buvo išsikasę vokiečiai, tad Bernotuose buvusi Mačiulių sodyba per karą

Kotryna Mačiulytė-Lipčienė. Kaunas, 1907 m. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš Vitos Šikšnytės-Andrulienės archyvo

atsidūrė ugnies linijoje ir buvo nušluota nuo žemės paviršiaus – 1915 m. gražiąją Maironio tėvų sodybą sunaikino ugnis ir patrankų sviediniai. Visi ūkio trobesiai (jų buvo 10) sudegė.

Tada Maironio tėvai įsiprašė pagyventi pas kaimyną Vičą. Praėjus frontui, kol buvo suręsta laikina troba (ji tebestovi ir dabar), visus metus Mačiulių ir Vičų šeimos gyveno susigrūdusios. Kad ir labai vargant, bet Bernotų viensėdyje buvo atstatyti visi

Iš kairės: Bernotų vienkiemyje vietoje Pirmojo pasaulinio karo metais sudegusio gyvenamojo namo pastatyta laikina troba (XX a. 3 deš.), kuri tebestovi ir šiandien (dabar čia veikia ekspozicija, skirta Mačiuliams atminti); Maironio tėvo Aleksandro Mačiulio valdymo laikais, apie 1990-uosius metus, iškilęs didžiausias Bernotų vienkiemio sodybos pastatas – daržinė. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Vitos Šikšnytės Andrulienės archyvo

ūkio trobesiai: tvartas, klojimas, daržinė, svirnelis ir kt.

Prisimenu dar vieną pasakojimą, kuris atskleidžia Maironio tėvo A. Mačiulio charakterį.

Caro laikais, kai rusų kalba ir pravoslavų tikėjimas lietuviams buvo brukamas per prievartą, Aleksandras Mačiulis visus raginęs nekeisti savo kalbos ir tikėjimo. Jis, surinkęs paauglius vaikus ir susodinęs juos į vežimą, ne vieną kartą esą slapta juos vežęs į Kauną, kad šie priimtų Sutvirtinimo sakramentą ir, tikėjimo, dorovės dvasia paženklinti, užaugtų darbštūs, sąžiningi, atkaklūs, darbingi žmonės, kad žinotų, ką tėvynės Lietuvos vaikams, artojams ir apšvietos nešėjams privalu daryti.

Iš vaikystės atsimenu, kaip mes iki 1914 m. laukdavome atvykstant Maironio. Tada į Bernotus jį reikėdavo parsivežti iš Baisogalos geležinkelio stoties, iki kurios buvo apie 40 km kelio. Kartą, gavus žinią, kad Maironis atvyksta, brolis Mikalojus dvikinke brička išvažiavo jo parvežti. Mes, penki vaikai, dideli ir maži, nekantriai laukėme, kada pagaliau parvažiuos dėdė Maironis ir, žinoma, atves daug lauktuvių pyrago... Į pavakarę kelio tolumoje pasirodė mūsų arkliai ir brička. Kai pamatėme, kad ant vežėjo sėdynės sėdi Mikalojus, o ant minkštosios plačiosios juoduoja stambus keleivis su skrybėle, ėmėme džiūgauti. Bet, kai brička įvažiavo iš vieškelio į sodybos kelią, mes visi pamatėme, kad virš minkštosios sėdynės – ne Maironis, o juoduoja ant medžio skersinio užkabintas apsiaustas, apvainikuotas skrybėle. Nuliūdome – nebus dėdės ir lauktuvių... Na o brolis Mikalojus tik juokiasi...

Kodėl neatvažiavo? Matyt, tada Maironiui, darbuojantis plačiuose lietuvių kultūros baruose, atsirado rimtų kliūčių išvažiuoti į Bernotus.

Iki šiol atmintyje išliko ir dar vienas ryškus prisiminimas – vaizdas, kaip Maironis savo svainiui Juozui, t. y. mano tėvui, padėdavo darbuotis – krauti į kluono prėslą (šalinę) rugių pėdus. Tada buvo 1911 ar 1912 m. rugpjūčio pradžia. Rugių į prėslą jau buvo sukrauta daug ir aukštai, tad su šake įprastu būdu užkelti naują pėdą, matyt, buvo nepatogu ir nebeįmanoma. Maironis, su specialiai pritaikyta tvirta kartele pasmeigęs pėdą žemiau ryšio, ėmė pėdus vieną po kito svaityti į viršų. Taip dirbant visi vežime buvę rugių pėdai atsidūrė prėslo viršuje.

Prisimenu ir savo „bajoriškumo“ valandas, kurios taip pat susijusios su Maironiu. Mama apie tą „bajorišką reikalą“ man yra pasakojusi tokią istoriją:

Maironio tėvų šeimoje ir mūsų šeimoje niekas

Juozas Linčius
2023 metais
Maironio
ąžuolų take
Pasandravyje
prie savo
pasodinto
ąžuolo.
Fotografas
nežinomas.
Fotoreproduk-
cija iš Vitos
Šikšnytės-
Andrulienės
archyvo

lenkiškai kalbėti nemokėjo. Tos kalbos mane, kai dar buvau visai mažas, vieną dieną ėmė mokyti, berods, samdyta auklė. Tikėtina, kad mano tėvus pradėti vaikus mokyti lenkų kalbos paskatino kaimynystėje gyvenę bajorai Navickai, kurie kalbėdavo lenkiškai. Tais laikais buvę taip: jei nori gauti lengvesnį nei artojo ūkininko darbą, t. y. tarnybą, turi mokėti rusiškai arba lenkiškai. Kai aš tos lenkų kalbos jau buvau gerokai pramokęs, Bernotuose apsilankė Maironis. Sužinojęs apie tuos mano mokslus, griežtai juos uždraudė. Mano tėvai jo paklausė, bet nuo to laiko mane broliai ir seserys dar ilgai bajoru pravardžiuodavo.

1914 m. prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Kauno kunigų seminarija iš Kauno buvo perkelta į Vašakėnų dvarą, buvusį Panevėžio apskrities Troškūnų valsčiuje. Vėliau, Maironiui vėl gyvenant Kaune, buvo suvaržytas judėjimas, todėl iki 1918 m. Maironis Bernotuose nepasirodė, o ir vėliau atvykęs ilgai neužsibūdavo, nakčiai nepasilikdavo, nes, kaip jau minėjau, per karą visi Bernotų vienkiemio trobesiai sudegė. Maironis tada kiek ilgiau pabūdavo Betygaloje pas kunigą Janulaitį, Viduklėje, vėliau Tytuvėnuose pas kunigą Janučauską. Mėgdavo svečiuotis ir Krekenavoje, kur dirbo kunigas Kazlauskas. Vasaros atostogų metu nuvažiuodavo į Palangą. Ten pastoracinį darbą dirbo jo pusbrolis kun. Juozapas Šniukšta.

Kartą, kiek atsimenu 1924-ųjų vasarą, Mai-

(Nukelta į 78 p.)

Maironio tėvų ir seserų amžinojo poilsio vieta Betygalos kapinėse (Raseinių r.). 2024 m. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš Vitos Šikšnytės-Andrulienės archyvo

ronis užsuko į Bernotus. Aš tą dieną pjočiau dobilus poros arklių traukiama šienapjove. Tą mašiną mano tėvui buvo įtaisęs pats Maironis. Kai Maironis, rankoje laikydamas baltą skrybėlę, kartu su giminaičių palyda prisiartinio prie dobilų lauko, aš sustabdžiau arklius ir pasveikinau dėdę, pabučiuodamas jam į ranką. Tądien jis buvo dvigubai patenkintas: jam malonu buvo matyti, kad jo dovanota mašina naudinga ir kad seserėnas, krikšto sūnus Algirdas, dirba ir moka valdyti mašiną.

Prisimenu, kad Maironis buvo atvažiavęs į Bernotus, berods, ir 1926 m., kai mano sesuo Elena tekėjo už Liudviko Babono, gyvenusio Burneikių vienkime (dvare).

Kai mokiausi Dotnuvos žemės ūkio technikume (1922–1926 m.), Maironis, kaip ir kitiems mokslus ėjusiems mano broliams ir seserims, skirdavo kiek pinigų.

1927–1930 m. aš gyvenau Kaune (buvau įstojęs mokyti į

Vytauto Didžiojo universiteto Gamtos matematikos fakulteto Veterinarijos skyrių) ir dirbau kooperatinės prekybinės organizacijos kontoroje. Tada su dėde Maironiu bendrauti neteko. Tiesa, trejetą kartų buvau pakviestas į Maironio giminėms, artimiesiems, pažįstamiems suruoštas vaišes.

Kiek suprantu, Maironiui jo sesers vaikai, t. y. mano broliai ir seserys, turėjo būti gerokai įkyrėję. Kaune, Maironio namuose, kurių adresas buvo Muziejaus g. 5, sesers Marcelės globojami besimokydami gyveno jų net penki – Mikalojus, Julytė, Teklė, Stasys ir Danutė. Vaikai judrūs, triukšmingi, o Maironio darbui ir kūrybai reikėjo ramybės. Nors savo sesers vaikus Marcelė ir auklėdavo, reikalui prispyrus, tramdydavo, bet vis tiek kas nors negero, netinkamo, neramaus nutikdavo, o ir tvarka, didele polinkiu darbui ar kūrybai jie nepasizymėjo, tad, kai aš gyvenau Kaune, Maironis neįtūrė didelio poreikio su manimi bendrauti – jam reikėjo ramybės.

Maironis buvo kietas realistas. Jo nuomonė dėl neturto? Dažniausiai kalti patys žmonės. Žinoma, esą ir išimčių. Maironis savo seserėnams tik tada ėmė skirti daugiau laiko ir dėmesio, kai jie suaugo ir savo gyvenimo vertę įrodė gerais darbais. Galbūt jis laikėsi per daug kietos, bet pagrįstai protingos taisyklės: auklėjant vaikus (šiuo atveju seserėnus) materialių dalykų reikia duoti tiek, kad truputį trūktų. Gyvenime daug tokių pavyzdžių, kad davė jaunam žmogui per daug pinigų, laisvės ir užaugo visai nekokia asmenybė. Apie tai ir šie Maironio eilėraščio žodžiai: „Nebijokit vargo kieto, nes be jo galiūnai pūva...“

Beje, mano tėvui, kuriam po

A. Mačiulio (mirė 1893 m., būdamas 66 metų amžiaus) ir jo žmonos Onos (mirė 1896 m., sulaukusi 59 metų amžiaus) mirties atiteko Bernotų ir Srautų žemės valdos, Maironis, norėdamas, kad šis ūkis būtų pavyzdingai tvarkomas, iš pradžių daug padėjo pinigais, tačiau ilgainiui, įsitikinęs, jog iš to apčiuopiamos naudos nėra, pinigų nebeduodavo.

Maironis savo paties turta, sukauptą atkaklaus darbo dėka, 1930 m. gruodžio 17 d. surašytame testamente paskirstė apgalvotai ir prasmingai. Turta jis paliko Lietuvos valstybei, Katalikų kunigų seminarijai, keturioms katalikų bažnyčioms: Bazilikai Katedrai, Metropolijos seminarijos bažnyčiai, Kauno Prisikėlimo ir Betygalos bažnyčioms, Šv. Luko ligoninei bei keturioms labdarinėms kultūros organizacijoms. Testamento straipsnio 4 punkte rašoma: „*Penkis tūkstančius litų skiriu tikrai reikalingiems pašalpos mokslui eiti mano giminaičiams, kuriuos tokiais pripažins sesuo Marcelė, Mikalojus Lipčius ir Betygalos klebonas (kun. Janulaitis)*“.

Taigi, Maironis buvo ne savanaudiškas, gobšus žmogus, o darbšti, sumani, taupi, labai humaniška, tvirtais dorovės principais besivadovaujanti asmenybė. Jis labai mylėjo Lietuvą, savo tėviškę, mėgo ir prasmingu laikė savo darbą – vadovavimą Kauno kunigų seminarijai (1909–1932), tikėdamas, kad iš jos po Lietuvą pasklis krikščionišką tikėjimą išpažįstantys tautinės kultūros žiburiai.

Vilnius, 1975 m. kovo 6 d.

Iš kairės: „Angelas“. 2023 m.; „Viltis“. 2024 m. Dešinėje: „Venta iš Užvenčio“. 2020 m. Visų trijų skulptūrų autoriai: Irena Šliuželienė, Vilius Šliuželis

UŽVENTYJE (Kelmės r.) vasaromis nuo 2009 m. vykstančiuose tarptautiniuose akvarelės pleneruose, meninės kalvystės ir šamoto skulptūrų kūrybos stovyklose-festivaliuose „Užventis MENE“ sukurtos šamoto skulptūros. Jų aukštis – apie 2 metrai

Iš kairės: „Keltininkas“. 2020 m. Skulptoriai: Marite Djačenko, Aleksandras Djačenko; „Maitake“. 2021 m. Skulptorė Ilze Emse-Grinberga

Gražinos Vengalienės ir Bonifaco Vengalio nuotraukos

Iš kairės: „Tik neapleisk gėlių darželio“. 2023 m.; „Kupolė“. 2021 m. Abiejų kūrinių autoriai: Irena Šliuželienė ir Vilius Šliuželis; „Sūkurys. Ventos valsas“. 2019. Skulptoriai: Marite Djačenko, Aleksandras Djačenko

2024 m. Užvenčio dvairo sodyboje vykstant tarptautiniam akvarelės plenerui, meninės kalvystės ir šamoto skulptūrų kūrybos stovyklai-festivaliui „Užventis MENE'24“ Irenos Šliuželienės ir Viliaus Šliuželio sukurta šamoto skulptūra „Mamatės turtai“. Aukštis – apie 2 metrai.

Bonifacio Vengalio nuotrauka